

MASARYKOVA UNIVERZITA
FAKULTA SOCIÁLNÍCH STUDIÍ
KATEDRA SOCIOLOGIE
Sociální antropologie

Příčiny a souvislosti stěhování vsetínských Romů z pavlačového domu č.p. 1336 v říjnu 2006. Zpráva z šetření

Jakub Grygar
Tereza Stöckelová

Autoři: Jakub Grygar, Ph.D., Mgr. Tereza Stöckelová

Zadavatel: Úřad vlády ČR, kancelář Rady vlády pro záležitosti romské komunity

Zhotovitel zakázky: Masarykova Univerzita, Fakulta sociálních studií

Odborné posouzení textu: Mgr. Yasar Abu Ghosh, PhDr. Zdeněk Uherek, CSc.

Jazykové korektury: Mgr. Eva Kočárková

Výzkum proběhl od 1. prosince 2006 do 15. února 2007.

Druhá, upravená verze Zprávy z 24. února 2007.

Tento text nevyjadřuje názory a stanoviska Rady vlády pro záležitosti romské komunity.

Fotografie v příloze č. 2 a v příloze č. 3, s výjimkou fotografie Pavlačového domu při návštěvě Jana Jařaba, kterou jsme získali na internetových stránkách MěÚ Vsetín, nám laskavě poskytla Jiřina Bradová.

Poděkování

Celý výzkum včetně sepsání tohoto textu by mohl stěží proběhnout v rozmezí dvou a půl měsíců, kdyby se na něm nepodílela celá řada osob.

Předně bychom rádi vyjádřili naše poděkování všem těm, kteří nám v napjatých měsících, kdy byla Poschla i vsetínská radnice předmětem téměř každodenního zájmu novinářů, politiků a nakonec i policie, umožnili nahlédnout do jejich soukromých i pracovních prostorů a zprostředkovat nám své znalosti o tématu šetření. Byl to především jejich zájem o naši práci a o to, aby přinesla smysluplný výsledek, co nám umožnilo porozumět věcem, o kterých píšeme.

Velmi podstatným příspěvkem ke konečné podobě textu byly také připomínky a komentáře k první pracovní verzi této Zprávy, které nám poskytli jak samotní aktéři tohoto případu, tak i někteří naši kolegové. V napjatém časovém harmonogramu pro nás představovaly nejen klíčový nástroj korekce nepřesných formulací, ale také důležitou zpětnou vazbu našim úvahám.

Naše sympatie a zvláštní poděkování za čas, který nám věnovali, otázky, které nám kladli a protesty, jimiž nám vzdorovali, patří především Martě Doubravové, Denise Janušové, Gabriele Juřínkové, Janu Plškovi a Danu Žárskému.

Renáta Köttnerová, Jiřina Bradová a Jan Rác poskytli našemu šetření důležité podněty, vstupní informace a výraznou podporu. Bez jimi zprostředkovaných dokumentů a doprovodných komentářů bychom jen stěží byli schopni tak rychle se v celé kauze zorientovat.

Cenné pro nás byly názory obou recenzentů Zprávy, Yasara Abu Ghoshe a Zdeňka Uherka a kolegyně z katedry sociologie Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity, Kateřiny Janků a Kateřiny Liškové. Za pomoc s grafickou úpravou děkujeme Petru Kouřilovi z téže katedry a Evě Kočárkové za jazykovou redakci, oběma pak i za trpělivost s čekáním na dodání poslední verze textu.

Připomínky a komentáře k pracovní verzi této Zprávy od aktérů případu i od našich kolegů zásadně ovlivnily její výslednou podobu. Jejich přínos nelze přecenit. Z několika důvodů jsme však do Zprávy nezapracovali všechny jejich připomínky: někdy se nám to prostě přes veškerou naši snahu nepodařilo, někdy jsme zůstali přesvědčeni o správnosti (nebo alespoň myslitelnosti) naší původní interpretace a někdy nebylo časově ani textuálně možné sjednotit mnoho protichůdných pohledů na danou skutečnost.

Věříme však, že se brzy objeví příležitosti navázat na společné diskuze o případě vsetínských Romů, stejně jako o obecnějších souvislostech romské problematiky, započaté nad tímto textem. V tomto ohledu bychom si přáli, aby předkládaná Zpráva téma našeho šetření nejenom shrnovala, ale aby ho také otevírala další diskuzi.

Obsah

I. Úvod	4
Charakterizace terénu a dat.....	5
Povaha a struktura textu	8
II. Mapování vývoje.....	10
Historie Romů ve Vsetíně	11
Obyvatelé Pavlačového domu	13
Historie domu č.p. 1336	14
Politická jednání: Alternativy Poschly	17
Administrativně-technická jednání: Realizace Poschly.....	20
První měsíce na Poschle	25
Závěrem: Mohlo se „řešení Poschla“ neuskutečnit?	26
III. Tematické interpretace	29
„Politiku nedělám, já hasím problémy“ aneb příběh nevyhnutelnosti	30
Faktory tísně a nevyhnutelnosti.....	30
Strategie nevyhnutelnosti.....	32
Kontrola informací.....	36
„Dlužníci“ a „neplatiči“: Racionalita nezodpovědného subjektu	39
Viditelnost dluhů a dlužníků	39
Splácení dluhů.....	41
Podmínky racionálního jednání.....	43
Jiná racionalita	45
Kdo je vsetínským občanem?.....	49
Praktiky občanské diskriminace a vylučování	49
Média	53
Diakonie: Občanské uschopňování a paternalismus	55
Místní pozice a opozice a role státní správy.....	57
Místní vazby a možnosti kritiky	57
Samospráva a státní správa.....	58
Závěrem: Ghettoizace.....	61
Přidělování bytů na základě seznamu žadatelů o byt	61
Adresné přidělování bytů	62
Případ obsazování domu č.p. 409.....	63
Integrační kvocient	64
Cesta z ghetta - Otvírání a uzavírání cesty z Poschly.....	66
IV. Přílohy	68
Příloha 1: Chronologický přehled událostí	69
Příloha 2: Pavlačový dům.....	72
Příloha 3: Poschla	73
Příloha 4: Seznam rozhovorů	74
O autorech	76

I. Úvod

Ve čtvrtek 5. října 2006 pozvala vsetínská radnice desítku starostů z celé České republiky do lokality Poschla, vzdálené od centra města asi dvacet minut chůze, aby jim představila dva nově postavené obytné domy. Tyto domy v technickém provedení „antivandal“, vybudované z plechových kontejnerů a uvnitř obložené sádkartonovými deskami, představila jako unikátní řešení bytové problematiky „nepřízpůsobivých občanů“, především Romů, které by mělo sloužit jako model a precedent pro další česká města. Postup vsetínské radnice, který zpochybnil použitelnost a reálnost politiky romské integrace schválené v roce 2005 vládou ČR, skutečně rychle vzbudil celostátní pozornost a začalo se o něm uvažovat jako o obecnějším úspěšném nebo naopak odstrašujícím návodu na řešení problémového soužití romských komunit a s tzv. většinovou společností.

O několik dní později ve Vsetíně vyhrála KDU-ČSL v čele s dosavadním starostou a klíčovou postavou tohoto řešení Jiřím Čunkem komunální volby. Jiří Čunek navíc postoupil do druhého kola senátních voleb, které později suverénně vyhrál. Dne 9. prosince byl pak zvolen předsedou KDU-ČSL a po schválení nové vlády v lednu 2007 se stal jejím místopředsedou České republiky a ministrem pro místní rozvoj. Spolu s tím, jak se z místního politika stával senátor a člen vlády, proměňovala se poměrně místní záležitost v otázku daleko širšího významu.

Domníváme se, že to, co Jiří Čunek jako představitel vsetínské radnice mohl udělat a udělal, a kam až jej to vyneslo, souvisí s obecnější tendencí, která charakterizuje nejen zdejší politické prostředí, ale i současnou politickou atmosféru v Evropě.

Tu tendenci představuje zpochybnění a jistým způsobem i praktické selhání multikulturalismu jako politické doktríny soužití různých kultur a hodnot v Evropě. V době „války proti terorismu“ se jinakost (hodnot či životních stylů) vnímá spíše jako potenciální ohrožení než obohacení. Cítit se ohrožen „jinakostí“ a vyžadovat „integraci“ bez toho, že bychom tento nárok čímkoli vyvažovali, tvoří dnes součást jednoho velmi vlivného a zcela legitimního diskurzu „ohrožení a bezpečnosti“, který se z okraje veřejného a politického prostoru přesunul na jeho výslunní. S výslovným odkazem na tento diskurz jsme se setkali i ve Vsetíně: „Romové našťestí nejsou Arabové nebo Palestinci, zatím...“ prohodil během neformálního hovoru s námi jeden zaměstnanec města. Této a mnohým jiným podobným poznámkám rozumíme jako poukazu na skutečnost, že Romové ztělesňují jakýsi potenciál podrývání řádu „našeho“ světa – byť třeba jen pasivně tím, že se s námi neúčastní toho, co je v moderní společnosti uznáno za *produktivní práci*, a s takovou prací spojené *disciplíny*, které vytvářejí a organizují oprávněné a autonomní moderní subjekty.

Cílem předkládané studie není diskutovat vsetínský případ ve výše naznačených obecných souvislostech; podle zadání se má naopak soustředit na jeho detaily, zvláštnosti a na místní podmínky. Zároveň je ale jasné, že se obecným souvislostem nemůže zcela vyhnout. Za prvé v tom, jak bude používána těmi, kdo ji budou číst, odkazovat na ni, souhlasit či nesouhlasit s ní, protože mnozí z nich ji pravděpodobně budou k těmto souvislostem implicitně či výslovně vztahovat. Za druhé se ve Zprávě jistě projevil, byť nepřímo, náš osobní postoj k těmto širším kontextům – skrze to, jak jsme vedli rozhovory a jak jsme jim rozuměli, jak jsme četli a interpretovali dokumenty a sepisovali tuto zprávu. A za třetí pak je v předkládaném textu přítomna i sociální teorie, která spoluurčuje náš přístup ke studiu tohoto případu.

Náš osobní a profesní vztah k tématu se projevuje už v tom, jak zacházíme s pojmy jako *většinová společnost* nebo *začlenění*. V textu používáme vazbu „tzv. většinová společnost“. Pojem většinové společnosti pracuje s pro nás problematickým předpokladem uzavřených sociálních celků, mezi nimiž je obtížně překročitelná hranice. Neznamená to, že by v české společnosti

nebylo možno identifikovat nějakou většinu (či přesněji různé většiny) a různé menšiny. Máme však zato, že toto dělení není vždy analyticky přínosné a inspirativní. Zamlžuje totiž skutečnost, že „lidé na okraji společnosti“ jsou do značné míry také v jejím středu, byť mnohdy „jen“ jako prostředek negativního vymezování. Do jisté míry to ukazujeme i v předkládané analýze vsetínského případu. Naše druhá námitka vůči konceptu většinové společnosti spočívá v tom, že příliš zakrývá aktivní jednání a možnosti jednotlivců, jejich potenciál jednat navzdory definicím, které je přiřazují do té či oné většinové nebo menšinové společnosti.

Navíc si nemyslíme, že většinová společnost je něco, co samozřejmě předchází požadavku na integraci či začleňování a tvoří jeho pevný rámec. Většinová společnost je podle nás naopak efektem požadavku na začlenění, který se ustavuje a upevňuje proto, aby bylo možno nárokovat změnu života jednotlivců a komunit. Většinová společnost není danost, ale politický program, který vyzdvihuje to, jak je *většina* z nás stejná a *někteří* jsou jiní. Nároky „většiny“ nejsou podrobeny tázání či argumentaci, jsou samozřejmě dány právě skrze svoji většinovost. Menšina se musí přizpůsobit, změnit; většina zůstává stejná. Takovéto pojmání vztahu většiny a menšin a začleňování založené na principu konformity potvrzuje dominantní hodnoty, spíše než že by kontakt s Jinými otevíral příležitosti pro reflexi.

Skutečnost, že se stavíme proti takto pojatému začleňování Romů do tzv. většinové společnosti, ovšem neznamená, že hájíme současný stav. Nechceme bagatelizovat problémy soužití, o kterých jsme ve Vsetíně slyšeli ze všech stran. Na druhou stranu si myslíme, že určité „napětí“ mezi životními styly a hodnotami Romů (či lidí „na okraji společnosti“) a hodnotami „většinové“ společnosti může vytvářet prostor pro potřebnou a „napínavou“ (neočekávanou) osobní i společenskou reflexi naší situace a směřování. Toto „napětí“ a s ním spojenou reflexi je podle nás v dnešní době potřeba hájit.

Charakterizace terénu a dat

Terén, do kterého jsme vstupovali, byl značně poznamenán publicitou, kterou na podzim 2006 stěhování vzbudilo. Tři týdny poté, co nebylo dne, kdy by se ve Vsetíně a na Poschle neobjevili novináři, kdy fotografie a reportáže o tom, „jak žijí Romové v kontejnerech“, plnily stránky celostátních novin a časopisů a kdy nějakou zkušenost s médii stihnul mít snad každý, s kým jsme se později ve Vsetíně o celé kauze bavili, po všech těchto událostech naše přítomnost jako těch „dalších, co se zajímají o Poschlu“, vyvolávala především vyhocené reakce. Buď málo skrývané znechucení, nebo nadměrné očekávání. Ani jedno nám nebylo zrovna příjemné. Když se pak o dva měsíce později začala naše práce chýlit ke konci, zájem médií o Vsetín se v souvislosti s policejním vyšetřováním Jiřího Čunka opět oživil.

Samotný sběr dat a jejich dostupnost tím nemohly zůstat nepoznamenány. Lidé, s nimiž jsme hovořili, byli unaveni z novinářů, otráveni zpolitizováním celé kauzy a překrucováním podávaných informací. Neochotu, se kterou jsme se občas setkávali, přisuzujeme spíše této únavě z neustálé přítomnosti „Vsetína“, „Poschly“ a „Romů“ ve veřejném diskursu. Později, když se někteří aktéři kauzy (HB Real, Jiří Čunek) stali předmětem policejního vyšetřování, tak i obavě z kriminalizování celé kauzy.

Mezi věci, které nám podle našeho mínění ve výzkumu jednoznačně pomohly, byla příslušnost k univerzitě a odkaz na důvěryhodnost a váhu jména zadavatele. I díky tomu se nám podařilo získat čas zaměstnanců institucí, které přišly s kauzou v jejich dílčích fázích do styku, a přístup k některým dokumentům, ke kterým bychom se jinak dostávali mnohem déle, popř. k nimž bychom se nemuseli dostat vůbec.

V průběhu prosince 2006 a ledna 2007 jsme ve Vsetíně, Olomouci, Zlíně, Čechách pod Kosířem, Dřevnovicích a posléze i v Praze vedli více či méně formální rozhovory s představiteli

města (prvním místostarostou) a úředníky relevantních odborů (pracovníky bytového odboru, sociálního odboru, odboru výstavby, územního plánu a dopravy), s pracovníky příspěvkových organizací města (Vsetínská správní a investiční, příspěvková organizace, Městská policie), s koordinátorkami pro národnostní menšiny Zlínského a Olomouckého kraje a se zaměstnanci či členy dalších relevantních orgánů státní správy (Krajská hygienická stanice Zlínského kraje se sídlem ve Zlíně - územní pracoviště Vsetín (dále jen Krajská hygienická stanice), Rada vlády pro záležitosti romské komunity (dále jen Rada vlády)), se zaměstnanci soukromých firem (A+G realitní kancelář), novináři (Mladá Fronta DNES), zaměstnanci neziskových organizací zaměřených na romskou problematiku (Diakonie ČCE Vsetín, Charita Vsetín, ELIM) a s romskými občany města.¹

Studiovali jsme relevantní dokumenty vztahující se k bytové politice města, spravování Pavlačového domu a výstavbě na Poschle. Zabývali jsme se mediální reprezentací tohoto případu, přičemž systematicky jsme sledovali deník Mladá Fronta DNES, včetně jeho regionální mutace Jihovýchodní Morava, celostátní a regionální televize, celostátní a regionální rozhlas, Moravskoslezský deník, Zlínský deník, Šumperský a jesenický deník a Vsetínské noviny, vše v rozsahu leden 2006 - leden 2007.

Přestože jsme se snažili v tomto případě zorientovat v jeho co nejširším tematickém i geografickém rozsahu, museli jsme vzhledem k časovým možnostem naši pozornost časově, prostorově i tematicky zaměřit. Časově se soustředíme především na to, co se dělo před samotným stěhováním z Pavlačového domu. Prostorově se zaměřujeme na Vsetín, čili nevěnujeme pozornost tomu, co se dělo s rodinami vystěhovanými za hranice kraje. Tematicky je potom naše zpráva podmíněna především tím, jaký typ dat jsme měli možnost v těchto omezených podmínkách získat, k jakým datům jsme měli přístup a jaká jsme byli schopni zpracovat.

Jak jsme uvedli výše, mluvili jsme skutečně se širokým spektrem aktérů. To však ještě neznamená, že tyto rozhovory probíhaly ve stejném či podobném rozsahu a kvalitě. V této souvislosti musíme upozornit především na tři následující skutečnosti či rozdíly.

Zaprvé, jednoznačně největší vstřícnost, podporu a otevřenost vůči našemu výzkumu jsme cítili od zaměstnanců nestátních neziskových organizací, terénních sociálních pracovníků a krajských koordinátorek pro národnostní menšiny. Tito informátoři věnovali svůj čas nejen formálnímu rozhovoru s námi, ale také neformální komunikaci, provázení po Vsetíně, upomínání na důležité zdroje, upřesňování informací či komentování našich vznikajících interpretací.² Vstřícnost těchto lidí přičítáme především jejich zájmu na tom, aby případ stěhování obyvatel Pavlačového domu z října 2006 nezapadl a aby se o něm vedla hlubší diskuze. S výjimkou terénních sociálních pracovníků tito informátoři také většinou souhlasili s nahráváním výzkumného rozhovoru a možností citovat jejich výroky ve spojitosti s jejich jménem v této Zprávě. Jejich hlasy jsou proto v této Zprávě, ať už explicitně nebo implicitně, velmi přítomné.

Zadruhé, s kladným přijetím jsme se v naprosté většině případů setkali u všech zaměstnanců Městského úřadu Vsetín, které jsme žádali o rozhovor. Tyto rozhovory byly však ve srovnání

¹ Pro přesný seznam rozhovorů viz Přílohu č. 4.

² Téměř všichni aktéři, které ve Zprávě citujeme a jejichž výroky a jednání komentujeme, měli možnost vyjádřit se k pracovní podobě tohoto textu. Když jsme jej koncem ledna zasílali našim informátorům, domnívali jsme se, že následné komentáře a připomínky povedou pouze k dílčím obsahovým úpravám a změnám formulací. Nakonec se však různých vyjádření sešlo tolik, že jsme byli nuceni text výrazně přepracovat. V tomto ohledu pak zaslání pracovní verze informátorům a jejich následná odezva představovaly specifický způsob sběru dat a rozvíjení našich interpretací.

s těmi výše zmíněnými charakterizovány delší „čekací lhůtou“, menším množstvím nám věnovaného času a větší „rozptýleností“ komunikace, danou zpravidla tím, že v úředních hodinách do rozhovorů často vstupovaly jiné neodkladné body agendy vynucené příchody klientů či kolegů. Úředníci vsetínské radnice také málokdy souhlasili s nahráváním rozhovoru a se spojením svého jména s poskytnutými informacemi či stanovisky. Toto oslabení naší možnosti podložit některé tvrzení uváděná v této Zprávě odkazem na konkrétní rozhovory jsme se snažili kompenzovat získáváním relevantních dokumentů nebo odkazy na jiné rozhovory s těmi, kteří s uveřejněním svého jména ve spojitosti s danou informací souhlasili. Na několika místech Zprávy nicméně zůstávají naše tvrzení v tomto směru slabě podepřena.

Na výslovně odmítavé stanovisko k žádosti o poskytnutí dokumentů jsme na radnici narazili pouze jednou, zato však v klíčové věci dokumentace k výstavbě Poschly, kterou spravuje Vsetínská správní a investiční. Tato příspěvková organizace města podmínila zpřístupnění dokumentů souhlasem Rady města, která jej s odkazem na ohrožení obchodního tajemství firmy, která výstavbu na Poschle realizovala, odmítla poskytnout. Vyjádření nesouhlasu se přitom vztahovalo plošně na *všechny* dokumenty spojené s výstavbou na Poschle. Informace, které v této Zprávě uvádíme, jsme proto byli nuceni poskládat z dokumentů poskytnutých nám úřady státní správy, kterých se výstavba na Poschle také částečně dotýkala, a ze stručného rozhovoru s pracovníkem Vsetínské správní a investiční.

V souvislosti s výzkumem uvnitř vsetínské radnice se také nabízí otázka, proč jsme s žádostí o rozhovor neoslovili jednoho z klíčových aktérů případu Jiřího Čunka. Měli jsme proto dva důvody. Zaprvé, Jiří Čunek se k celému případu vyjadřoval v médiích i na internetových stránkách města Vsetína tak často, že informace, které nám takto zprostředkovaně poskytnul, považujeme do jisté míry za vyčerpávající. Vzhledem k tomu, že jsme během monitoringu televizního a rozhlasového vysílání ani při studiu tisku nezaznamenali, že by se od svých stanovisek, na které se v této Zprávě odvoláváme, distancoval, přistupujeme k nim jako k autorizovaným vyjádřením. Druhý důvod, proč jsme Jiřího Čunka neoslovili, spočívá v samotném zacílení výzkumu. Jak jsme uvedli, v textu nám jde především o etnografii „projektu Poschla“, přičemž terén, ve kterém jsme tento výzkum prováděli, tvořil především administrativně-byrokratický aparát Městského úřadu Vsetín a s ním komunikujících institucí a organizací. V této souvislosti nám přišlo cennější věnovat náš čas a pozornost porozumění práce mnohdy bezejmenných úředníků a úřednic, než se zaměřit na v době výzkumu výrazně veřejně exponovaného aktéra této kauzy. Jako starostovi města jsme nicméně Jiřímu Čunkovi zaslali první verzi našeho textu a měl možnost se k ní vyjádřit (což neučinil).

Třetí skutečnost týkající se rozsahu a povahy našich dat se pak vztahuje k samotným obyvatel Pavlačového domu, jejichž hlasy a pohledy nejsou v této Zprávě takřka vůbec zastoupeny. Není tomu tak proto, že bychom s těmito lidmi vůbec nemluvili. Naopak, ve svém součtu by počet kratších i delších rozhovorů, které jsme s nimi vedli, převýšil ty, které jsme vedli s ne-Romy. Bavit se s Romy nebylo obtížné. Bylo však pro nás obtížné vést s nimi rozhovor, který by nám přinesl rychlé a strukturované informace.³

Připisujeme to dvěma skutečnostem. Zaprvé, zatímco na ne-Romy jsme se obraceli v souvislosti s jejich pracovním zařazením či formální funkcí a mohli jsme se tak při rozhovoru opřít o určitý režim řeči a odvolat se na něj v okamžicích, kdy se rozhovor dostával do jiné polohy, na Romy jsme se obraceli jako na osoby, u kterých nás zajímají jejich zkušenosti a soukromé hodnocení celého případu. Když jsme se obraceli na Romy ve formálních pozicích (komunitní

³ Pro charakter našeho šetření je ilustrativní a pro povahu informací přinášejících v této Zprávě je do značné míry příznačné, že Romové, kteří zde vystupují, nemají svá jména a v příloženém seznamu rozhovorů vystupují buď „pouze“ jako nositelé křestních jmen nebo pod kolektivním označením „a další“.

koordinátorka, terénní sociální pracovník, krajská koordinátorka), rozhovory jsme s užitekem v rámci výzkumu zpracovali. Druhou skutečností, která intervenovala do průběhu rozhovorů a ovlivňovala jejich užítost pro náš výzkum, byl počet mluvčích v rozhovoru. Naše rozhovory s Romy byly téměř vždy kolektivní a my tak měli menší šanci tyto rozhovory řídit. Rozhovory s úředníky a dalšími institucionálními aktéry jsme naopak většinou vedli individuálně (a někdy dokonce s převahou dvou výzkumníků na jednoho informátora). Pokud však bylo rozhovoru přítomno úředníků více, byla komunikační situace obdobná jako v případě kolektivních rozhovorů s Romy.

V našem textu se nezabýváme Romy – bývalými obyvateli Pavlačového domu – ve vztahu k jejich etnicitě a tomu, jak sami sobě rozumějí. Pokud o nich píšeme jako o Romech, tak proto, že jako Romové byli v našich rozhovorech a studovaných dokumentech označováni a jako Romové jsou také předmětem bytové politiky města. V tomto textu se soustředíme na to, jak město Vsetín s těmito obyvateli jako s Romy jedná, nikoli zda se tito sami za Romy považují.⁴ Přestože nedostatek hlasů samotných Romů či bývalých obyvatel Pavlačového domu v tomto textu cítíme jako jisté omezení, nedomníváme se, že by to mohlo mít zásadnější vliv na závěry, na které aspirujeme.

V této studii se nesoustředíme na to, jací *jsou* Romové či bývalí obyvatelé Pavlačového domu. Stejně tak se nezaměřujeme ani na motivace jednotlivých aktérů kauzy, tedy na to, *proč* jednali tak jak jednali. V centru naší pozornosti nestojí ani otázka po případných právních aspektech případu. To, na co se soustředíme, jsou procesy a mechanismy, které daly kauze vzniknout a které ji posouvaly dál. Sledujeme postupnou proměnu záměrů a plánů do výsledného řešení tak, jak se odehrávala především v byrokraticko-politickém aparátu vsetínské radnice. Zaměřujeme se na to, jak byla skrze dílčí kroky mnoha různých aktérů (politiků, úředníků, pracovníků neziskového sektoru) vytvářena závaznost a nevratnost těchto plánů a nevyhnutelnost řešení. Jak se těmito kroky postupně *uskutečňovalo* výsledné řešení situace Pavlačového domu – jak se stávalo více skutečným a jeho alternativy méně skutečnými a nakonec neuskutečnitelnými.

Povaha a struktura textu

Text, který představujeme, se skládá ze dvou relativně samostatných částí. V první části, nazvané Mapování vývoje, odpovídáme na vlastní zadání šetření a popisujeme vývoj stavu pavlačového domu č.p. 1336 a realizaci výstavby obytných domů v lokalitě Poschla, možné alternativy vývoje, které se v průběhu posledních zhruba pěti let objevovaly, a důvody toho, proč se neuskutečnily. Druhá část, nazvaná Tematické interpretace, má analytičtější charakter a sledujeme v ní problémové okruhy, které se nám zdají být na celém případě klíčové a nejzajímavější a které by především měly být v souvislosti s celou kauzou podrobeny širší veřejné a odborné diskuzi.

Rozdělením textu do těchto dvou částí však nechceme čtenáře navádět, aby je četl samostatně – v tomto ohledu jsme přeci jenom zastánci „pomalého čtení“ od první stránky postupně až do té poslední. Jestli totiž v něčem vnímáme silný charakter textu, tak v tom, že teprve při jeho psaní jsme si sami rovnali myšlenky, dávali věci do souvislostí a dozvídali se, „jak věci jsou“. Jeden z recenzentů první verze textu na tento rys upozornil slovy, že nedodržujeme žánr

⁴ Otázka etnické identity a identifikace Romů ve Vsetíně je složitější a není cílem tohoto textu se jí zabývat. Pro ilustraci nejednoznačnosti etnické identifikace pouze uvádíme, že podle výsledků ze Sčítání lidu, domů a bytů z 1. března 2001, se k romské národnosti ve Vsetíně přihlásilo 74 osob. Odhady počtu „Romů“ ve Vsetíně, s nimiž jsme se v různých materiálech setkali, se pak nejčastěji pohybovaly v rozmezí 600 – 1000 osob.

závěrečné zprávy a namísto toho předkládáme čtenáři „detektivku“, v níž se klíčové scény odehrávají v pokoji plném tajných vchodů, které autoři uvádí na scénu vždy, když se jim to hodí – tedy když mají podat nějaké vysvětlení. Na tomto přirovnání opravdu něco je. Nejde přitom jen o to, že text bezpochyby odráží rychlý, v Poděkování zmiňovaný průběh jeho vzniku, během něhož nám psaní sloužilo jako prostředek k tomu, abychom se dozvěděli, co vlastně o případu víme a především to, co ještě nevíme a potřebujeme zjistit. Přirovnání k pokoji plném tajných vchodů, jimiž jsou v nečekanou chvíli uváděni na scénu noví aktéři totiž přesvědčivě popisuje způsob, jímž se orientujeme ve světě, jímž si zpřehledňujeme svět kolem sebe. Recenzentovu příměru nechceme rozumět jen jako odkazu na žánr, ale především jako odkazu na epistemologii, čili na možnosti a způsoby, jak poznáváme věci kolem sebe a na limity našich výpovědí o nich, a na ontologii, čili na složitou a nejednoznačnou povahu skutečnosti.

Porozumění ve společenských vědách, tak jak jim rozumíme, pramení spíše ze schopnosti věci komplikovat než zjednodušovat a nabízet přímočarý vysvětlení. A myslíme si také, že na respektu ke složitosti světa by mělo být založené i politické jednání.

Ti, kteří nemají čas nebo chuť si na čtení celého textu vyšetřit čas nebo kteří se spokojí s jednodušším obrazem popisované kauzy, mohou samozřejmě číst pouze dílčí pasáže. Nápomocna by jim k tomu měla být tabulka v příloze č. 1, uvádějící chronologický přehled nejdůležitějších událostí. Ty, kteří by si však přeci jen raději přečetli „detektivku“, zveme k postupnému čtení. Snad jsme při zakomponování kritických ohlasů čtenářů první verze všechny „tajné dveře“ nezazdili.

II. Mapování vývoje

Neexistuje jedna chronologie případu stěhování vsetínských Romů. V rozhovorech, které jsme vedli s našimi informátory a v dokumentech, které jsme měli k dispozici, jsme se setkali s více různými chronologiemi. Tato různá časování případu, datování vzniku celé kauzy a určení jejích zlomových bodů, představují často vzájemné alternativy. Například rozhodnutí o tom, kdy případ stěhování nájemníků domu č.p. 1336 vůbec začíná, od jakého bodu ho vyprávět, je tak součástí samotného případu. Příkladem mohou být dvě interpretačně vyhocené pozice: první představovaná Janem Rácem, romským aktivistou a v letech 2004-2006 členem Rady vlády a předsedou jejího Výboru pro spolupráci se samosprávami, který situaci ve Vsetíně sleduje od poloviny 90. let; druhá prezentovaná Ing. Evou Stejskalovou⁵, tiskovou mluvčí Městského úřadu Vsetín (dále jen MěÚ Vsetín).⁶

Jan Rác mluví o obyvatelích Pavlačového domu jako o Romech, kteří se dostávají do finančních a bytových problémů – potažmo pak do konfliktu s dalšími obyvateli města – v souvislosti se společenskou a ekonomickou transformací na počátku 90. let, kdy Romové (z velké části protože jsou Romové) jednak přicházejí o zaměstnání, jednak se domy, ve kterých bydlí, stávají majetkem města. Bytová politika města, vůči Romům skrytě diskriminační, je pak jedním z důležitých faktorů, který vede až k letošnímu vystěhování Romů na Poschlu, na okraj města, kde s přičiněním radnice vzniká nové ghetto.

Vsetínská radnice prezentuje ústy své mluvčí Evy Stejskalové situaci podstatně jinak. Důsledně se vyhýbá označování dotyčných nájemníků etnickým pojmem Romové a volí označení „početné nepřizpůsobivé rodiny“, eventuálně nájemníci domu č.p. 1336; zároveň však nenechává nikoho na pochybách, že jde o Romy: její prezentace je nazvaná Řešení romské problematiky ve Vsetíně.⁷ Ukazuje se zde to, s čím se v tomto textu setkáme ještě mnohokrát, totiž absolutní splynutí Romů s označením „nepřizpůsobiví s početnými rodinami“. Podle této verze vývoje byly problémy s těmito rodinami ve Vsetíně „vždy“, tedy ještě před rokem 1989, přičemž určující skupinovou charakteristikou těchto rodin je, že devastují domy, které obývají. Historie Romů ve Vsetíně, jak ji v powerpointové prezentaci představila Eva Stejskalová, má navíc jeden další zajímavý rys. Tato historie/ prezentace je vizuální – jakoby nebylo třeba nic vysvětlovat a snažit se porozumět, stačí se podívat a je jasno. „Romská problematika ve Vsetíně“, tak jak je v tomto materiálu prezentována, nemá žádnou hloubku ani institucionální souvislosti; je kondenzována do rozdílu mezi stavem domů v době, kdy je obývali Romové, a v době, kdy jsou už Romové vystěhováni a domy opraveny.

Líčení Jana Ráce a Evy Stejskalové nejsou vzájemně úplně snadno propojitelná. Obě dvě odkazují ke „stejnému“ případu stěhování některých vsetínských občanů do bytů v nově postavených kontejnerových domech na Poschle nebo do rodinných domů za hranicemi zlínského kraje. Podstatné rozdíly v datování jeho počátku, časování událostí či označování aktérů pak souvisí s tím, jaké je jejich hodnocení současné pointy tohoto příběhu, čili samotného stěhování. Svým vylíčením případu se snaží tuto pointu napadnout, nebo ji naopak ospravedlnit, ne-li vyzdvihnout jako velkorysé řešení ze strany radnice.

⁵ Akademické tituly aktérů, kteří v této Zprávě vystupují, uvádíme pouze vždy při prvním užití jejich jména v textu. Všechny tituly jsou též součástí seznamu rozhovorů v Příloze 4.

⁶ Ve zprávě se snažíme užívat pokud možno specifické vymezení těch částí Městského úřadu Vsetín, kterých se popisované jednání týká. Označení „MěÚ Vsetín“ používáme v těch případech, kdy se buď jedná o tento úřad obecně nebo nám není známo, kterého konkrétního pracoviště se daná aktivita týká.

⁷ http://www.vsetin.cz/vismo/dokumenty2.asp?u=18676&id_org=18676&id=449013&p1=0&p2=&p3= [navštíveno 19. ledna 2007].

Nezaujaté vyličení případu neexistuje – nejen lidští aktéři, ale také dokumenty o něm vyprávějí a svědčí vždy z určité perspektivy a s určitými zájmy: dokumenty stavebního úřadu o něm svědčí z hlediska stavebnětechnického, v rámci něhož si kladou a zodpovídají pouze některé otázky; podobně perspektivní jsou i dokumenty Krajské hygienické stanice, zápisy z jednání zástupců MěÚ Vsetín s vládními zmocněnci nebo například mediální výroky starosty Jiřího Čunka v předvolebním období. Líčení případu, které v sobě vždy již obsahuje návod, jak mu porozumět a jak ho hodnotit, je tedy neoddělitelné od perspektivy těch, kdo jej zprostředkovávají.

V naší rekonstrukci případu a snaze o jeho porozumění se tedy nemůžeme opřít o žádnou „pevnou“ půdu, ale jen o dílčí vyličení různými aktéry, které se někdy shodují, někdy drobně, ale významně odlišují, jindy spolu nesouhlasí. Nesouhlas ale nejčastěji neznamená chybu či lež jednoho a pravdu druhého, ale různost perspektiv, zkušeností a zájmů ve vztahu k této problematice. Představovanou historii případu, jeho datování a vývoj, rekonstruujeme na základě různého typu dat a v nich obsažených různých perspektiv.

Historie Romů ve Vsetíně

Romové přicházeli do Vsetína v několika vlnách od 50tých let minulého století (1952, 1963, 1976). Všichni přicházejí z východního Slovenska a jmenovitě se jedná o rodiny Kandračových, Kandrových, Ščukových, Horváthových a Tulejových z Bystran u Spišské Nové Vsi a Krompachů, o rodiny Žigových a Tulejových z osady Žehra nedaleko Bystran a konečně o rodiny Tuleiových, Horvátů, Danielových, Kandračových, Kandračových a Žigových z Levoči.

Všichni Romové z těchto tří vln jsou zaměstnáni ve vsetínském závodě Zbrojovky Brno a bydlí v podnikových bytech. Byty, ve kterých tehdy Romové bydleli, byly v majetku či ve správě vsetínské Zbrojovky, přičemž po odpracování deseti let v podniku vznikal zaměstnanci nárok na trvalé užívání bytu. Jan Rác zdůrazňuje, a odvolává se přitom na hodnocení samotných vsetínských Romů, že do začátku 90tých let zde tito lidé bydleli bez jakýchkoli problémů s dluhy.

Domy, ve kterých Romové v různých dobách ve Vsetíně před rokem 1989 bydleli, byly roztroušeny po celém městě:

- ul. Sušilova, domy č.p. 1330, 1331, 1335
- ul. Hlásenka, dům č.p. 788
- ul. Tyršova, dům č.p. 1272
- ul. Jiráskova, č.p. 960
- ul. Smetanova, č.p. 1336
- ul. Dukelská
- ul. Jasenka č.p. 824
- sídliště Sychrov
- rodinné domy na ul. 4.května
- tzv. černá vila nebo také „Jurkovičova“ vila.

První vážný zlom přichází podle Jana Ráce až spolu se Zákonem o obcích z roku 1992, kdy domy, které byly pouze ve správě Zbrojovky (tedy nikoli domy, které byly jejím majetkem) přecházejí na bytový fond města. Pavlačové domy ve Vsetíně, včetně domu č.p. 1336, v té době s dispozičním právem Zbrojovky, přecházejí v souladu se zákonem do majetku města. Teprve nyní začínají mít Romové ve Vsetíně problémy s dluhy, vysvětluje Jan Rác.

Přestože zřejmě neexistoval problém s dluhy, bydlení a soužití Romů ve Vsetíně bezproblémové nebylo. Okresní archiv např. v zápise z 25. března 1976 na adresu Romů uvádí: „...značně nesourodou skupinu... 14 rodin má vztah ke společnosti na hranici zákona a nařízení... dochází k ničení bytů... vyhrožují stěžováním si...“⁸ Především „vybydlování“ domů figurovalo ve většině příběhů a vzpomínek, na které během našich rozhovorů ve Vsetíně nejrůznější lidé (jak úředníci města, tak zaměstnanci nestátních neziskových organizací, dodejme že ve všech případech ne-Romové) odkazovali. Jejich porozumění jevu „vybydlování“ se ovšem liší.

Jeho první podobu představuje v krystalické podobě líčení mluvčí města Evy Stejskalové, které jsme představili výše. Problémy s Romy byly ve Vsetíně „vždy“. Tato perspektiva je ahistorická, problém připisuje jakési neměnné povaze Romů a vlastně se ani o žádné porozumění nesnaží.

Druhé porozumění nabízí pracovnice Charity Vsetín Denisa Janušová. Ta připisuje problémy Romů ve Vsetíně jiné kultuře bydlení a obecněji i fungování společnosti. Romové, kteří se přestěhovali ze slovenských osad, se pak jen postupně přizpůsobují místním podmínkám. Předpokládá proto, že největší rozdíly v kultuře se projevovaly čerstvě po jejich přistěhování ze Slovenska. Její perspektiva je historická a obsahuje motiv postupného civilizačního procesu. Svůj argument posiluje následující historkou:

Když v létě za Romy na Vsetín přijeli příbuzní ze Slovenska, téměř denně se dělaly táboráky někde na hrázi řeky Bečvy, u kterých Romové hlasitě zpívali dlouho do večera. Předpokládám, že tu provozovali jen to, co bylo u nich doma běžné. Vsetínští Romové sice také neměli problém udělat táborák na hrázi mezi Pavlačákem a Bečvou, ale opekli si a odešli, nevyzpěvovali tam tak halasně (možná se už malinko „přizpůsobili“ tomu, že se to ve městě jaksi nehodí). Vsetínský občan bílé pleti by to však nikdy neudělal (tak blízko civilizace, či spíše v civilizaci), i kdyby ho to lákalo. Za první ví, že by mohl dostat pokutu, za druhé by měl ostudu před ostatními „bílymi“.

Terénní pracovnice Gabriela Juřínková, DiS.⁹ se přiklání k témuž a dodává, že problém navíc způsoboval samotný velký počet osob obývajících byty a domy.

Třetí podobu porozumění „vybydlování“ nám zprostředkoval, bez toho že by se s ním nutně ztotožňoval, Ing. Jan Plšek, vedoucí odboru sociální prevence MěÚ Vsetín. Odkazuje přitom na dílčí záznamy z okresního archivu a také o na to, co se ve Vsetíně „říká“. Předpoklady k „vybydlování“ si v tomto případě nepřivezli Romové z jiné bytové kultury, ale je reakcí na jednání tehdejších institucí vůči Romům. V situaci Romů ve Vsetíně hrály podle této verze klíčovou roli především roky 1972-1974, kdy byly peníze ze státního rozpočtu, původně poskytnuté „na Cikány“, proinvestovány na stavbu nadjezdu silnice ve směru do Zlína. Někdy na přelomu 70tých a 80tých let se Romové tuto skutečnost dozvěděli a začali praktikovat „vybydlování jako vyhrožování“. Toto „cílené vybydlování“ potom bylo viditelné zejména na ul. 4. května. O tom, zda právě toto bylo oním spouštěcím mechanismem, jak o tom mluví Jan Plšek, nic dalšího nevíme. Několikrát jsme se ale setkali s informací, že „někdy v 70tých letech“ města dostávala ze státního rozpočtu peníze „za“ to, že mají ve městě Romy - čili peníze, které nebyly určeny „na“ Romy, ale městu za odměnu. Podle zprávy ve Vsetínských novinách z listopadu 2004 obdrželo město v souvislosti s příchodem Romů ze Slovenska od státu finanční dotaci „cca 3000 za Cikána“ (Vsetínské noviny, 9.9.2004, „*Romská otázka je časovaná bomba,“ tvrdí Čunek*).

⁸ Podle výpisků Ing. Jana Plška.

⁹ Gabriela Juřínková se v textu objevuje pod dvěma jmény. Za svoboda jako Běťáková a později jako Juřínková.

Ať již se mluvčí přiklání k jakékoli z verzí historie přítomnosti Romů ve Vsetíně a jejímu porozumění, jedním z nejsilnějších momentů je ve všech případech propojení Romů s jimi obývanými domy. Toto propojení je natolik pevné, že se o Romech ve Vsetíně prakticky nehovoří bez toho, že by se mluvilo i o domech, ve kterých bydlí. Romové jsou viditelní prostřednictvím jejich zdevastovaných domů a naopak, tyto zdevastované domy jsou viditelné především prostřednictvím svých romských nájemníků. Výmluvně to ilustruje i historie obyvatel Pavlačového domu.

Obyvatelé Pavlačového domu

Pavlačový dům č.p. 1336 se nacházel na Smetanově ulici v širším centru města, jen několik metrů od vsetínské polikliniky. Z jedné strany byl dům obkroužen řekou Bečvou, z dalších pak hlavní silnicí procházející městem, jen o pár metrů dál stojící poliklinikou a k ní přilehlým parkovištěm. Prostor pro „venkovní život“ dětí a mladistvých (odhaduje se že tvořili jednu polovinu ze 300 obyvatel domu), stejně jako dospělých, byl výrazně omezen. Na zajišťování pořádku kolem Pavlačového domu byla radnicí najata bezpečnostní agentura Raška.

Ve čtyřpodlažním domu se nacházelo celkem šedesát čtyři bytů s průměrnou užitnou plochou 31m². Kromě asi deseti bytů s vlastní koupelnou sdíleli nájemníci na patře společné sprchy (jedna sprcha na osm bytů). Byty s koupelnou byly v 90tých letech klasifikovány jako byty I. kategorie, byty se společnými sprchami jako II. kategorie. Měření spotřeby vody v celém domě bylo společné.¹⁰

Obyvatelé Pavlačového domu, kterých se týkalo říjnové vystěhování, se do Pavlačového domu dostali v různých dobách a z různých příčin:

- přechodem nájemní smlouvy po příbuzné osobě: 3 (1990, 1999, 2001);
- přidělením bytu na základě podané Žádosti o přidělení bytu a umístění v pořadníku: 3 byty (1992, 1998, 2001);
- přidělením bytu mimo pořadník s tím, že nájemce provede opravu bytu na vlastní náklady: 2 byty (2002, 2004);
- výměnou bytů z iniciativy samotných nájemníků: 6 bytů (1998 – 2, 2000, 2001, 2004 – 2);
- přidělením náhradního bytu z důvodu rekonstrukce domu: 24 bytů (1998 – 1, 1999 – 1, 2000 – 7, 2001 – 2, 2003 – 1, 2004 – 4);¹¹
- přidělením náhradního bytu z důvodu asanace domu: 12 bytů (1990 – 1, 1999 - 1, 2000 – 1, 2001 – 2, 2004 – 7);
- přidělením náhradního bytu z důvodů dluhů na nájemném vzniklých v předchozím bydlišti: 2 byty (2001, 2003);
- přidělením náhradního bytu z důvodů porušování dobrých mravů v předchozím bydlišti: 1 byt (1995);
- přidělením služebního bytu po dobu vykonávání funkce domovníka: 1 byt (2003).

Uvedený přehled ukazuje nejenom různé důvody, ze kterých se lidé do Pavlačového domu stěhovali, popř. do něj byli sestěhováváni, ale také časové období, ve kterém k němu došlo. V letech 1990, 1992 a 1995 bylo obsazeno po jednom bytu, v roce 1998 čtyři byty, v roce 1999 tři byty. Z důvodu zdravotní závadnosti zůstalo několik bytů v domě neobsazeno nebo sloužily jen jako přístřeší. Od této doby začíná romských nájemníků rychle přibývat: v roce

¹⁰ Pro několik ilustračních fotografií Pavlačového domu a jeho okolí viz Přílohu č. 2.

¹¹ Pokud byl jako náhradní přidělen byt druhé kategorie, jednalo se buď o lidi přicházející z bytu druhé kategorie nebo o lidi, kteří měli dluhy.

2000 bylo obsazeno devět bytů, v roce 2001 osm, následující rok 2002 devět bytů a v dalším roce 2003 byly obsazeny tři byty. V roce 2004 bylo v Pavlačovém domě jeho pozdějšími posledními nájemníky obsazeno čtrnáct bytů, což činilo téměř čtvrtinu z celkového počtu v té době šedesáti funkčních bytů.

Zaměstnanci města, se kterými jsme o případu hovořili, lidé z odboru sociálních věcí MěÚ Vsetín, podobně jako pracovníci nestátních neziskových organizací, kteří při své práci přicházeli s nájemníky Pavlačového domu do styku, spojují historii případu Pavlačového domu nejvýslovněji se situací v domech na ul. 4. května a domu č.p. 960 na Jiráskově ulici.

Všechny tyto domy byly v dezolátním stavu a byla na ně vyhlášena demolice. Někteří nájemníci těchto zdevastovaných a následně asanovaných domů pak dostávají nové ubytování v domu č.p. 1336 na Smetanově ulici. Toto porozumění historii nájemníků domu č.p. 1336 zdůrazňuje dvě věci. První, že samotní nájemníci byli do Pavlačového domu sestěhováni z jiných zničených bytů a domů. Druhou, že tito nájemníci jsou vůči tzv. většinové společnosti „nepřízpůsobiví“, neschopni či neochotni řádně udržovat svá obydlí, přičemž dokladem je právě to, že do Pavlačového domu přišli z domů, které pro jejich léta neudržované a zanedbaný technický stav musely být také zbourány.

V době, kdy dochází ke zvýšené koncentraci Romů v Pavlačovém domě, se na scéně objevují aktéři, jejichž přítomnost sehrála ve vývoji případu důležitou roli: terénní sociální pracovníci zaměstnaní MěÚ Vsetín a dvě nestátní neziskové organizace, Charita Vsetín a Diakonie ČCE.¹²

V září 2002 začíná město podporovat terénní sociální práci. V roce 2002 nastupuje na sociální odbor MěÚ Vsetín první zaměstnanec, jehož náplní práce je i starost o obyvatele v té době nejproblematičtějšího domu č.p. 960 na Jiráskově ulici. Spolu s ním zaměstnává město dvě stážistky. Terénní sociální práce se ve Vsetíně prakticky ustavuje v polovině roku 2003, kdy je tým terénních sociálních pracovníků rozšířen o další zaměstnance.

Od roku 2003 začíná působit v oblasti podpory romské komunity vsetínská Charita. Její Mateřské centrum se postupem času zaměřilo na práci s dětmi a mládeží, především pak na doučování romských žáků. Na sklonku roku 2003 je také založeno středisko Diakonie ČCE ve Vsetíně. Na konzultačních schůzkách s terénními sociálními pracovníky a se zástupci Charity vykrytalizuje zaměření Diakonie především na volnočasové aktivity romské mládeže. O rok později potom Diakonie otevírá klubovnu pro romskou mládež – Romaklub – přímo v prostorách Pavlačového domu.

Než se stal v roce 2004 Pavlačový dům domovem téměř padesáti romských rodin a zároveň i ikonou „romského problému“ ve Vsetíně, procházel svojí vlastní historií, která se s historií Romů ve Vsetíně začala postupně propojovat až během devadesátých let. Historie domu samotného, kterou nyní představíme, ukazuje, že „problémy“ stavebně-sociálního objektu „Pavlačový dům“ nepocházejí jen od Romů, ale také od stavby samotné.

Historie domu č.p. 1336

V roce 2004 měl pavlačový dům č.p. 1336 na Smetanově ulici už svá nejlepší léta za sebou. Stavěl se mezi lety 1939 až 1941, kdy byl zkolaudován.¹³ Pro své zaměstnance ho vystavěla

¹² Podle informace od Dana Žárského se jako první začala koncepčněji pokoušet o práci s Romy Okresní komise pro národnostní menšiny při OÚ Vsetín. Ta měla také vytvářet tlak na město, aby zřídilo pracovní místa terénních sociálních pracovníků.

Zbrojovka Brno. Ve své době to byl jeden z nejlepších bytových domů ve městě. Od doby svého vzniku prošel dům několika dílčími opravami a úpravami: 1968 - výměna kotlů, 1974 - oprava fasád a pavlačí, 1997 - teplofikace; za celou dobu jeho existence ale neproběhla žádná celková rekonstrukce.

Od poloviny 60tých let se začaly objevovat stížnosti na plíseň v bytech a několik bytů bylo v průběhu let vyřazeno z bytového fondu (byty č. 57, 60, 61, 62). Počátkem 80tých let se plánovalo přebudování domu na zdravotnické zařízení nebo jeho úplná asanace a byty byly nájemníkům přidělovány pouze jako dočasné bydlení. Kvalitu bydlení v domě ilustruje i písemná stížnost jedné nájemnice z ledna 1986:

Vážená soudružko!

...byt 61... byl přidělen manželovi na přechodnou dobu s tím, že dům bude asanován. Byt je celoročně neslunný, plesnivění stěn a rohů....

Se soudružským pozdravem, Naděžda Gottwaldová

Kvalita bydlení se navíc v druhé polovině 80tých let prudce zhoršila v souvislosti s výstavbou polikliniky v sousedství Pavlačového domu. *Zápis z projednání připomínek občanů na špatné bydlení při výstavbě a po dokončení polikliniky dne 26.11.1986* zaznamenává například následující kritiku a připomínky:

s. Bayer – „Poukázal, že do jejich domu se neinvestovaly větší finanční částky na opravy i dříve, dělají se jen drobné úpravy. Obyvatelé domu jsou smířeni, že po dobu výstavby polikliniky budou žít v horších podmínkách, ale ne takového rázu jako nyní“;

s. Gottwald – „Upozornil, že některé byty mají tak špatný technický stav, že jsou hygienicky závadné, dále upozornil, že kompresory na stavbě polikliniky jsou zapnuty i v noci....“

Je tedy zřejmé, že se kvalita bydlení v domě nezačala zhoršovat spolu s příchodem romských rodin koncem 90tých let, ale daleko dříve. Příchod romských rodin a odchod příslušníků tzv. většinové společnosti lze tak interpretovat mnohem spíše a prvotně jako *následek* zhoršování kvality domu a bydlení, než jako jeho *příčinu*. Zároveň také vidíme, že možnost asanace budovy, spojená na jedné straně s neochotou investovat do podstatnější rekonstrukce stavby a na druhé straně s jakousi přechodností bydlení, provází dům již od poloviny 80tých let. Nejistota ohledně možné asanace se jistě nepromítala jen do vztahu vlastníka, ale také nájemníků k této stavbě: stejně jako byla váhavá a nerozhodná péče vlastníka o dům, stával se krátkodobě definovaný i vztah a zájem obyvatel ve vztahu k domu.

V roce 1992 změnil dům vlastníka a podle nového zákona o obcích přešel do vlastnictví města. Na správu domu a jeho nájemníků najalo město Realitní kancelář Ivany Dohnálkové.

V září 1998 odbor výstavby a územního plánování MěÚ Vsetín zjistil a oficiálně potvrdil, že se dům nachází ve špatném stavebně-technickém stavu, především co se týče konstrukce pavlačí, omítky a výplně balkónového zábradlí provedené z ocelových tyčí, a „ohrožuje svým stavebnětechnickým stavem životy a zdraví osob, a to tím, že ve dvorní části domu opadávají kusy omítky konstrukce zábradlí pavlačí a ocelové výplně zábradlí, takže hrozí pád na veřejné prostranství.“ Úřad nařídil městu jako vlastníkovému domu ohradit a zneprístupnit dvorní částí objektu (cca 2m od okraje pavlačí).

¹³ V této sekci čerpáme především z dokumentace k domu 1336 odboru výstavby a územního plánování, do které nám město jako vlastníku objektu laskavě dovolilo nahlédnout, a z textu „Pavlačák – historie“, který nám dala k dispozici mluvčí města Eva Stejskalová.

V roce 2001 nechala pak RK Ivany Dohnálkové vypracovat odborný posudek na stav pavlačí, z něhož citujeme následující relevantní pasáže:

K datu provedení předmětného technického průzkumu byly dokumentovány dále uvedené závady:

Konstrukce pavlačí předmětného bytového domu vykazuje, viz fotodokumentace, poruchy. Nezanedbatelné výrazné odpadávání povrchové vrstvy konstrukce pavlačí v současné době výrazně zhoršuje okolí.

Stavebně technickým průzkumem bylo zjištěno, že rozsah poruchy je omezen v převažující míře jen na odpadávání povrchové vrstvy (omítka) pavlačí. Byla ale registrována i místa výskytu docela zřetelného narušení lokálních částí železobetonové nosné konstrukce. Míra narušení, zatím jen výhradně betonové vrstvy, nesnižuje míru bezpečnosti konstrukce (narušení je registrováno jen na místech, jež jsou ze statického hlediska méně namáhané – okraj konzolové desky pavlače, stěna zábradlí v místě dilatace a pod.)

Vyhodnocení nálezu:

Byla prokázána nezanedbatelná existence významných poruch nosné konstrukce objektu. Návazně je uvedeno základní souhrnné stanovisko ke stavebně technickému stavu objektu.

Příčinou vzniku závad, tj. nezanedbatelné výrazné odpadávání povrchové vrstvy konstrukce pavlačí předmětného domu, je dlouhodobá absence provádění údržbových prací.

Současný stav objektu je nutno označit za havarijní a je nutno neprodleně přistoupit k opravě. Je nutno si uvědomit, že již realizovaný zákaz vstupu pod konstrukci pavlačí u domu je nedostatečným opatřením, neboť uvedené řešení nezabraňuje náhodnému zranění osob, které se v době pádu povrchové vrstvy nacházejí na pavlačí.

Přiřazení sanačního zásahu k zjištěnému porušení:

Opravou se rozumí zjištění a následné odstranění uvolněné povrchové vrstvy konstrukce pavlačí. Práce vyžaduje odpovědný přístup, je nutno absolutně vyloučit ponechání uvolněných povrchových vrstev konstrukce pavlačí v původním stavu bez oprav. Ochrana narušené betonové vrstvy se provede v případě, že celková rekonstrukce předmětného domu bude zahájena později jak 1 rok od data provedení navrhované opravy.

Na tomto posudku si je třeba povšimnout tří klíčových bodů: za prvé, ačkoli je stav objektu prohlášen za havarijní, stále ještě není narušena samotná konstrukce (statika) objektu a autor studie počítá s generální opravou objektu v blízké budoucnosti; za druhé, za příčinu vzniku závad určuje posuzovatel dlouhodobou absenci údržbových prací; a konečně za třetí, jako horizont nutné, alespoň základní opravy, stanovuje jeden rok.

Během následujícího roku se však žádná oprava neuskutečnila a konkrétní plány na rekonstrukci se objevily teprve v roce 2003, kdy byl zpracován projekt přístavby pátého podlaží k domu č.p. 1336, která měla proběhnout spolu s celkovou rekonstrukcí domu. V srpnu 2003 bylo na přístavbu dokonce vydáno územní rozhodnutí. Při zpracování dokumentace na rekonstrukci pak ale město zjistilo, že potřebnou částku (zhruba 60-80 milionů korun) nemůže do domu investovat a státní dotace na výstavbu nových bytů, kterou by bylo možné na přestavbu získat, tyto náklady uhradí jen velmi částečně. Z plánované rekonstrukce tak sešlo.

Právě v tuto chvíli zřejmě radnice dům č.p. 1336 definitivně odepsala a odmítla pro něj financovat jakékoli větší, byť dílčí opravy. Nedošlo tedy ani k opravě pavlačí, které se podle posudku již z roku 2001 nacházely v havarijním stavu a měly být opraveny nejpozději ve lhůtě jednoho roku. Zároveň ale nájemníky čekaly celé další tři roky života v domě. Právě v tomto období se v něm urychlila výměna nájemníků – příslušníci tzv. většinové společnosti odcházeli a přicházeli Romové.

Na jaře 2005 nabídl Zlínský kraj, že z kapitoly krajského rozpočtu určené na romskou problematiku, uhradí 500 000,- Kč z odhadovaných 750 000,- Kč potřebných na opravu

elektroinstalace a sprch v Pavlačovém domě. Město sice žádost o dotaci ke Krajskému úřadu napsalo, 13. prosince 2005 ale Rada města vyslovila na svém zasedání s opravou nesouhlas, město peníze odmítlo a oprava se neuskutečnila. V domě byly tak nadále prováděny jen nejnnutnější opravy a celá stavba rychle špěla ke svému konci. Demoliční výměr vydaný 13.9.2006 vynesl nad stavem domu tento verdikt:

Zjištěno:

popraskané železobetonové nosné desky jednotlivých pavlačí, popraskané nosné průvlaky stropních desek v jednotlivých podlažích;
havarijní stav vnitřních stoupaček a rozvodů ZTI, havarijní stav rozvodů elektro („Všechny elektrorozvody jsou provizorní!“), poškozená nosná konstrukce některých částí stávajícího sedlového krovu.

Závěr:

Prohlídkou stávajícího objektu bytového domu Smetanova 1336 ve Vsetíně bylo zjištěno, že výše popsané vady havarijní bezprostředně ohrožující zdraví a životy jak jeho obyvatel, tak občanů, kteří se pohybují okolo objektu.

Doporučuji následující řešení:

- a) ihned vystěhovat všechny obyvatele objektu, okolo objektu postavit oplocení se zákazem vstupu do jeho bezprostřední blízkosti;
 - b) zvážit možnost celkové rekonstrukce objektu s jeho dalším využitím nebo asanaci objektu a uvolněné místo použít pro jiný účel (vzhledem k bezprostřední blízkosti stávající polikliniky a nemocnice využít vzniklé místo pro rozšíření zázemí těchto objektů).
- Vzhledem ke stavebnětechnickému stavu objektu je ekonomicky výhodnější druhá alternativa tzn. asanace objektu.

Stavba byla odstraněna v druhé půli října a 13.12.2006 vydává odbor výstavby a územního plánování potvrzení o její neexistenci.

Konec fyzické existence stavby však ještě neznamenal konec jejího propojení s jejími bývalými obyvateli. Téměř všichni Romové si do svých nových obydlí přinesli z Pavlačového domu dluhy vůči městu a „špatnou pověst“.

Politická jednání: Alternativy Poschly

Jak jsme uvedli v části věnované historii domu č.p. 1336, v roce 2003 zamítla radnice plány na jeho celkovou rekonstrukci a bylo tedy zřejmé, že v relativně blízkém horizontu bude potřeba přestěhovat jeho obyvatele jinam. Pavlačový dům byl ale posledním nerekonstruovaným domem svého druhu ve Vsetíně, kam se obvykle Romové z domů určených k rekonstrukci nebo asanaci stěhovali. Bylo třeba hledat řešení.

Řešením, na které podle všech informací pomýšlelo vedení města především, byla výstavba obytných domů na Poschle. Tato lokalita je vzdálena asi 25 minut od širšího centra města, od kterého je oddělena průmyslovou zónou. V těsné blízkosti Poschly je vedena poměrně frekventovaná silnice a železnice. Přímo na Poschle byla skládka (asanovaná teprve před započítáním říjnové výstavby obytných domů) a čistička odpadních vod. Od poloviny 90tých let stálo na Poschle několik holobytů pro neplatiče, z nich většina byli Romové (podle kusých informací, které jsme zachytili, stigmatizovaní i romskou komunitou).

Alternativních představ k Poschle bylo na začátku více. Nestátní neziskové organizace a krajská koordinátorka Zlínského kraje považovaly za dobré řešení výstavbu typu ostravské Vesničky soužití. Terénní sociální pracovníci pak posazovali model stupňovitého bydlení, v jehož rámci by romské rodiny měly mít za přesně stanovených podmínek šanci na postupné získání bytu v domech sdílených Romy a ne-Romy.

26. července 2004 přijíždí do Vsetína jednat o budoucnosti obyvatel Pavlačového domu vládní zmocněnec pro lidská práva Jan Jařab. Této schůzky se vedle Jana Jařaba dále účastnili: David Beňák a Jan Rác (členové Rady vlády), Jiří Čunek (starosta), Jiřina Bradová (krajská romská koordinátorka), Marian Tulej a Gabriela Běťáková (terénní sociální pracovníci) a Eva Stejskalová (tisková mluvčí města). Schůzka se konala za účasti terénních sociálních pracovníků města, ale bez účasti neziskových organizací. Jako alternativy Poschly jsou na této schůzce s vedením města zmiňovány lokalita bývalé železniční vlečky v Jasenicích, prostory firmy Vodovody a kanalizace v Rokytnici, které tehdy mohlo město odkoupit a budova bývalého učiliště Zbrojovky v Jasenicích.

Porozumění cílům a závěrům tohoto prvního a zároveň i posledního jednání, jehož se Jan Jařab v roli vládního zmocněnce účastnil, se u různých zúčastněných podstatně lišilo. Jan Jařab, který právě spolu s Jiřím Čunkem absolvoval twinningový pobyt ve Španělsku, kde sledovali úspěšné i neúspěšné příklady pokusů o integraci romských komunit, se domníval, že jeho návštěva má pomoci k nalezení možných alternativ k zamýšlené výstavbě a Poschle.¹⁴ Jan Jařab nakonec starostovi navrhnul, že pokud mu vybere jinou, přístupnější lokalitu města, on zprostředkuje špičkového architekta.

Podle zápisu z jednání, který pořídila mluvčí radnice Eva Stejskalová, vyznívá ovšem celá věc poněkud jinak. Starosta obhajuje Poschlu jako v podstatě jediné možné řešení: „Podle Jana Jařaba je Rokytnice mnohem příhodnější lokalita pro řešení této problematiky. Starosta Jiří Čunek naopak oponuje, neboť podle něj není v silách města, aby vybuodovalo 1000 bytů, aby mohlo naředit romské rodiny mezi rodiny z většinové společnosti. Problémem nejsou jen finance, ale také vhodné lokality, kterých je díky sevření města Vsetína mezi kopci málo.“¹⁵ V závěrech se pak uvádí, že k jednomu z dalších setkání „bude přizván architekt, který by pomohl lokalitu Poschla vyřešit z urbanisticko – technického pohledu“ (*Zkrácený zápis z jednání se zmocněncem pro lidská práva a dalšími představiteli státu, Zlínského kraje a města Vsetína dne 26. července 2004*, 30.7.2004; zdůraznění autoři textu). Zatímco pro Jana Jařaba měla role architekta spočívat v nalezení alternativy vůči Poschle, ve dvojznačné formulaci v tomto zápisu vyznívá jeho role spíše tak, že má naopak přispět k realizaci výstavby na Poschle. Už na tomto setkání je zároveň jasné, že vsetínská radnice v čele s Jiřím Čunkem aspiruje na ovlivnění širší koncepce romské problematiky a řešení situace ve Vsetíně hodlá povýšit do role celostátního precedentu či modelu.

Zápis z jednání pořízený Evou Stejskalovou však nebyl jediný. Zápis ze setkání pořídila také terénní pracovníce Gabriela Běťáková (*Zápis z jednání dne 26.7.2004 ohledně řešení budoucího bydlení Romů ve Vsetíně*, 26.7.2004). Jeho závěry jsou zaměřeny daleko spíše na hledání alternativ, než na příklon k Poschle: „stanovení úkolů pro příští setkání (popisy vhodných lokalit, varianty řešení výstavby, problémy ze strany legislativy, bránící práci s komunitou).“ Terénní sociální pracovníci spojovali s touto návštěvou značné naděje v tom smyslu, že pomůže k zamezení „řešení Poschla“. V návaznosti na toto jednání předkládají o čtvrt roku později, 14. září 2004, Zastupitelstvu města Vsetína návrh tří lokalit, které byly na tomto setkání diskutovány jako alternativa vůči vedením města navrhované Poschle. Jak později napsali terénní sociální pracovníci v dopise Jiřině Bradové ze dne 20. 4. 2005, „ZM se návrhem příliš nezabývalo.“

Další jednání zástupců města s představiteli státní správy, kterého se tentokrát účastnili i zástupci neziskových organizací, se konalo 7. března 2005 na odboru sociálních věcí, oddělení

¹⁴ Tato a následující informace o pohledu Jana Jařaba na jednání vychází z emailové korespondence Jařaba s autory tohoto textu ze dne 13.2.2007.

¹⁵ Argumentu „naředování Romů“ se věnujeme v samostatné kapitole *Ghettoizace*.

sociální prevence MěÚ Vsetín. Tuto schůzku svolávají terénní sociální pracovníci, aby zde diskutovali situaci, která nastala během jejich nedávného jednání se starostou města Jiřím Čunkem, kde jim bylo sděleno, že výstavba na Poschle je téměř jistá. Jediné, co tuto výstavbu tehdy již mělo brzdit, byl souhlas Krajské hygienické stanice s tím, že předběžný souhlas k výstavbě však již Krajská hygienická stanice podle Jiřího Čunka dala. Terénní sociální pracovníci byli starostou vyzváni k vypracování návrhu bytové a občanské vybavenosti na Poschle. Gabriela Juřínková, jedna z těch terénních sociálních pracovníků, kteří setkání iniciovali, o něm mluví jako o „volání o pomoc“ v situaci, kdy jsou městem vyzváni k činnosti, se kterou nemají příliš zkušeností a do které, domýšlíme si, se jim zřejmě příliš nechce.

Na tomto jednání města se zástupci Rady vlády, kraje a nestátních organizací se opět mluví o možnosti „rozptýlení“ Romů po Vsetíně. Ale i přesto se „řešení Poschla“ dále konkretizuje. Daniel Fojtů, radní města, opakuje, že vedení radnice v současné době jiné řešení nemá, žádné alternativní návrhy mu nebyly předloženy. Jan Rác, Jiřina Bradová a Dan Žárský upozorňují, že „řešení Poschla“ je v rozporu s usnesením vlády o integraci Romů, připomínají návštěvu vládního zmocněnce Jana Jařaba z 26.7.2004 a tehdejší diskusi dalších alternativ, poukazují na to, že vedení radnice nevyužilo možnost odkupu bytů ve městě, výstavby ve více lokalitách apod., připomíná se i studijní cesta Jiřího Čunka do Madridu, kde radnice řešila problémy vzniklé koncentrací Romů do jedné lokality vykupováním bytů pro Romy v rámci města. Závěry z jednání jsou následující:

- zřízení komise pro národnostní menšiny popř. výboru (hledání společných řešení, návrhy Radě města)
- vyjádření nesouhlasu s rozsáhlou výstavbou na Poschle, a to zejména z důvodu zachování zásady integrace
- samotní Romové nesouhlasí se společným bydlením v tak velkém počtu na okraji města
- řešení tohoto problému by mělo mít více variant (odkup bytů ve městě, současná malá výstavba na více místech, výstavba svépomocí za pomoci města)
- při výstavbě či odkupu bytů vždy zohlednit společné bydlení minority s majoritou.

Stále více je ale zřejmé, že ve Vsetíně už nejde o to, jestli Poschla bude nebo ne, ale jak bude „řešení Poschla“ vypadat a jaké budou k němu eventuálně přidružená řešení, nikoli jeho alternativy.

Zřejmě nejpodstatnější výstup této schůzky bylo navržené zřízení *Pracovní skupiny pro spolupráci s Romy* (dále jen jako Pracovní skupina) pod sociálním odborem MěÚ Vsetín.¹⁶ Její vznik byl již delší dobu projednáván mezi zaměstnanci nestátních neziskových organizací a terénními sociálními pracovníky. Březnové jednání pak vytvořilo institucionální kontext formálního předložení tohoto návrhu do Rady města. Rada tento návrh schválila a k ustavení Pracovní skupiny pak došlo 18. července 2005, kdy se konalo její první setkání.

Význam Pracovní skupiny spočívá v tom, že jde o vůbec první platformu, kde je institucionalizována účast samotných Romů v poradním orgánu města. Složení Pracovní komise bylo určeno podle rovnoměrného zastoupení, vždy po čtyřech zástupcích za město, nestátní neziskové organizace a romské komunity, jejíž zástupci byli do Pracovní skupiny zvoleny skrze volby zaštitěné Diakonií (konané podle Dana Žárského „přes počáteční odpor“ vedení města). K volbám romských zástupců do Pracovní skupiny přišli nejenom obyvatelé Pavlačového domu, ale i řada Romů žijící mimo něj. Skutečnost, že všichni zvolení zástupci

¹⁶ Od roku 2007 Pracovní skupina funguje v rámci komunitního plánování města Vsetína. Po vzoru této Pracovní skupiny vznikají nyní podle informace od Dana Žárského další obdobné skupiny komunitního plánování.

romské komunity v Pracovní skupině jsou nebo byli obyvatelé Pavlačového domu, tak ukazuje, že „romský problém“ je v této době (v dobrém i ve zlém) ustaven jako „problém nájemníků Pavlačového domu“. To se později potvrzuje a posiluje i tím, jak situace v Pavlačovém domě (především problémy s hrazením nájemného a technický stav domu) představuje významnou část agendy skupiny.

Dne 25. dubna 2005 zástupci Úřadu vlády s radními, neziskovými organizacemi pracujícími s romskou komunitou a zástupci Romů opět jednají o „integraci Romů“ na území města Vsetína.¹⁷ Radním jsou prezentovány příklady „dobré praxe“: opětovně je připomínáno řešení z Madridu, zmiňuje se případ z Brna, kde se na opravě domu, který byl obýván především romskými obyvateli, podíleli samotní obyvatelé. V zápisu z jednání se tentokrát uvádí, že Poschla „v současné době patří zase ke „zvažovaným možnostem, ale není konečným řešením,“ a přítomní jsou vyzváni k tomu, aby „při výstavbě a přidělování bytů upřednostňovali prvek společného soužití před samostatným bydlením minority“ (Zápis z jednání, 25.4.2005, Gabriela Běťáková).

Co se během téměř jednoho roku těchto (v nejširším slova smyslu) politických jednání stalo s Janem Jařabem přislíbenou návštěvou architekta, od které si mnozí odpůrci „řešení Poschla“ ve Vsetíně mnohé slibovali? Jan Jařab po návratu do Prahy oslovil architekta Vlado Miluniče, který se mezi jiným zabývá také otázkami sociálního bydlení. Milunič měl ale zrovna několik souběžných projektů, mimo jiné v Číně, a tak jeho případné angažmá ve Vsetíně bylo odloženo. Jan Jařab se pak záhy po nástupu Grossovy vlády a zařazení jeho úřadu pod vicepremiéra Němce rozhodl z funkce vládního zmocněnce odstoupit a 1. listopadu 2005 začal působit v týmu komisaře Vladimíra Špidly v Bruselu. Jiří Čunek a vedení města nenavrhlí alternativní lokalitu výstavby (což měla být podle Jana Jařaba úloha města v dohodě) a po přislíbeném architektovi se nesháněli. Jen o něco později pak začali hledat architekta „kontejnerových domů“, které by Vlado Milunič asi nenavrhnul...

Administrativně-technická jednání: Realizace Poschly

Jestliže hlavními místy, kde se jednalo *alternativách* řešení problematiky Pavlačového domu, byla výše popsaná jednání, klíčovým místem v podstatě souběžné *realizace* Poschly bylo vedení města, ne-li přímo kancelář starosty Jiřího Čunka. Právě tento úzký kruh lidí ve vedení radnice představoval centrum odhodlání vystavět Poschlu. S tím, jak se toto odhodlání přetavovalo do jednotlivých praktických kroků, zahrnujících i mnohé další aktéry, tím se Poschla stávala skutečnější.

Alespoň podle toho, co lze usuzovat z výpisů z usnesení Rady a Zastupitelstva města mezi listopadem 1998 a únorem 2007, které jsou zveřejněny na internetových stránkách města, měla jednání v rámci vedení města spíše administrativně-technický než politický charakter.

Za prvé jsme z výpisů zjistili, že v podstatě všechna rozhodnutí týkající se domu č.p. 1336 a výstavby na Poschle činila Rada města – čili šestičlenné výkonné vedení města, složené ze starosty, dvou místostarostů a tří dalších členů zastupitelstva. Výjimku v tomto směru tvořilo pouze zamítnutí příspěvku na zvýšené náklady za otop obyvatelům domu č.p.1336 v roce

¹⁷ Podobně jako o šest týdnů dříve, i na tomto jednání byli jen v mírně odlišném složení přítomni zástupci Romů (Milan Leško, Michal Duna), Úřadu vlády (Kateřina Jacques, David Beňák) a Rady vlády pro záležitosti romské komunity (Jan Rác), Zlínského kraje (Jiřina Bradová), vedení města (Jiří Čunek, Lubomír Gajdušek, Marta Orolinová, Daniel Fojtů), zastupitelstva (Květoslava Othová, Libor Podešva), odboru sociálních věcí a sociální prevence MěÚ Vsetín (Alena Beková, Jan Plšek, Gabriela Běťáková) a Diakonie ČCE (Jan David, Dan Žárský, Kateřina Fojtů).

2000, průběžné ne/schvalování splátkových kalendářů a prominutí poplatků z prodlení u větších dlužníků (včetně obyvatel Pavlačového domu) a v souvislosti s výstavbou na Poschle schválení změny územního plánu Vsetína. Skutečnost, že členové Zastupitelstva města (nebo alespoň někteří z nich) nebyli o plánech s Pavlačovým domem a výstavbou na Poschle informováni, potvrzuje i vyjádření zastupitelky Květoslavy Othové na setkání s terénními pracovníky a zástupci kraje dne 7.3.2005, kde sděluje, že „s výstavbou na Poschle není obeznámena a že tento krok považuje za krok zpět“.

Za druhé, z toho, co je možné vyčíst z Výpisů z usnesení se v době, kdy se rozhodovalo o dílčích krocích, které vedly k říjnovému stěhování obyvatel Pavlačového domu (opravy domu č.p. 1336, výstavba na Poschle), se na agendě Rady ani Zastupitelstva neobjevilo žádné projednávání širších souvislostí těchto rozhodnutí. Teprve na zasedání Rady 30. listopadu 2006, čili téměř dva měsíce po vystěhování obyvatel Pavlačového domu, schvaluje Rada města zařazení bodu „Situace Romů ve Vsetíně“ do programu prvního zasedání Zastupitelstva města Vsetín v roce 2007.“

V následujícím textu uvádíme přehled a souslednost administrativně-technických kroků vedení města a odboru investic a rozvoje MěÚ Vsetín, resp. příspěvkové organizace města Vsetínská správní a investiční, v níž se odbor k 1.1.2006 přeměnil, které měly výstavbu na Poschle po této stránce na starosti.¹⁸ Tyto kroky rekonstruuje především z výpisů usnesení Rady města a dokumentace, kterou nám poskytl Státní fond rozvoje bydlení (dále jen SFRB). Dokumentaci, která se vztahuje k jednání mezi úzkým vedením města a odborem investic a rozvojem resp. Vsetínskou správní a investiční, nám Rada města odmítla zpřístupnit s odkazem na závazek obchodního tajemství vůči firmě Warex spol. s r.o. a odpovědný zaměstnanec Vsetínské správní a investiční Josef Šťastný se nám uvolil poskytnout pouze nejobecnější informace.

- 6. dubna 2004 dalo Zastupitelstvo města souhlas s pořízením změny č. 22 územního plánu Vsetína, která se týkala „funkčního využití území na plochu pro bytové domy s občanskou vybaveností včetně koncepčního řešení technické infrastruktury.“
- V květnu a červenci 2004 nechává MěÚ Vsetín vypracovat společností AQ test dvě odborná posouzení environmentálních podmínek bytové výstavby na Poschle.
- 19. ledna 2005 MěÚ Vsetín žádá o poskytnutí dotace ze Státního fondu rozvoje bydlení na výstavbu nájemních bytů pro příjmově omezené osoby (dle nařízení vlády 146/2003 Sb.). Dotace je žádána na stavbu šedesáti nájemních bytů, čili zhruba právě ten počet bytů, kolik bylo funkčních bytů v Pavlačovém domě. Rozpočet stavby je 71.400 000,- Kč.
- 1.února 2005 - „Rada města bere na vědomí informace o akcích Stavební úpravy domu č.p. 1126, ul. Jiráskova, Vsetín, Obytný soubor Rokytnice, Vsetín, Obytný soubor Poschla, Vsetín, Příprava ploch pro výstavbu rodinných domků Vsetín, Bobrky“ a „schvaluje podání žádosti o dotace ze Státního fondu rozvoje bydlení na akce Stavební úpravy domu č.p. 1126, ul. Jiráskova, Vsetín, Obytný soubor Rokytnice, Vsetín a Obytný soubor Poschla, Vsetín“ (důraz v obou případech autoři textu).¹⁹

¹⁸ Některými z těchto kroků se detailněji zabýváme v následujícím oddíle o postupném vytváření nevyhnutelnosti „řešení Poschla“.

¹⁹ Důvody zarážející skutečnosti, že Rada města schvaluje podání žádosti až poté, co byla žádost podána, neznáme. Nabízí se nicméně vysvětlení, že starosta města, který žádost jménem MěÚ Vsetín podal, mohl (ve věci výstavby na Poschle) počítat s jasnou podporou od Rady města a retrospektivním schválením.

- V únoru 2005 žádá starosta terénní sociální pracovníky, aby vypracovali návrh bytové a občanské vybavenosti na Poschle.
- O měsíc později na svém zasedání v březnu 2005 „bere Rada na vědomí“ vyjádření účastníků jednání (terénní sociální pracovníci, někteří zastupitelé města, krajská koordinátorka) uskutečněného dne 7.3.2005 k výstavbě v lokalitě Poschle, které odmítá rozsáhlou výstavbu v lokalitě.
- Od března 2005 podává MěÚ Vsetín žaloby na vyklizení bytů s dluhy v domě č.p. 1336.
- 29. března 2005 byla projednává a schvaluje Zastupitelstvo města zadání změny č. 22 územního plánu Vsetína.
- 4. dubna 2005 zahájil odbor výstavby, územního plánování a dopravy MěÚ Vsetín projednání návrhu změny č. 22 územního plánu Vsetína. Zveřejnění projednávaného materiálu bylo vyvěšeno na úřední desce MěÚ Vsetín od 22. 4. 2005 do 25. 5. 2005 a veřejné projednání návrhu se konalo dne 5.5.2005.
- V dubnu 2005 schvaluje Státní fond rozvoje bydlení dotaci pro Obytné domy na Poschle.
- V dubnu 2005 pak berou Rada i Zastupitelstvo „na vědomí“ petici obyvatel osady Tataláky poblíž Poschly z dubna 2005 proti plánované výstavbě.
- 3. srpna 2005 byla vydána *Obecně závazná vyhlášky č.5/2005 města Vsetín o závazných částech změny č. 22 územního plánu sídelního útvaru Vsetín.*

Na začátku roku 2006 nabírá realizace „řešení Poschla“ na tempu. Toto zrychlení je zřejmě výsledkem spolupůsobení různých příčin: přípravné kroky administrativního charakteru (územní a stavební řízení, soudní vystěhovávání) postupovaly v podstatě hladce; neudržitelnost technického stavu Pavlačového domu se stala naléhavou; blížily se komunální a senátní volby, ve kterých starosta města Jiří Čunek kandidoval; po předchozí sérii jednání se zástupci Zlínského kraje a Kanceláře Rady vlády se „řešení Poschla“ stalo již nedílnou součástí úvah o možném řešení - a tak také o trochu přijatelnějším.

Ve stručném výčtu zde řadíme podle nás příznačné a také nejpodstatnější události, které určovaly další vývoj. Administrativně-technická rozhodnutí tu vsazujeme do kontextu některých dalších kroků, především veřejných vyhlášení představitelů města.

- Začátkem roku 2006 obdržela Vsetínská správní a investiční zadání od Rady města, aby zpracovala projektovou dokumentaci k výstavbě na Poschle.
- 7. února 2006 souhlasí Rada města s odstraněním objektů č.p. 995 a 1078, Poschla, Vsetín.
- 28. února rozhoduje Rada města na svém zasedání o zbourání Pavlačového domu, terénní sociální pracovníci se to dozvídají až o měsíc později.
- Na tomto zasedání také Rada města schvaluje na návrh bytové komise „pozastavit přidělování bytů na základě schváleného bytového pořadníku na rok 2006 do doby vyřešení domu 1336“. Na základě tohoto rozhodnutí je sedmi rodinám z Pavlačového domu přidělen byt v širším centru města.

- V dubnu a květnu dostávají obyvatelé Pavlačového domu s dluhy vůči městu rozsudek o soudním vystěhováním. Lhůta na vystěhování je patnáct dnů. Romové však dostávají od města signál, že se zatím vzhledem k plánované demolici Pavlačového domu vystěhovat nemusejí.
- Začátkem května je zveřejněna petice zdravotníků vsetínské polikliniky požadující urychlené řešení neúnosné situace, kdy děti i dospělí z Pavlačového domu nadměrně ztěžují práci lékařů.
- 5. května se Jiří Čunek veřejně zavazuje, že během podzimu letošního roku bude Pavlačový dům prázdný: „Slibuji, že letos budeme mít tento problém z krku. Možností je více, nerad bych je předem konkrétně říkal, zdravotníky ale mohu ujistit, že to tak prostě bude. Prosím je o poslední zbytky trpělivosti, na podzim budou mít klid“ (MF DNES – jihovýchodní Morava, 6.5.2006, *Romové se musí vystěhovat*).
- 16. května 2006 přiděluje Rada města šest náhradních bytů ve městě.²⁰
- 28. května je vydáno rozhodnutí o umístění stavby.
- 21. června jsou zveřejněny informace o veřejné zakázce na Obytný soubor Poschla a radnice vydává oficiální prohlášení o tom, že na okraji města v lokalitě Poschla postaví dva třípodlažní montované domy pro, jak informuje Mladá Fronta DNES, „nájemníky nechvalně známého pavlačového domu“ (MF DNES – jihovýchodní Morava, 23.6.2007, *Zdravotníci oslavují, pavlačový dům zmizí*).
- 19. červenec je vydáno stavební povolení na *tři* obytné domy. Starosta města k tomu později v dopise Státnímu fondu rozvoje bydlení (dále jako SFRB) uvádí, že „na základě potřeb města a dostupného objemu finančních prostředků bude realizována výstavba dvou bytových domů. Tato skutečnost bude vyřešena dílčí kolaudací dvou bytových domů, které mohou být samostatně užívané.“
- 25. července se v regionálních novinách Jalovec objevuje zpráva o plánu na vystěhování části Romů za hranice kraje.
- O dva dny později, 27. července, žádá starosta jednoho z terénních pracovníků, aby sestavil seznam lidí z Pavlačového domu, kteří by se byli ochotni přestěhovat na vesnici mimo Vsetín.
- 28. července rozhoduje město Vsetín o přidělení veřejné zakázky firmě Warex spol. s r.o.²¹
- 8. srpna vychází v regionální mutaci Mladé Fronty DNES článek, ve kterém Jiří Čunek konceptualizuje tuto politiku města ve vztahu k nájemníkům Pavlačového domu: „Všechny, kteří nedodržují zákony, neplatí nájmy a nechtějí se přizpůsobit předpisům města, dostaneme na okraj města nebo až za jeho hranice“ (MF DNES – jihovýchodní Morava, 8. 8. 2006. *Vsetín zbourá pavlačový dům*).
- 14. srpna je pak podepsána smlouva mezi městem Vsetín a firmou Warex spol. s r.o., v celkové výši 39 261 911,- a na Poschle se záhy objevuje těžká technika.

²⁰ Tyto byty přiděluje v městské části Vsetína Semetín a dále v ulicích Tyršova, Sušilova a Jiráskova.

²¹ Druhou a poslední firmou přihlášenou do soutěže byla BS Vsetín, s.r.o., která však byla vyřazena pro nesplnění formálních podmínek.

- 17. srpna vychází v Mladé Frontě DNES první předvolební článek, ve kterém je Jiří Čunek představen jako jeden z kandidátů do Senátu Parlamentu ČR.
- 25. srpna podává romský časopis Romano hangos v souvislosti s přípravou stěhování obyvatelů Pavlačového domu na Jiřího Čunka žalobu.
- 1. září provedli pracovníci Kanceláře Veřejného ochránce práv místní šetření ve věci stavebně-technického stavu Pavlačového domu ve městě Vsetín. Šetření nezjistilo v činnosti stavebního úřadu při řešení stavebně-technického stavu objektu pavlačového domu č.p. 1336 ve Vsetíně nedostatky odůvodňující přijetí nápravných opatření.
- 19. září se v Mladé Frontě DNES objevuje první zmínka o Jiřím Čunkovi jako o možném předsedovi KDU-ČSL.
- 3. října, čili zhruba tři týdny před samotným stěhováním z Pavlačového domu, je uzavřena smlouva mezi SFRB a městem Vsetín o dotaci ve výši 19 800 000,- Kč.
- Tentýž den, 3. října, přijímá Rada několik podstatných rozhodnutí pro podobu Poschly, především schvaluje přidělení bytů a náhradních bytů v kontejnerových domech č.p. 2082 a 2083 na Poschle z důvodu asanace domu č.p. 1336, a to na dobu určitou jednoho měsíce, a stanovuje pro tyto domy nájemné ve výši 80 Kč/m²/měsíc.
- 4. října je dokončena výstavba obytných domů na Poschle.
- 6. října konkretizuje Jiří Čunek poprvé veřejně informace o vystěhování zhruba deseti romských rodin za hranice kraje: „Naše společná představa je taková, že jim půjčíme peníze na nákup starších domů v jiných krajích a oni se tam přestěhují,“ říká Čunek. Podrobnosti projektu ale radní zatím odmítli zveřejnit.“ (MF DNES – jihovýchodní Morava, 6.10.2006, *Stěhování Romů může začít*).
- 10. října začíná stěhování z Pavlačového domu na Poschlu.
- 13. října proběhlo stěhování deseti rodin (celkem asi 84 osob) do Olomouckého kraje.²²
- 17. října schvaluje Rada přidělení dalšího náhradního bytu na Poschle a návrh na zadání správcovství domů. Na témže zasedání schvaluje Rada zveřejnění záměru pronajmout prostory bývalých holobytů na Poschle
- 23. října připustil vsetínský starosta Jiří Čunek, že by se na prosincovém sjezdu KDU-ČSL mohl ucházet o pozici šéfa strany (MF DNES, 24.10.2006, *Povede lidovce vítěz ze Vsetína? Jeho šance roste*).
- 14. listopadu schvaluje Rada přidělení prostory bývalých holobytů na Poschle Diakonii ČCE, která tam zakládá své komunitní centrum. Rada též schvaluje prodlužování nájemních smluv domovním důvěrníkům na Poschle na dobu tří měsíců (narozdíl od ostatních smluv uzavíraných pouze na jeden měsíc).
- 13. prosince vydává Odbor výstavby, územního plánu a dopravy MěÚ Vsetín potvrzení o neexistenci stavby pavlačového domu č.p. 1336.

²² Na Jesenícko bylo přestěhováno pět nukleárních rodin (cca 60 osob): Vidnava (2 rodiny), Vlčice (2 rodiny), Stará Červená Voda (1 rodiny). Na Prostějovsko bylo přestěhováno pět nukleárních rodin (cca 24 osob): Dřevnovice (3 rodiny) a Čechy pod Košířem (2 rodiny).

Zbouráním Pavlačového domu jeho případ nekončí. Změnilo se prostorové umístění případu, jeho sociální, politické a administrativně-technické historie však pokračují. Místo, kam se přesunula většina obyvatel bývalého Pavlačového domu, je Poschle. Jde o dva třípodlažní obytné domy, sestavené vždy z 51 kovových kontejnerů. V jednom domě je 18 bytů - 6 bytů 1+kk, 12 bytů 2+kk, přičemž plocha bytu 1+kk je 28 m² (plocha obytných místností pak 18 m²) a plocha bytu 2+kk je 44 m² (plocha obytných místností pak 34 m²). Plocha komunikačních prostor v domě = 144 m². Navrhovaná kapacita jednoho bytového domu je 42 osob.²³ Kromě této architektonické a stavebně technické povahy domů existuje několik dalších skutečností, které významně ovlivňují aktuální podobu života na Poschle.

Jedním z nejpodstatnějších argumentů proti kritice říjnového stěhování na Poschlu, podle které město buduje s přispěním ze státního rozpočtu nové ghetto, byla intenzivní sociální a komunitní práce na Poschle, kterou měla zaručovat nově zřízená pozice komunitního koordinátora. Tu se po určitém váhání zavázala vykonávat Diakonie ČCE Vsetín. Do role komunitní koordinátorky přijala Mgr. Danielu Cincibusovou, jejíž odbornost a vhodnost pro tuto pozici byla mimo jiné spatřována i v tom, že v pěstounské péči vychovala patnáct romských dětí, sama má romské kořeny a „Romy zná“.

Diakonie se snažila získat na komunitní práci grant z evropských strukturálních fondů. To se však nepodařilo a komunitní činnost na Poschle nakonec, ve srovnání s původní představou v omezeném rozsahu, financuje přímo MěÚ Vsetín. Skutečnost, že Daniela Cincibusová je sice zaměstnankyní Diakonie, ale její pracovní místo platí město, ji staví do dvojí, s obtížemi zvladatelné role. V pozici zaměstnankyně Diakonie má provádět komunitní práci a přistupovat tak k Romům na Poschle jako ke svým klientům, jejichž zájmy hájí především (vztah je přitom silnější o její pocíťovanou osobní spřízněnost s Romy).²⁴ Ve vztahu k městu má však v roli komunitní koordinátorky být spíše tím, kdo na Poschle „hlídá“ zájmy města a disciplinuje Romy. Toto napětí, ve kterém se její práce odehrává, ilustruje například skutečnost, že vedení města zprostředkovává určité informace z Poschly, ale zároveň nechce být před Romy identifikována jako jejich zdroj.

Již v prvních týdnech po nastěhování se začínají v nových domech na Poschle vyjevovat technické nedostatky a problémy. Kovová konstrukce domů není porézní, na zdech se sráží množství vody a v bytech vznikají plísňe (příručka k užívání bytu, kterou dostali nájemníci po svém nastěhování, tento problém předjímá a bezpečné fungování bytu podmiňuje častým a intenzivním větráním a současným topením);²⁵ sádkartonové, drahou nehořlavou barvou vymalované stěny společných prostor jsou jen s obtížemi udržovány v čistotě. Zároveň se začínají dělat dočasné výjimky z domovního řádu v tom směru, že je na úzkých chodbách domu umožněno pravidelně sušit prádlo.

²³ Pro několik ilustračních fotografií z Poschly viz Přílohu č. 3.

²⁴ Byla to právě Daniela Cincibusová, která přijela v roli redaktorky romského časopisu *Romové vlní starostu* hájit Romy z Pavlačového domu před postupem radnice v již červenci 2006 (MF DNES – jihovýchodní Morava, 25.8.2006, *Romové vlní starostu*).

²⁵ Podle informací od zaměstnance Vsetínské správní a investiční Josefa Šťastného, vedoucího útvaru investic a rozvoje, došlo kontrolní šetření firmy Warex, s.r.o. v lednu 2007 k závěru, že problém s vlhkostí v bytech na Poschle souvisí s jejich nevhodným užíváním. V bytech byla během opakovaných měření prováděných v prosinci 2006, lednu a únoru 2007 naměřena vlhkost od 45% do 85% a teplota v rozsahu od 24 do 32°C. Pracovníky firmy Warex spol. s r.o. nebylo zjištěno konstrukční pochybení ani nedostatečná izolace stěn. Podle vyjádření Josefa Šťastného se „tyto problémy vyskytují i v dalších bytech v obytných domech (zděných), kde bydlí tato komunita (jedná se např. dům č.p 409)“.

Byty na Poschle byly v prvních měsících zřejmě jedním z nejdražších bydlení ve Vsetíně; není výjimečné, když cena za nájem a energie přesáhne v jedné domácnosti 5.000,- Kč měsíčně. Vysoká spotřeba energie je dána tím, že veškeré spotřebiče na Poschle jsou na elektřinu, a zároveň byly podle projektu instalovány pouze jednofázové hodiny s dražší sazbou. Město si bylo neudržitelnosti této situace vědomo. 31. ledna 2007 byly instalovány dvojfázové hodiny (dražší sazba platí jen na čtyři hodiny) a vzhledem ke snížené kvalitě bydlení dané vlhkostí a tvorbou plísní bylo také rozhodnutím Rady ze dne 23. ledna 2007 sníženo nájemné z původních 80 Kč/m² na 60 Kč/m².

Závěrem: Mohlo se „řešení Poschla“ neuskutečnit?

Na otázku, jestli se mohlo „řešení Poschla“ neuskutečnit, neumíme s určitostí odpovědět. Po prostudování nejrůznější technicko-administrativní dokumentace a zpracování rozhovorů s mnoha stranami tohoto případu se domníváme, že jestli bylo kdy možné odvrátit „řešení Poschla“, potom v době návštěvy Jana Jařaba v červenci 2004 a s návazností na toto jednání. Odvrácení „řešení Poschla“ nahrávalo několik faktorů:

- Administrativně-technický proces realizace Poschly nebyl doposud v podstatě započat s výjimkou souhlasu Zastupitelstva města s pořízením změny č. 22 územního plánu Vsetína vydaného na zasedání Zastupitelstva dne 6. dubna 2004. Samotné správní řízení ke změně územního plánu však započalo teprve 4. dubna 2005. Město tedy doposud neinvestovalo svoji energii a finance do projektové dokumentace – což představuje jeden ze silných faktorů nezvratnosti technologických projektů.
- Podle dojmů Jana Jařaba byl tehdy Jiří Čunek ovlivněn zkušeností z cesty ve Španělsku a viděl problematičnost řešení Poschla.
- Státní správa v osobě Jana Jařaba nabízela určitou praktickou podporu pro hledání alternativ Poschly.
- V létě 2004 již ve Vsetíně fungovala terénní sociální práce a nestátní neziskové organizace zaměřené na práci s Romy, které nabízely a představovaly místní nejenom symbolickou, ale potenciálně i praktickou podporu alternativám Poschly.
- Konečně pak technický stav Pavlačového domu ještě poskytoval určitý čas k řešení.

Potenciál spojený s tímto historickým okamžikem se ovšem nenaplnil. Jak jsme uvedli výše, Janem Jařabem oslovený architekt byl zaneprázdněn, Jan Jařab sám záhy opustil místo vládního zmocněnce a role Rady vlády a vládního zmocněnce pro lidská práva se stala spíše symbolickou,²⁶ Pavlačový dům rychle chátral a Jiřímu Čunkovi se podařilo odstartovat a poměrně hladce rozvíjet administrativně-technický proces realizace Poschly.

Vedení vsetínské radnice se stalo jednoznačně nejsilnějším aktérem vývoje. Ve vztahu k ostatním aktérům jí to umožnilo v podstatě pomíjet politická jednání a nesouhlas, administrativně-technicky realizovat Poschlu ve vlastní režii a jak v rámci města (např. ve vztahu k terénním sociálním pracovníkům) tak mimo úřad (ve vztahu k nestátním neziskovým organizacím a širší veřejnosti) výběrově dávkovat informace. Několika momentům této podoby vývoje se nyní budeme věnovat.

²⁶ „Bohužel, my nemůžeme příliš pomoci finančními prostředky, jen můžeme doporučit, aby města nebudovala ghetta na okraji společnosti, ale naopak Romy integrovala mezi ostatní spoluobčany a rozmístila je,“ cituje například v květnu 2006 MF DNES vládního zmocněnce Svatopluka Karáska při jeho návštěvě ve Vsetíně (MF DMES – jihovýchodní Morava, 6.5.2006, *Problém č.1 - Pavlačový dům*, zdůraznění autoři textu).

Když pracovníci Diakonie Dan Žárský nebo Marta Doubravová mluví o neexistenci pevného bodu v čase, od něhož by se dalo datovat „řešení Poschla“ jako realita, se kterou je třeba se vážně zabírat, odkazují mimo jiné i na pozvolnost celého procesu, jeho rozprostřenost do různých institucí, kanceláří, vyjádření a zápisů, jejichž nedílným znakem je i to, že vznikají v uzavřeném prostředí, často mimo možnost obecnější veřejné diskuse. Dan Žárský k tomu říká: „Město hodně dlouho řešení tajilo. Přestože se vědělo o tom, že chce dělat Poschlou, nevědělo se jak, pro kolik bytů.“ Tuto neurčitou „obeznámenost“ s existencí „řešení Poschla“ potvrzuje i terénní sociální pracovnice MěÚ Vsetín Gabriela Juřínková. To, že existuje „nějaký plán“ na přestěhování Romů na Poschlu, se dozvídá už někdy v roce 2003 nebo 2004, ale podrobnější informace o podobě Poschly jen výběrově a až mnohem později.

Tato neurčitost a nejasnost toho, co vlastně „Poschla“ představuje, co má řešit a jak, nakolik je „Poschla“ *plánem* s jasnými konturami a nakolik pouze úvahou, to vše je něčím, co v celém případě čím dál víc začíná figurovat nejenom jako *kontext* okolních rozhodnutí, ale i jako aktivní nástroj, jak z „plánu Poschla“ učinit „řešení Poschla“.

Možností zasáhnout do administrativně-technické realizace Poschly, které měli terénní sociální pracovníci a nestátní organizace, bylo jen několik, netýkaly se principiálně výstavby Poschly, ale jen její podoby, ve vztahu k vedení města byly nezávazné a město si nad nimi vždy drželo jasnou kontrolu. První z těchto příležitostí byl návrh na občanskou a bytovou vybavenost, o který vedení města požádalo terénní sociální pracovníky v březnu 2005. Z tohoto návrhu, který mezi jiným navrhuje dispozici nejmenších bytů 2+1 a několik bytů 3+1, obchod, zastávku autobusu a dětské hřiště a ke kterému byly přiloženy fotografie z ostravské Vesničky soužití, se do současné podoby Poschly dostalo v podstatě pouze navrhované parkoviště, sušáky na prádlo a komunitní centrum.

Další příležitost se pak otevírá členům Pracovní skupiny až na jaře 2006 na základě neformálních vazeb: „Tím, že se osobně opravdu dobře znám se starostou, tak mi jednou zavolal, a předložil mi náskres objektů, vysvětlil mi strategii, dal mi k tomu určité údaje,“ říká Dan Žárský. Nešlo zde o otevřené poskytnutí informací o Poschle členům Pracovní skupiny: Jiří Čunek podle Dana Žárského nejspíš ani nepředpokládal, že Žárský tento návrh ukáže ještě někomu dalšímu.

Návrh, který Dan Žárský ukazuje na schůzce Pracovní skupiny, je prvním dokumentem, který obsahuje konkrétnější technické návrhy možné podoby bydlení na Poschle. Návrh počítal se šedesáti byty 2+kk o rozměrech 25m². Závěr, který z tohoto jednání vzešel a který Dan Žárský posléze také tlumočil Jiřímu Čunkovi, obsahoval několik důležitých podnětů, které byly městem později částečně zohledněny: upozornění na absenci úložných prostorů a místa na sušení prádla a především pak ten, že pokud již na Poschle opravdu musí nějaké domy stát, pak by bylo lepší, aby v nich byly větší byty, byť za cenu jejich menšího počtu. Tento návrh se vracel k vyústění schůzky svolané terénními sociálními pracovníky v březnu 2005, jejíž závěr obsahoval doporučení, aby plánované domy na Poschle nesoustředily všechny obyvatele Pavlačového domu. Toto doporučení směřovalo k tomu, aby více Romů z Pavlačového domu mělo šanci zůstat „ve městě“. Paradoxním efektem toho, že město nakonec jednalo v souladu s tímto doporučením a na Poschle je nyní pouze třicet šest bytů, bylo vystěhování několika rodin, které se na Poschlu „nevešly“ na Jesenicko a Prostějovsko.²⁷

Možnosti zasáhnout do administrativně technického-procesu realizace „řešení Poschla“ z vlastní iniciativy, kterou poskytovalo veřejné projednání změny územního plánu a eventuální

²⁷ V rozhodnutí o konečném počtu bytů na Poschle hrály roli i ekonomické možnosti města – místo původních tří domů, na které bylo vydáno stavební povolení, byly nakonec postaveny pouze domy dva.

lobování i těch úřadů státní správy, jež byly součástí správního řízení o umístění stavby a stavebního řízení, vsetínští kritici Poschly nevyužili.²⁸ Od chvíle, kdy na začátku roku 2005 začalo vedení města administrativně-technicky jednat ve prospěch „řešení Poschla“, nenarazilo na vážnější překážky jeho realizace.

²⁸ Uvažujeme zde v tom smyslu, že mnohé environmentální spory na komunální úrovni se vedou skrze účast veřejnosti v administrativních řízeních a vedení eventuálních navazujících právních sporů.

III. Tematické interpretace

V této části Zprávy nabízíme hlubší diskuzi některých podle nás klíčových a zároveň také obecnějších souvislostí rozměrů studovaného případu. Ve dvojím směru se tu však pouštíme na tenký led. Za prvé nemáme zvláště v případě některých kapitol k dispozici ani zdaleka vyčerpávající informace. Za druhé zde daleko více než v první části zprávy interpretujeme a kombinujeme informace, které jsme získali do nových celků, a exponujeme tak nutně vlastní pohledy na věci. Tyto kapitoly proto považujeme za možný začátek diskuze.

V první kapitole „*Politiku nedělám, já hasím problémy*“ aneb *příběh nevyhnutelnosti* se v návaznosti na předchozí mapování vývoje věnujeme tomu, jak se během několika posledních let vytvořila ve Vsetíně nevyhnutelnost „řešení Poschla“. Diskutujeme přitom nejen alternativy Poschly, které přímo tematizovali naši informátoři, ale také ty, které se v rozhovorech vůbec neobjevily a které jsme z jiných zdrojů zrekonstruovali sami.

V druhé kapitole „*Dlužníci*“ a „*neplatiči*“: *racionalita nezodpovědného subjektu* se soustředíme především na dvě témata. V první části předkládáme popis evidence dluhů a dlužníků a upozorňujeme na skutečnosti, které znesnadňují jejich rychlé splácení. Ve druhé části se potom snažíme nabídnout takové vysvětlení ekonomického chování, které by počítalo s pohledem a racionálním kalkulem dlužníka.

Ve třetí kapitole *Kdo je vsetínským občanem?* se věnujeme občanskému postavení Romů ve Vsetíně. Soustředíme se pak především na to, jaké postavení jim je připisováno různými institucionálními aktéry v rámci administrativního zacházení a na jejich pozici v místním veřejném prostoru.

Ve čtvrté kapitole *Místní pozice a opozice a role státní správy* diskutujeme formální a neformální vztahy mezi aktéry ve Vsetíně a mezi samosprávou a státní správou a všímáme si jejich důsledků pro možnosti a omezení jednání jednotlivých aktérů.

Konečně v páté kapitole *Ghettoizace* diskutujeme mechanismy ghettoizace Romů ve Vsetíně. Tento proces podle nás nezapočal s přesunem Romů na Poschlu, ale je obecnější rysem bytové a sociální politiky vsetínské radnice. V kapitole se věnujeme především tomu, jak je ghettoizace vepsána do kritérií přidělování bytů a principu tzv. integračního kvocientu.

„Politiku nedělám, já hasím problémy“ aneb příběh nevyhnutelnosti

„Došli jsme ale k závěru, že jinou možnost, jak situaci řešit, prostě nemáme.“ Takto reagoval podle regionální mutace Mladé Fronty DNES – jihovýchodní Morava (1.7.2006, *Lidé odmítají sousedství Romů*) starosta Vsetína Jiří Čunek na petici proti výstavbě obytných kontejnerů pro Romy na Poschle, kterou sepsali obyvatelé Tatalák, městské části přiléhající k Poschle. Jiří Čunek přitom neopomněl zdůraznit, že se autorům petice příliš nediví a sám by ji také podepsal, kdyby tam žil a nebyl starostou.

Starosta Jiří Čunek v uvedené citaci vyjadřuje hodnocení situace, které do jisté míry zastává většina lidí ze vsetínské radnice (volených zástupců i zaměstnanců) i z neziskových organizací, s nimiž jsme měli možnost mluvit nebo kteří se k případu vyjadřovali v médiích. Tato relativní shoda v hodnocení situace poukazuje na to, že Čunkovo vyjádření nemůže být pouhou rétorickou figurou, jak se vyhnout diskuzi o alternativních řešeních. Na druhou stranu ovšem to, co v roce 2006 vytvářelo „nevyhnutelnost“ jediného možného řešení stavu, které představovala demolice Pavlačového domu a výstavba obytných kontejnerů na Poschle, nebylo nevyhnutelné, dané a v mnoha případech dokonce ani velmi reálně o několik let dříve. Nevyhnutelnost „řešení Poschla“ musela nazrát a do značné míry byla *výsledkem* jednání vsetínské radnice během několika předcházejících let.

V této kapitole ukážeme nejprve hlavní faktory či rozměry nevyhnutelnosti „řešení Poschla“ a potom se soustředíme na to, jak byla tato nevyhnutelnost během několika posledních let zejména z iniciativy (či z nedostatku iniciativy) vsetínské radnice vytvořena a jaké alternativní kroky mohlo město podniknout.

Faktory tísně a nevyhnutelnosti

První faktor nevyhnutelnosti představuje v mnoha rozhovorech omezenost bytového fondu města a možností jeho rozšíření. Město Vsetín vlastní zhruba 700 obecních bytů, které mu zůstaly po privatizaci bytového fondu v první polovině 90tých let a v pořadníku na byt přitom čeká asi 600 zájemců. Snaha nakoupit pro město další byty pro účely sociálního bydlení by podle názoru MUDr. Marty Orolinové, členky Rady města ve volebním období 2002-2006, vedla k rozkolísání místního trhu s byty. Na tuto akci by navíc město, na rozdíl od výstavby nových bytů na Poschle, nezískalo žádnou státní dotaci.²⁹

Jako reálnější varianta se proto jevila výstavba nových bytů. Možnosti výstavby jsou ale omezeny geografickou polohou Vsetína nacházejícího se v údolí mezi beskydskými svahy, Potenciálních nových území pro rozšíření bytové zástavby je tedy velmi málo. Lokalita Poschla mohla být proto v roce 2006 celkem přesvědčivě prezentována jako jediná, kde je možné byty v řádu několika měsíců či dokonce týdnů postavit.

Druhý faktor tísně a nevyhnutelnosti byl stavebnětechnický a bezpečnostní stav samotného Pavlačového domu. Jak jsme viděli v předchozím oddíle, demoliční výměr byl stanoven na základě odborného posudku, který popisoval havarijný stav objektu, „bezprostředně ohrožující zdraví a životy jak jeho obyvatel tak občanů, kteří se pohybují okolo objektu“ (*Posouzení stavebních defektů na objektu bytového domu Smetanova č.p. 1336 Vsetín*). Proto mohl například místostarosta Lubomír Gajdušek pár dní před stěhováním obyvatel Pavlačového domu prohlásit, že „Pavlačový dům je v havarijním stavu, problémy se statikou nám nedaly na výběr. Museli jsme jednat rychle“ (MF DNES – jihovýchodní Morava, 6.10.2006, *Stěhování Romů může začít*).

²⁹ Cena bytu 2+1 do 60m² se v současnosti ve Vsetíně pohybuje v rozmezí 500.000-600.000 Kč.

Třetí faktor potom představovala vyčerpaná sociální trpělivost některých obyvatel Vsetína, především těch, kteří pracovali v místní poliklinice, nacházející se v těsné blízkosti Pavlačového domu, nebo kteří ji navštěvovali. Na začátku května 2006 sepsali zaměstnanci polikliniky otevřený dopis, ve kterém shrnuli své výhrady proti chování obyvatel Pavlačového domu, na něž starosta Jiří Čunek reagoval veřejným slibem, že do konce roku bude situace vyřešena. „Prosím je [zdravotníky] o poslední zbytky trpělivosti, na podzim budou mít klid“ (MF DNES – jihovýchodní Morava, 6.5.2006, *Romové se musí vystěhovat*). Vyčerpání sociální trpělivosti mělo v tom případě o to větší naléhavost, že se týkalo zdravotnického zařízení a potažmo péče o pacienty, čili toho, co je nejčastěji považováno za neoddiskutovatelný a přednostní veřejný zájem.

Ve stížnosti zaměstnanců polikliniky jsou Romové spojeni s nepořádkem, špatnou hygienou, hlučností, bezohledností a sebestředností, neschopností přijmout běžné normy soužití, drobnými krádežemi, hrozbou požáru. Tyto charakteristiky byly ve spojení s Romy zmiňovány i v mnoha rozhovorech, které jsme ve Vsetíně vedli, a tvořily základ nám vyprávěných zkazek o Romech a jejich povaze, které měly ukázat, že „Romové jsou jiní“ (a my víme jací jsou! a „jinak to s nimi nejde“ – a když tak výjimečně. Tato romská povaha je zde vykreslována jako z podstaty problémová a představující limity *soužití* Romů a většinové společnosti – v rozhovorech jednoznačně interpretované jako *začlenění* Romů do *české* společnosti. V případě stěhování z Pavlačového domu pak přispělo k „nutnosti“ vystěhování Romů na okraj města na Poschlu.

Jak jsme uvedli výše, nevyhnutelnost „řešení Poschla“ byla v roce 2006 uznána v mnoha výzkumných rozhovorech s námi i v mediálních vyjádřeních různých aktérů. Ve dvou důležitých ohledech se ale většina těchto vyjádření rozchází s pozicí starosty Jiřího Čunka. Za prvé, nevyhnutné řešení nepovažují nutně za řešení dobré. Rozcházejí se tak s Jiřím Čunkem, který „řešení Poschla“ v pořadu České televize Události a komentáře (30.10.2006) zhodnotil následujícím způsobem:

„Oni [terénní sociální pracovníci] stejně jako mnoho jiných, i z Prahy tedy poradců, řekli, že to je špatné řešení, že lepší řešení je rozptýlit Romy po městě. Problém je v tom, že když jsem jim předložil, jaké možnosti rozptýlení máme, tak nikdo nepřišel na lepší řešení. Takže ve chvíli, kdy jsme předložili toto řešení jako jediné přijatelné, možné a pro nás z mnoha jinými vymyslitelné, tak bylo dobré“ (zdůraznění autoři textu)

Pro Jiřího Čunka je to, zdá se, právě nevyhnutelnost řešení, která zakládá jeho kvalitu („tak bylo dobré“). Skutečnost, že Jiří Čunek považuje řešení za dobré právě proto, že je jediné myslitelné, podle nás ukazuje, že starosta nechce pojímat otázku života Romů ve městě jako *politický* problém, ale spíše jako problém *technický*, čemuž ostatně nasvědčuje i vyjádření starosty, které jsme citovali v nadpisu tohoto oddílu, „politiku nedělám, já hasím problémy“ (MF DNES – jihovýchodní Morava, 30.10.2006, *Boj o Senát: střídání stráží*). Politika je totiž vždy založena na tom, že se snažíme myslet, zviditelňovat a vytvářet alternativy, o kterých probíhá politické vyjednávání. Politika končí tam, kde začíná nevyhnutelnost a nutnost. Právě to je ale stav, ke kterému radnice svými kroky směřovala – pokud ne přímo úmyslně, tak alespoň slepě.

Druhý rozdíl se týká toho, že zatímco Jiří Čunek zachází s nevyhnutelností jako s neměnnou daností, mnozí další si všimají toho, jak se řešení *stalo* nevyhnutelným, jak se případ *dostal* do slepé uličky. Mgr. Daniela Cincibusová, která v současnosti pracuje jako komunitní koordinátorka Diakonie na Poschle, říká na otázku, v čem vězí jádro vsetínského problému: „Radní ani starostu nelze označit za rasisty. Mám jim ale za zlé, že problém neřešili dříve. Teď je na všechno pozdě, přitom se podobný vývoj dal očekávat“ (MF DNES – jihovýchodní

Morava, 30.8.2006, *Poschla. Neštěstí Vsetína*). V následující části se budeme věnovat právě tomu, jak město svými kroky směřovalo vývoj případu k nevyhnutelnosti současného řešení. Postupně prodiskutujeme tři faktory nevyhnutelnosti, které jsme popsali výše, s ohledem na to, jak město svým jednáním přispělo k jejich upevnění a naopak nepracovalo ve směru alternativ.

Strategie nevyhnutelnosti

První faktor se týkal možného získání bytů pro Romy v rámci současné bytové zástavby a výběru lokality pro výstavbu nových bytů. Soustředíme se nejprve na vývoj bytového fondu Vsetína a proces a časování privatizace. Před začátkem privatizace v dubnu 1996 bylo ve vlastnictví města 3.937 bytových jednotek. V prvních dvou fázích probíhala privatizace podle ocenění bytů stanovených obecně závaznými vyhláškami města, ve třetí fázi od roku 2005 potom obálkovou metodou; město se přitom snažilo privatizovat v předem vytipovaných lokalitách pokud možno celé domy. V letech 1996-1998, čili ještě před nástupem Jiřího Čunka do funkce starosty, bylo privatizováno 1.594 bytů. Podle informace ke 31.12.2001 bylo mezi lety 1999-2001 privatizováno dalších 1.309 bytů s tím, že do roku 2006 byla plánována privatizace dalších zhruba 310 bytů.³⁰ Jako výsledek privatizace a asanace některých domů (č.p. 960 na Jiráskově ulici, č.p. 1336 na Smetanově ulici) je v současné době je podle informací radnice ve vlastnictví města zhruba 600-700 bytů.

Tyto informace o strategii privatizace nenasvědčují tomu, že by brala ohledy na sociální potřebnost obyvatel Vsetína. Za prvé si třicetitisícové město ponechává ve vlastnictví jen relativně malý počet bytů. Za druhé strategie privatizace celých domů - a potažmo ponechání si pouze celých domů - velmi omezila prostor pro integraci Romů podle tzv. integračního koeficientu, který určuje ideální poměr „romských“ a „ne-romských“ bytů v jednom domě na 1:10. Pokud budou byty ve vlastnictví města rozmístěny v řádově stovkách domů, poskytuje to městu daleko větší prostor pro rozmísťování romských rodin mezi ostatní obyvatele města, než pokud budou tyto obecní byty jako ve Vsetíně soustředěny jen v několika domech.³¹

Vztáhneme časování privatizace přímo k vývoji stavu domu č.p. 1336. Od srpna 1998 vědělo město na základě nálezu odboru výstavby a územního plánování MěÚ Vsetín o špatném stavebně-technickém stavu pavlačí domu a odborné posouzení z roce 2001 opakuje podobný závěr s ještě větší naléhavostí.³² Město si tedy bylo vědomo rychle se zhoršujícího stavu bytového fondu, který má k dispozici pro romské a sociálně slabé rodiny. Zároveň si muselo být vědomo, že pokud bude do zrekonstruovaných domů navracet romské rodiny podle principu integračního kvocientu, během několika let musí dojít k „přebytku“ neumístitelných romských rodin - jak v zrekonstruované zástavbě tak v nezrekonstruovaných domech, které bude třeba demolovat.

Vytváření politik musí vždy zohledňovat velké množství často protikladných zájmů a nároků a je vždy založeno na kompromisech. Vzhledem k tomu, že o podobě privatizace a reálných možnostech radnice při tvorbě bytové politiky máme jen ty základní informace, nemůžeme v žádné případě postup radnice jednoznačně hodnotit. Podle všeho se však zdá, že masivní privatizace, probíhající během deseti let od roku 1996, nebrala v úvahu nutné vyhrocení bytové situace sociálně slabých (nejen romských) rodin ve Vsetíně. Otázku, jaký prostor pro jinou strategii privatizace (jak z kvantitativního tak kvalitativního hlediska) radnice měla, nedovedeme zodpovědět. Jedna skutečnost je však jasná: pokud Jiří Čunek „omlouvá“ „řešení

³⁰ Všechny předešlé informace pocházejí z dokumentu *Stav bytového fondu a privatizace* ke dni 31.12.2001, který nám poskytla tisková mluvčí MěÚ Vsetín Eva Stejskalová.

³¹ O integračním kvocientu a jeho efektech podrobněji píšeme v kapitole Ghettoizace.

³² Odborné posouzení poruch stavební konstrukce 1.11.2001 Ing. Petr Chytil.

Poschla“ tím, že město bohužel nemělo možnosti ponechat Romy ve městě a rozmísťovat je mezi jeho další obyvatele,³³ odvolává se na stav, který byl výsledkem politiky radnice v letech jeho starostování. Od roku 1998 privatizovala radnice více než 1.600 obecních bytů.

Co se týče možných lokalit pro výstavbu, v roce 1998, kdy Jiří Čunek nastoupil do funkce starosty, lokalita Poschla rozhodně nebyla místem, kde by se dala realizovat bytová výstavba. Poschla byla v územním plánu města vedena jako průmyslová zóna, kde se v té době nacházela skládka a čistička odpadních vod. Pokud město plánovalo bytovou výstavbu na Poschle, muselo odstartovat poměrně složitý proces změny územního plánu – připravit si terén pro výstavbu nejen v materiálním ale také v administrativním slova smyslu a učinit ji tak reálnějším územím pro bytovou výstavbu.

V dubnu 2004 dalo Zastupitelstvo města souhlas s pořízením změny č. 22 územního plánu Vsetína (Z/17/36 ze dne 6.4.2004). Řízení o změně územního plánu započalo na konci roku 2004 a v roli účastníků se na něm podílelo jedenáct dotčených orgánů státní správy.³⁴ Prakticky bylo řízení ukončeno vydáním *Obecně závazné vyhlášky č.5/2005 města Vsetín o závazných částech změny č. 22 územního plánu sídelního útvaru Vsetín* ze 3. 8. 2005. V roce 2006 pak následovalo územní řízení o umístění stavby (rozhodnutí vydáno 28.5.2006) a stavební řízení (povolení vydáno 19.7.2006). V rámci těchto řízení bylo zpracováno několik odborných studií, které posuzovaly environmentální a zdravotní rizika trvalého bydlení na Poschle spojená zejména s existencí neasanované bývalé skládky v lokalitě, fungující čističkou odpadních vod a frekventovanou komunikací v blízkosti plánované výstavby. Krajská hygienická stanice, která byla účastníkem všech těchto řízení, požadovala s odvoláním na vypracované odborné studie opatření ke snížení potenciálních zdravotních rizik. V případě řízení o umístění stavby pak Krajská hygienická stanice iniciovala přerušení řízení s tím, že zadavatel stavby musí nechat vypracovat studii Zhodnocení zdravotních rizik, která nebyla součástí dokumentace.

Aby se lokalita Poschla stala myslitelnou a administrativně přijatelnou lokalitou pro zamýšlenou výstavbu, město muselo iniciovat tři administrativní procedury, investovat do řady odborných studií a následně materiální úpravy lokality, která spočívala především v překryvu bývalé skládky.³⁵

V této souvislosti je důležité si uvědomit, že stejně jako se stala reálnou možností pro výstavbu Poschla, mohly se jí zřejmě za předpokladu podobných „přípravných investic“ stát i jiné lokality. Dne 14.9.2004 předložili terénní sociální pracovníci Zastupitelstvu města návrh se třemi alternativními lokalitami výstavby: bývalou železniční vlečku v Jasenicích, prostory firmy VaK v Rokytnici (nabídnuté městu Vsetín k odprodeji) a budovu bývalého učiliště Zbrojovky v Jasenicích. Zastupitelstvo města se podle jejich názoru návrhem příliš nezabývalo a starostou města jim bylo sděleno následující:

- 1) bývalá železniční vlečka v Jasenicích – nutná změna územního plánu, protesty spoluobčanů, nevyjasněná budoucnost vlečky s ohledem na napojení na průmyslovou zónu v Jasenicích;
- 2) prostory firmy VaK v Rokytnici – odkoupeno soukromou firmou;

³³ V otázkách Václava Moravce (ČT 24, 5.11.2006, Vystěhování vsetínských Romů) se Jiří Čunek vyjádřil například takto: „Já se ještě vrátím jenom k jedné věci, že já uznávám a vím, že je dobře, už jsem to jednou řekl, že je dobře ty lidi rozmístit mezi tu majoritu do bytů tedy. Oprostěme se od toho, že jsou to dlouhodobí neplátiči, jsou tam statisíce a podobně, ale to je dobře, ale město Vsetín, ale uvažte, město Vsetín ale nemá ty byty. My jsme je nemohli rozmístit. To je potom, to je tak, že bychom nikomu jinému ve městě Vsetíně nemohli přidělit byt, jenom těmto lidem, které bychom chtěli...“

³⁴ Zaslání návrhu zadání změny č. 22 územního plánu sídelního útvaru Vsetín je datováno 16.12.2004.

³⁵ V odborné studii společnosti *AQ-test Vsetín- Poskla – bytovky: Posouzení environmentálních podmínek nové bytové výstavby* (AQ- test, 2004) jsou náklady odhadovány na 1.3-1.5 mil. Kč.

3) budova bývalého učiliště Zbrojovky v Jasenicích – nutná přestavba celého objektu bez finanční podpory státu.

V prvním případě byly podle této informace tedy „překážky“ výstavby obdobné jako v případě Poschly (včetně protestů obyvatel přilehlé oblasti); ve druhém případě se město „nechalo“ předběhnout soukromou firmou. Oblast Jasenice i Rokytnice jsou sice stejně jako Poschla poměrně vzdáleny od centra města, ale ani v jednom případě od něj nejsou odděleny prostorově (silnicí, železnicí, průmyslovou zónou) ani sociálně (stigmatem lokality, kde bydlí lidé pouze v holobytech) a nejsou zatíženy dědictvím bývalé skládky. Zatímco v případě Poschly začala radnice překážky výstavby v roce 2004 cílenými kroky odstraňovat, v případě jiných lokalit je vydávala za neměnnou danost, s odkazem na niž lze ukončit diskuzi.

Odmítnutí třetí alternativy je v rozporu s možností získat státní dotaci Ministerstva pro místní rozvoj v programu Podporovaného bydlení, jehož cílovou skupinou jsou mimo jiné i „osoby, které jsou z důvodu své etnické příslušnosti ohroženy sociálním vyloučením“ (Program výstavby podporovaných bytů).³⁶ Tuto dotaci lze získat nejen na výstavbu nových bytů, ale také přestavbu nebytových prostor na byty, což odpovídalo potřebám v případě přestavby budovy bývalého učiliště Zbrojovky v Jasenicích. Během našeho šetření ve Vsetíně jsme se přitom nedostali k jediné informaci, která by nasvědčovala tomu, že město se pokusilo provést alespoň předběžnou kalkulaci takové přestavby a praktičtěji uvážilo možnosti dotační podpory. Město v tomto případě přispělo k posilování nevyhnutelnosti „řešení Poschla“ praktickým přehlížením jiných možností financování.

Přesuňme nyní pozornost ke druhému faktoru nevyhnutelnosti „řešení Poschla“, totiž ke stavebně-technickému stavu Pavlačového domu. Jak jsme podrobně popsali v historii domu 1336 v předchozí části, poté co se radnice v roce 2003 rozhodla neuskutečnit kompletní rekonstrukci domu, odmítala investovat do jakýchkoli jeho podstatnějších oprav (pavlačí, elektroinstalace, sprch). Během let 2001-2006 tak došlo k poruchám konstrukce pavlačí a stropních desek jednotlivých podlaží a za jistě aktivního přispění obyvatel domu, kteří se „načerno“ připojovali k rozvodné elektrické síti, se do havarijního stavu dostala také elektroinstalace. Na jaře 2005 prokázala radnice zcela jasně svůj přístup k domu odmítnutím nabídky Zlínského kraje, který by se půlmilionovou částkou (z odhadovaných asi 750.000,- Kč) podílel na opravě elektroinstalace a sprch. Dům tak rozhodnutím radnice i chováním jeho obyvatel rychle šel k „nevyhnutelnému“ zániku. Na řešení v dlouhodobém horizontu nebyl čas.

Jak jsme naznačili již v úvodní části, z pohledu radnice stály na začátku zkázy domu jeho „nepřízřiví obyvatelé“. Tento pohled však není zcela přesvědčivý. V oddíle, kde představujeme historii domu č.p. 1336, ukazujeme, že stavebně-technický stav domu a kvalita bydlení se začaly prudce zhoršovat daleko dříve, než se podstatně zvýšil podíl romských obyvatel domu. Neochota města investovat do opravy domu byla dlouhodobá a právě ona vedla k tomu, že kdo mohl, z domu se vystěhoval, a do domu se naopak dostávaly romské rodiny. Na druhu stranu ovšem romští obyvatelé domu k jeho zkáze jistě přispěli. Nechovali se však přitom docela racionálně? Nepřízřiví se vlastně jen bytové politice města? Uvědomme si, že dům č.p. 1336 mohl v delším horizontu sledovat pouze jednu ze tří trajektorií: asanace, přestavba na nebytové zařízení, kompletní rekonstrukce jako bytového domu. Ani v jednom případě nebyly jeho romští obyvatelé do jeho budoucnosti zahrnuti. V prvních dvou případech je důvod evidentní. Ve třetím případě pak bylo všeobecně známo,

³⁶ <http://www.mmr.cz/index.php?show=001026047014005002>, verze dokumentu pro rok 2006 [navštíveno 15.2.2007].

že do zrekonstruovaných domů se Romové navrací podle principu integračního kvocientu, čili jedna romská domácnost na deset neromských. Do domu by se tedy po rekonstrukci navrátilo nejvýše 5-6 romských rodin z oněch zhruba padesáti, které ho po roce 2004 obývaly. Romské rodiny obývající dům tedy neměly na základě čeho budovat svůj dlouhodobější vztah k domu.

Třetí faktor nevyhnutelnosti, který jsme výše popsali, se týkal vyčerpání sociální trpělivosti ve vztahu k obyvatelům domu a „romské povahy“. Tato povaha, která bývá charakterizována sklonem k nepořádku, hluchosti, bezohlednosti k okolí, a s ní související problémy soužití jsou často pojímány jako těžko změnitelná danost, přičemž případné výjimky, jak se říká, potvrzují pravidlo. Pokusy přistoupit k této „romské povaze“ jako k výsledku sociálních, materiálních, prostorových a politických souvislostí, ve kterých Romové vyrůstají a žijí, čili jako k výsledku možností a omezení životních strategií Romů, přišly ve Vsetíně až velmi pozdě, až poté, co se romská komunita ve své většině propadla do nezaměstnanosti, nevzdělanosti, určitého prostorového sloučení (ne-li vyloučení). Jak jsme uvedli výše, terénní sociální práce s Romy začala ve Vsetíně až v polovině roku 2003, činnost neziskových organizací na tomto poli se začíná ještě o chvíli později. Pracovní skupina pro řešení romské problematiky, ve které dostávají legitimní veřejný hlas i zástupci romské komunity, pak začíná působit až v polovině roku 2005. Kdyby sociální práce s Romy ve Vsetíně probíhala od začátku 90tých let, vsetínští Romové by možná dnes mohli být jiní – protože by dostali šanci být jiní.³⁷

V případě soužití nejde ovšem pouze o povahu Romů ale také o porozumění problému, před kterým stojíme, a povahu „většinové společnosti“. Z toho, jak se o tomto případě převážně psalo v místních i celostátních médiích, se problém soužití zdá definován jako problém začlenění romské komunity do většinové (české) společnosti, a tak se tedy daleko více stává „jejich“ problémem než problémem „naším společným“. Otázce občanství se budeme podrobněji věnovat v oddíle *Kdo je vsetínský občan*. Na tomto místě chceme pouze zdůraznit, že radnice podle nám dostupných informací neudělala v podstatě nic proto, aby se problém soužití romských a neromských obyvatel Vsetína stal *veřejným* tématem a *sdíleným* problémem všech obyvatel Vsetína. Starosta města zaštiťoval své počínání odkazem na anketu, kterou nechal provést na počátku svého funkčního období a podle které považují občané města romskou otázku za nejpálčivější problém. Místo toho, aby však na toto téma otevřel veřejnou debatu, ve které by se vsetínští občané měli možnost střetávat a učit se přemýšlet o alternativách řešení a také o tom, kdo a jak se na těchto řešeních může a je ochoten podílet, starosta jednoduše vyhlásil, že tento problém vyřeší. Takto použitá anketa nejen že předpokládá neměnné a neměnitelné veřejné mínění, navíc bude zřejmě použita k vytlačení menšinových názorů na okraj politické agendy.

Stejně jako město investovalo do změny územního plánu v lokalitě Poschla a tím připravovalo terén pro jedno řešení, mohlo investovat do změny společenského a veřejného klimatu ve městě a napomoci tak otevírat jiná řešení. Změnit způsoby našeho přemýšlení a přístupu k problémům je jistě často náročnější a nejistější podnik než změna územního plánu města a neměli bychom tedy mít městu za zlé, kdyby v tom neuspělo. To, co mu ale vytknout můžeme, je skutečnost, že se o to ani nepokusilo. V případě Vsetína je to o to oprávněnější, že Vsetín je členem sítě „Zdravá města“, jejíž dva základní principy tvoří „udržitelný rozvoj a aktivní zapojení veřejnosti do diskusí o současných záměrech i o místní či regionální

³⁷ Na tomto místě je ovšem třeba zdůraznit, že takto pozdě začínala terénní sociální práce s Romy celorepublikově. Rada vlády podporuje tuto práci od roku 2003; o něco dříve ji z vlastní iniciativy začala provádět organizace Člověk v tísni.

budoucnosti“.³⁸ Postup města v případě romské otázky nebyl ovšem veřejný, politický a směřující k angažování občanů, ale naopak technokratický.

Kontrola informací

Tři výše diskutované faktory, které nejvýrazněji přispěly v vytvoření nevyhnutelnosti „řešení Poschla“, byly jako *podpora a ospravedlnění* „řešení Poschla“ mobilizovány především proponenty tohoto řešení na vsetínské radnici. Musíme k nim ovšem připojit ještě jeden faktor, na který se jako *vysvětlení* toho, proč se jim nepodařilo „řešení Poschla“ alespoň v té podobě, v jaké bylo uskutečněno, odvrátit, odkazují vsetínští kritici tohoto řešení. Tento faktor souvisí s rozdělení jednání od roku 2004 na dvě relativně nezávislé linie politických a administrativně-technických jednání, které jsme popsali v kapitole Mapování vývoje, a týká se šíření a kontroly informací ze strany vedení radnice.

Terénní sociální pracovníci, neziskové organizace i Pracovní skupina byli podle jejich názoru s plány radnice seznamováni nesystematicky a často velmi pozdě, a to v okamžiku, kdy už mohli k diskusi plánů přispět jen dílčím způsobem. Obzvláště pozdě pak přicházely ty informace, o kterých radnice či starosta města předpokládali, že se setkají s jasným nesouhlasem těchto aktérů (především stěhování několika rodin za hranice kraje). Podobně se pak vedení radnice chovalo k samotným obyvatelům Pavlačového domu. Nedostatek relevantních omezoval možnosti těchto aktérů (kriticky) zasahovat do dění a posiloval tak nevyhnutelnost vedením radnice plánovaného „řešení Poschla“.

Dobu zhruba tři čtvrtě roku před samotným stěhováním, čili začátek roku 2006, popisuje Marta Doubravová, zaměstnankyně Diakonie Vsetín, jako období „charakteristické nedostatečným tokem informací, a to především ze strany města směrem ke všem zúčastněným stranám – směrem k neziskovému sektoru, Pracovní skupině i k samotným terénním pracovníkům, k členům romské komunity a široké veřejnosti. Téměř nikdo nevěděl, co bude následovat v příštích dnech“.³⁹ Dan Žárský k tomu v zápise z jednání Pracovní skupiny 26. ledna 2006 říká toto:

V současné době nikdo ze zástupců města nepodává žádné informace o budoucnosti domu č.p. 1336, informace jsou získávány pouze z médií; návrh na pozvání člena Rady města Vsetín na příští setkání, který by budoucnost domu č.p. 1336 objasnil.

Na následujícím setkání Pracovní skupiny 23. února 2006 pak referoval místostarosta Lubomír Gajdušek o budoucnosti obyvatel domu č.p. 1336 takto:

JUDr. Gajdušek nastínil řešení následného bydlení obyvatel domu č.p. 1336, který čeká v letošním roce asanace. Bytová komise navrhne Radě města Vsetín stop stav bytového pořadníku, tzn. že příp. uvolněné byty budou přednostně přidělovány obyvatelům domu č.p. 1336, dále připadají v úvahu následující možnosti:

- 1) možnost odkoupení domu v lokalitě Jasenice
- 2) vyčlenění několika bytů v rekonstruované bývalé správní budově MEZu
- 3) výstavba bytů v Rokytnici
- 4) výstavba na Poschle (cca 30 bytových jednotek).⁴⁰

³⁸ <http://www.nszm.cz/cb21/asp/ibrana.asp?id=5842> [navštíveno 15.2.2007].

³⁹ Doubravová, Marta. 2006. Z mizérie do Mizérie? Nebo k lepším zítřkům? In A Mušinka, ed. *Stará tehelňa. Súčasný stav a možnosti riešenia*. Prešov: Krajské centrum pre rómské otázky Prešov, Centrum antropologických výskumov Prešov, Ústav regionálnych a národnostných študií PU Prešov. Str. 144-153.

⁴⁰ Zápis ze setkání Pracovní skupiny z 23.2. 2006.

Výstavba na Poschle byla tedy na konci února 2006 vedením města prezentována jako jedno ze čtyř možných řešení bytové situace obyvatel Pavlačového domu. Již o několik týdnů později (zřejmě v dubnu či květnu 2006) se pak do rukou terénních sociálních pracovníků a zaměstnanců relevantních neziskových organizací dostávají plány výstavby na Poschle, které od starosty neformálně získal ředitel Diakonie Dan Žárský. Terénní sociální pracovníci a zástupci neziskových organizací mají možnost do nich asi po tři hodiny nahlížet, nesmí si ale udělat kopie.

Jak jsme viděli v předchozím mapování vývoje, této možnosti vyjádření předcházely podstatné kroky ze strany města, především změna územního plánu (srpen 2005), žádost o dotaci SFRB, zadání a příprava projektové dokumentace, žádost o územní rozhodnutí o umístění stavby. Relevantní aktéři v rámci radnice i mimo ni byli tedy k projednání plánů výstavby na Poschle na základě konkrétnějšího návrhu přizváni teprve v průběhu již značně pokročilého procesu.

Obyvatelé domu č.p. 1336 se datum stěhování a skutečnost, kam se budou stěhovat, oficiálně dozvěděli zhruba týden až deset dní před samotným stěhováním.⁴¹ Informaci o nutnosti splacení dluhu na elektřině jako o podmínce jejich nastěhování na Poschlu se dozvěděli asi tři dny před samotným stěhováním. Specifickou kapitolou, jejíž možnou protiprávnost řeší v současnosti kancelář ombudsmana České republiky, je pak stěhování několika rodin za hranice Zlínského kraje. Tyto rodiny se seznámily se svým novým bydlištěm teprve v okamžiku nastěhování a někteří z nich mluvili o „zastašování“ ze strany města v tom smyslu, že pokud na nákup vybrané stavby nepřistoupí, „půjdou na ulici a budou jim odebrány děti“.⁴² Stejně tak se o skutečnosti přistěhování romských rodin teprve v tomto momentě dozvěděli starostové, sociální pracovníci a obyvatelé dotčených obcí.

Nedostatek systematického informování a časový stres při rozhodování jistě omezil možnosti všech zúčastněných promýšlet, prosazovat, uskutečňovat alternativy „řešení Poschla“ (ať už se to týkalo „osobních“ alternativ pro obyvatele domu nebo alternativ systémových). Dvě skutečnosti přitom napovídají tomu, že tato práce s časováním a kontrolou informací představovala alespoň částečně cílenou strategii vedení města.

Zaprvé strategickou komunikaci vůči Romům vedenou skrze zamlčování určitých informací potvrdil sám starosta Jiří Čunek, který se pro regionální mutaci Mladé Fronty DNES – jihovýchodní Morava vyjádřil následovně (14.10.2006, *Vsetínští Romové stěhovali. Házeli nábytek z pavlačí*):

Starosta Vsetína Jiří Čunek romské rodiny ve čtvrtek odpoledne upozornil, že kdo svůj byt do pátečního večera kompletně nevyklidí, musí počítat s následky. „Záměrně jsem neupřesnil jakými, abych je alespoň trochu vystrašil,“ řekl Čunek.

Zadruhé lze pozorovat, že tendence blokovat informace je nejsilnější v případech, ve kterých město realisticky počítalo s největším možným odporem proti svým plánům, především v případě stěhování rodin za hranice Zlínského kraje.

Konečně zatřetí jsme podobnou strategii jednání města zachytili i v dalším, s Romy nesouvisejícím případě. Protesty řady občanů proti stavbě polyfunkčního domu v centru města označili radní za „předčasné“. Mluvčí vsetínské radnice pak sdělila, že „jde pouze o

⁴¹ Doubravová, Marta. 2006. Z mizérie do Mizérie? Nebo k lepším zítřkům? In: A. Mušinka, ed.: *Stará tehelňa. Súčasný stav a možnosti riešenia*. Prešov: Krajské centrum pre rómské otázky Prešov, Centrum antropologických výskumov Prešov, Ústav regionálnych a národnostných študií PU Prešov. Str. 144-153.

⁴² MF DNES – jihovýchodní Morava, 18.10.2006, *Romy přivezli tajně. V noci*.

architektonický záměr, ten bude předmětem dalšího jednání a rozhodování zastupitelů města“ (MF DNES – jihovýchodní Morava, 11.4.2006, *Nový dům nás odřízne od slunce, bojí se lidé*). Zdá se, že i v tomto případě je veřejná debata a kritika odsouvána až do doby, kdy je projekt doveden do stádia konkrétních plánů, se kterými jsou vždy již spojeny investice a zájmy určitých aktérů a projekt se tak stává v podstatě nezvratným. „Ještě je brzo“ se náhle změnil na „již je pozdě“.

Na základě diskuze časování a souslednosti jednání a kontroly informací ze strany vedení radnice směrem k dalším relevantním aktérům (ať již samotným obyvatelům Pavlačového domu nebo zúčastněným institucionálním aktérům), kterou jsme v této kapitole rozvinuli, se domníváme, že vedení radnice se systematicky snažilo udržet celý proces řešení otázky Pavlačového domu „ve svých rukou“ a od roku 2004 dosti cíleně směřovalo k vyloučení alternativ a realizaci „řešení Poschla“. Důraz na pokud možno uzavřené a neveřejné rozhodování je pak podle nás v rozporu s představou participativní demokracie či správy města, k níž se Vsetín jako člen sítě „Zdravá města“ výslovně hlásí a jejímž hlavním principem je dlouhodobý proces směřující k vytváření vztahu občanů města k jeho rozvoji jako „věci veřejné“ a ke sdílené odpovědnosti za podoby soužití. „Řešení Poschla“ se naopak zakládalo na kombinaci striktně zastupitelského a z velké části technokratického rozhodování, za které náleží z největší části odpovědnost vedení města.

„Dlužníci“ a „neplatiči“: Racionalita nezodpovědného subjektu

Jen málokterá charakteristika Romů se v našich rozhovorech objevovala tak často jako přirovnávání Romů k dětem – k těm, kteří nejsou schopni racionální úvahy (a pokud ano, tak pouze pro své sobecké cíle ve snaze přizívit se na společnosti) a které je potřeba vychovat. Odkazy k této charakteristice plnily především dvojí úlohu: jednak pomáhaly definovat, *kdo je Rom* – tedy popisovat; jednak také poukazovaly na to, *jací jsou Romové* – tedy vysvětlovat. V tomto ohledu pak přirovnání k dětem „identifikovalo“ Romy.

Romové jsou ti, kteří ničí domy. Pokud jsou zmiňovány nějaké výjimky, pak pouze jako výjimky, které poukazují na normu. To, že jsou Romové jiní – neracionální, nezodpovědní, nemyslí na budoucnost – se ukazuje různě: nakupují drahé věci namísto toho, aby zaplatili dluhy; plýtvají vodou; půjčují si peníze na extrémně nevýhodný úrok; neumí si spočítat nutné výdaje. Tento stav je všudypřítomný a „samozřejmý“. Je součástí výroků Vsetíňanů o chování Romů, ukazuje se na fotografiích a filmových záběrech exekucí pořízených na Poschle krátce po přestěhování Romů z Pavlačového domu a dokládá se i obrovskou zadlužeností Romů vůči svým věřitelům. Romové v popisované kauze, to jsou především „dlužníci a neplatiči“. Právě spojení Romů s tímto označením jako „dlužníků a neplatičů“ slouží nejčastěji (spolu s charakteristikou „nepřizpůsobiví“, popř. „početné a nepřizpůsobivé rodiny“) k ospravedlnění postupu města vůči obyvatelům Pavlačového domu.

Naprostá většina bývalých obyvatel Pavlačového domu má u města dluhy. V této kapitole se budeme soustředit na to, jakou mají tyto dluhy povahu: jak vznikly, jak se vykazují jejich výše, jaká je jejich struktura, jaké místo mají v ekonomickém jednání domácností a jak toto jednání ovlivňují. Na to, abychom porozuměli mechanismům a logice ekonomického jednání bývalých obyvatelů Pavlačového domu, bychom však museli dělat spíše etnografický výzkum mezi nimi samotnými než psát studii opřenou o rozhovory s úředníky a pracovníky nestátních neziskových organizací a o analýzu „jejich“ dokumentů. Domníváme se však, že existuje několik problémových okruhů, které je důležité učinit součástí diskuse i přesto, že na ně neumíme dát vyčerpávající odpověď. Tyto problémové okruhy se týkají zaprvé propojení slova „dlužníci“ se slovem „neplatiči“; zadruhé struktury dluhů a způsobů jejich splátek; a konečně zatřetí obecnější možnosti či nemožnosti zodpovědného racionálního jednání.

Viditelnost dluhů a dlužníků

Správu Pavlačového domu vykonávala od roku 1992, kdy tento přechází do majetku města, až do srpna 2004 Realitní kancelář Ivany Dohnálkové. Informace, které v následujících odstavcích uvádíme, čerpáme od Jana Ráce, právníka MěÚ Vsetín Mgr. Roberta Rafaje a dalších zaměstnanců MěÚ Vsetín.⁴³ Sama Ivana Dohnálková s námi o celém případě odmítla hovořit a k činnosti realitní kanceláře jsme tedy nemohli získat její vlastní stanovisko. Informace, které jsme k tomuto období a způsobu správy domu dostali, jsou různé a mnohdy se významně liší. Vzhledem k tomu, že nelze vyjít s konsenzuálního popisu situace, snažíme se vždy co možná nej přesněji situovat předkládanou informaci s ohledem na to, kdo nám ji sdělil (s tou

⁴³ V průběhu našeho šetření jsme neměli časové možnosti studovat samotné spisy dlužníků a proto se můžeme opřít pouze o informace zprostředkované v rozhovorech. Na tomto místě musíme poznamenat, že MěÚ Vsetín nám vyšel mimořádně vstřícný a nabídl nám možnost nahlédnout do registru dlužníků a analyzovat dynamiky zadluženosti jednotlivých dlužníků. Provést toto šetření, které by bezpochyby více osvětlilo dynamiku vývoje zadluženosti obyvatel Pavlačového domu a potažmo i celého případu, však nebylo v našich časových možnostech. Považujeme za důležité na tuto skutečnost upozornit, protože se zde otevírá prostor pro případný další výzkum.

výhradou, že jsme omezeni dohodami uzavřenými s našimi informátory ohledně zacházení s jimi poskytnutými daty a někdy nemůžeme citovat jmenovitě).

Ve vyprávěních Jana Ráce, stejně jako některých zaměstnanců MěÚ Vsetín, nebyla evidence dluhů vedená RK Ivany Dohnákové příliš přehledná. Jan Rác, který v rozhovorech s námi asi nejautoritativněji nabízel pohled samotných nájemníků Pavlačového domu, shrnul podobu účetnictví RK Ivany Dohnákové slovem „bordel“. Celé účetnictví nebylo podle něj administrováno prostřednictvím speciálního účetního počítačového programu, ale v programech standardně dodávaných v balíčcích MS Office: Wordu a Excelu. Problém pak spočíval především v omezení tohoto technického řešení bezchybně propojovat příchozí platby s registrem pohledávek a identifikací dlužníků a správně identifikovat příchozí platby. Prostor pro pochybení, který zde vznikl, dokumentuje Jan Rác na případu, kdy platby přicházející od určitých nájemníků, Kandračových, byly připisovány jiným nájemníkům, Kandračovým. Zatímco tedy jedna rodina své závazky vůči vlastníkovi bytu plnila, ale v účetnictví správcovské RK byla evidována jako dlužník, dluhy jiné rodiny, která své závazky neplnila, v tomto účetnictví evidovány nebyly. Nápravu zjednal až soudní řízení, které RK Ivany Dohnákové ve sporu s Kandračovými prohrála.

Jeden z pracovníků MěÚ Vsetín k problémům se správou dluhů vedené RK Ivany Dohnákové dodává, že zasílané částky, které měsíční platbu nájemného a služeb kryly jen částečně, nebyly zaznamenávány přímo do počítače, ale „do bloku“ a do počítače se dostaly teprve v okamžiku jejich doplacení na výši měsíční úhrady. Spolu s údajnou nevstřícností RK Ivany Dohnákové vůči romským nájemníkům a jejich dotazům a požadavkům tak vznikl další prostor pro možná nedorozumění a pochybení.

Jiný ze zaměstnanců města v rozhovoru s námi uvedl, že to, „co se skrývá“ za číslu uvádějícími výši dluhu jednotlivých nájemníků vzniklého do srpna 2004, se zaměstnancům zodpovědným za správu pohledávek stává zřejmé teprve v rámci soudního líčení, když jsou dlužníci nuceni postavit se k výzvě města na zaplacení jím nárokané částky (a doložit proběhlé platby).

Naprosto odlišné vyjádření k působení RK Ivany Dohnákové uvádí právník MěÚ Vsetín Robert Rafaj. Podle něj byl účetní systém RK Ivany Dohnákové zcela v pořádku a veškeré částky byly evidovány ve specializovaném počítačovém programu. Solidnost účetnictví dokládá i faktem, že ve prospěch RK Ivany Dohnákové byly vydány řádově stovky soudních rozhodnutí. Poté, co v lednu 2004 převzalo vymáhání dluhů město, byla podobná úspěšnost i v následných soudních sporech vedených MěÚ Vsetín.

Pozice našich informátorů lze shrnout do dvou obecných, protikladných tvrzení. První z nich říká, že účetnictví RK Ivany Dohnákové bylo vcelku v pořádku, pouze občas mohlo dojít k dílčím pochybením. Druhé naopak tvrdí, že vzniklá pochybení byla umožněna obecnějším nastavením systému (evidencí plateb či jednáním s dlužníky). Jak můžeme této zásadní odlišnosti rozumět? Zaprvé zde jistě hraje roli skutečnost, že naši informátoři zřejmě nedisponují stejnými informacemi (především vzhledem k jejich různě institucionalizovaným pozicím a s nimi spojené dostupnosti informací). Zadruhé zde svou roli hraje i vztah, který mají naši informátoři k celé kauze Pavlačového domu, jejich situovanost v případě jako těch, kteří se snaží právně i jinak zastupovat Romy (Jan Rác) nebo město (Robert Rafaj). Zatřetí musíme též vzít v úvahu, že ačkoli se naši informátoři k působení RK Ivany Dohnákové vyjadřovali jako k v čase homogennímu období, během dvanácti let spravování Pavlačového domu touto realitní kanceláří, jistě došlo k podstatným změnám, alespoň co se týče techniky administrace účetnictví (nástup osobních počítačů a vývoj účetních programů v druhé polovině 90tých let). Různí informátoři tak mohou svým popisem odkazovat k odlišným fázím tohoto období.

Ponořit se hlouběji do studia tohoto období nebylo v možnostech našeho výzkumu a vlastně jediné, co můžeme s určitostí říci, je to, že jeho popisy a hodnocení různými lidmi se podstatně liší. Než přejdeme k diskuzi změn, které ve spravování Pavlačového domu i v širší politice města vůči dlužníkům přicházely na začátku tohoto desetiletí, pokládáme za důležité učinit ještě jednu poznámku k době působení RK Ivany Dohnákové.

Jak uvádí Robert Rafaj, určení či potvrzení závazků dlužníků vůči městu probíhalo velmi často v rámci soudních líčení, které končily ve prospěch obžaloby. Poukazem na tuto skutečnost dokládá své tvrzení, že účetnictví RK Ivany Dohnákové bylo v pořádku. Nedostatek informací, které k účetnictví RK Ivany Dohnákové a k samotným soudním řízením máme, nám nedává možnost toto tvrzení jakkoli zpochybňovat. Na druhou stranu chceme upozornit na existenci sociologických a etnometodologických studií výkonu práva, jenž ukazují, že proces „nalézání práva“ je situovanou sociální praxí, která není zcela nezávislá na společenském postavení a mocenských a jiných zdrojích žalujícího a žalovaného a ani není vždy oproštěna od rasových či jiných předporozumění či stereotypů.⁴⁴ Tyto faktory mohly hrát svoji roli i v případě soudních řízení se vsetínskými Romy, kterým byla v té době již tak silně připsána kolektivní identita „nepřizpůsobivých“ a „dlužníků a neplatičů“ a kteří měli zřejmě omezené zdroje pro svoji obhajobu před soudem (schopnost porozumět soudnímu procesu, najmutí zkušeného advokáta). Průběh soudních líčení nám není znám a nemůžeme jej jakkoli hodnotit; chceme pouze upozornit na tuto možnou linii uvažování a výzkumu.

Splácení dluhů

V roce 2004 dochází v administraci pohledávek města vůči obyvatelům Pavlačového domu ke dvěma změnám. První se týká toho, že od ledna 2004 dlužné částky již nevymáhají advokátní kanceláře najímané realitními kancelářemi, které spravují bytový fond města, ale přímo město (Útvar interního auditu a vymáhání pohledávek MěÚ Vsetín) jako vlastník nemovitosti. Město v té době posiluje svůj právní úsek o dalšího zaměstnance, který má mít agendu vedení a vymáhání pohledávek na starosti. Zadruhé se pak v srpnu 2004 mění správcovská realitní kancelář Pavlačového domu, kdy správu domu přebírá A+G realitní kancelář. Skutečnost, že od ledna 2004 začíná město Vsetín samo vymáhat dlužné částky mimo jiné vede i k tomu, že mezi správcovskými realitními kancelářemi a městem vzniká hustší komunikace. A+G realitní kancelář začíná MěÚ Vsetín pravidelně informovat o výši a dynamice dluhů, které jednotlivým nájemníkům Pavlačového domu vznikají.

Podle informací získaných od A+G realitní kanceláře bylo v době, kdy dům přebírala do správy, v domě obsazeno asi šedesát bytů, z nichž čtyřicet devět obývali Romové. Celkem zde žilo zhruba dvě stě devadesát osob. Holý nájem (nájem bez poplatků za vodu a služby) za byty 1. kategorie činil 16,42 Kč/m², nájemné za byty 2. kategorie, kterých byla v domě většina, bylo 12,33 Kč/m². Přesto dluh, který vzniknul obyvatelům tohoto domu vůči městu do srpna 2004, činil 1.645.00 Kč a mezi srpnem 2004 až říjnem 2006 vznikl další dluh ve výši 1.245.000 Kč.

⁴⁴ Obecně známý a v několika studiích zpracovaný je případ Afro-Američana Rodneyho Kinga, který byl 3. března 1991 v Los Angeles zastaven pro porušení pravidel dopravního provozu a následně brutálně zbit čtyřmi policisty. Tento incident byl náhodně nahrán na videokameru a záznam se měl stát klíčovým svědectvím proti policistům. V prvním řízení se však soud rozhodl na základě videonahrávky policisty naopak osvobodit. Teprve o rok později rozhodl federální soud, který se odehrával v atmosféře veřejných protestů proti výsledkům prvního soudního řízení, o odsouzení dvou ze čtyř incidentu se účastnících policistů (srov. např. Goodwin, Charles. 1994. Professional Vision. *American Anthropologist*, 96 (3): 606-633). Rasovými předsudky v praxi amerického soudnictví se šířeji zabývají např. Randall Kennedy v knize *Race, Crime, and the Law* (Pantheon Books, 1997) nebo Samuel Walker, Cassia Spohn a Miriam DeLone v knize *The Color of Justice: Race, Ethnicity, and Crime in America* (Wadsworth Pub Co, 1995).

Jak město a další aktéři s tímto dluhem zacházejí? V odpovědi na tuto otázku se v našich úvahách pouštíme do značné míry na tenký led. Vzhledem k povaze tématu, jeho „intimnosti“ a zároveň omezením daným formátem našeho výzkumu, se můžeme dovolávat pouze informací poskytnutých úředníky města, zástupci A+G realitní kanceláře a znalostí a zkušeností osvojených našimi kolegy v tematicky podobně založených, etnografických výzkumech.⁴⁵

Správu dluhů z období do srpna 2004 převzalo město. Dluhy vůči městu, stejně jako samotné nájemné v městských bytech, mohli nájemníci Pavlačového domu platit dvojím způsobem. Buď prostřednictvím A+G realitní kanceláře nebo přímo na účet MěÚ Vsetín. Všechny informace o dlužích vzniklých v období před srpnem 2004 a po srpnu 2004 se sbíhají na Útvaru interního auditu a vymáhání pohledávek MěÚ Vsetín. S ohledem na celkovou výši mnohamiliónového dluhu vzniklého na nájemném, kteří občané Vsetína (tedy nejenom Romové nebo nájemníci z Pavlačového domu) u MěÚ Vsetín mají, tvoří důležitou agendu tohoto útvaru především dvě věci: jednat s dlužníky o způsobu splácení dlužných pohledávek anebo se snažit tyto peníze vymoci na dlužnících soudní cestou.

Jelikož je podle Občanského zákoníku v případě dluhu na nájemném promlčecí doba pouze tři roky, snažilo se město ze všeho nejdříve buď o písemné uznání dluhu dlužníkem nebo o přiznání dluhu na základě soudního rozsudku, platebního rozkazu či soudního smíru. Promlčecí doba takto uznaného dluhu se pak prodlužuje na deset let. Dříve než město podá na dlužníka soudní žalobu, může dlužník požádat o uzavření smlouvy o tzv. splátkovém kalendáři, jehož součástí je i dohoda o uznání dluhu.⁴⁶ Ze strany města schvaluje takto navržený kalendář Rada města, nebo pokud je doba splatnosti delší (což většinou souvisí s výší dluhu), Zastupitelstvo. Posloupnost jednotlivých plateb je potom následující: nejprve jsou splatné od nejstaršího k nejnovějšímu dluhy na nájemném a službách, následně jsou vymáhány poplatky z prodlení, potom pokuty a nakonec jsou hrazeny soudní náklady. Dlužník také může požádat o částečné odpuštění poplatků z prodlení. K tomu, aby mu bylo vyhověno, musí však mít zaplacené veškeré dluhy za nájem a služby. Od vypočtených poplatků z prodlení jsou následně odpočítány skutečně vynaložené soudní náklady města, které musí dlužník zaplatit. Zbylou suma pak Rada, popř. Zastupitelstvo může dlužníkovi odpustit. V případě, že nejsou sjednané splátky hrazeny, ztrácí dlužník možnost splácet dluh podle splátkového kalendáře a dluh se stává splatným do tří dnů.

Takto popsaný mechanismus však v praxi nefunguje zcela automaticky. Na jednu stranu se splátkový kalendář objevoval v argumentech našich informátorů jako technický prostředek, jehož včasné použití může nejenom zabránit udělení soudní výpovědi, ale také přenést dlužníka z kategorie „neplatičů“ do kategorie „neproblémových“. Zároveň nás však mnozí zaměstnanci města v souvislosti se splátkovými kalendáři upozorňovali na dva jevy. Zaprvé, na takové jejich využívání ze strany dlužníků, při němž slouží především jako prostředek k oddálení platby za nájem a služby. Splátkový kalendář v tomto případě nefunguje jako nástroj, jak snadno a přehledně provést úhradu dlužných částek, ale jako prostředek oddálení platby o dobu čekání na to, až Rada či Zastupitelstvo kalendář schválí (či neschválí). Zadruhé nás pak upozorňovali na skutečnost, že ani ti, kterým soud, město či exekutor splátkový kalendář stanovil, většinou nedokázali režim splátek dodržet a o výhody spojené s jeho existencí přišli. K

⁴⁵ Za podnětné rozhovory děkujeme především Yasarovi Abu Ghoshovi.

⁴⁶ Robert Rafaj k tomuto uvádí: „Dohoda o uznání dluhu a jeho splácení obsahuje výslovné prohlášení dlužníka o uznání dluhu co do důvodu a výše. Dlužník uzná co do výše a důvodu jistinu dluhu a současně i příslušenství v podobě poplatku, úroku z prodlení. Dle § 121 odst. 3 Občanského zákoníku je příslušenstvím pohledávky úrok, úrok z prodlení, poplatek z prodlení a náklady spojené s jejím uplatněním. Obecně platí, že příslušenství stíhá stejný právní osud jako hlavní věc, tj. pohledávku. Pokud dlužník uzná jistinu pohledávky, automaticky se toto uznání vztahuje i na její příslušenství.“

únoru 2007 evidoval Útvar interního auditu a vymáhání pohledávek pouze jednoho bývalého obyvatele domu č.p. 1336, který splácí dluh na nájemném formou splátkového kalendáře.

Při procházení Výpisů z usnesení Rady a Zastupitelstva za posledních osm let jsme se také často setkávali s tím, že žádost o splátkový kalendář nebyla dlužníkovi schválena. Podle Roberta Rafaje bylo důvodem neschválení splátkového především to, že žadatel či žadatelka nevyhověli jednomu či více z posuzovaných kritérií: očekávané výši navrhovaných splátek, platební morálce žadatele a schopnosti složit garance, že dohodu dodrží. Robert Rafaj uváděl v této souvislosti příklad splátkového kalendáře, pro který dlužníci navrhovali takové splátky, jenž by dluh uhradily až za sedmdesát let, nebo situaci, kdy dlužníci žádali o splátkový kalendář po předchozím porušení dohody o splátkách či ve chvíli, kdy již byla na jejich majetek nařízena exekuce.

Vedle vysvětlení zprostředkovaného Robertem Rafajem lze však uvažovat ještě o jiných souvislostech zřídka udělení souhlasu se splátkovým kalendářem, o tom, co se především v souvislosti s pozdějším vývojem řešení bytové situace obyvatel Pavlačového domu může jevit jako „strategický“ důvod města. Důsledkem neuzavření smlouvy o splátkovém kalendáři je totiž oslabení závazku města vůči nájemníkům: pokud dlužníci nemají schválený splátkový kalendář (jehož součástí je i prodloužení nájemního vztahu), může město kdykoli podat žalobu na soudní vyklizení z nájmu. Takové oslabení závazku bylo uplatněno i vůči nájemníkům Pavlačového domu. Postup města byl v tom případě následující. Od roku 2005 nebyly s nájemníky obnovovány smlouvy a byly podávány žaloby na soudní vystěhování z důvodu dluhu na nájemném a službách. Těmto nájemníkům bylo nicméně umožněno obývat byty bez právního důvodu až do doby, než byla provedena kolaudace domů na Poschle. Těsně před říjnovým stěhováním bylo pak podáno dvacet jedna exekučních příkazů o vyklizení bytů a město tak mohlo tyto obyvatele postavit před rozhodnutí „Poschla (eventuálně ‘baráček‘), nebo na ulici“.

Podmínky racionálního jednání

Podle informace z Útvaru interního auditu a vymáhání pohledávek MěÚ Vsetín činil ke konci roku 2004 celkový dluh obyvatel Pavlačového domu na nájemném 1.499.323 Kč a dluh na službách 275.228 Kč. Ke konci následujícího roku 2005 se tento celkový dluh snížil na nájemném na 1.340.588 Kč a na službách na 115.687 Kč.⁴⁷ Podle informací od A+G realitní kanceláře však vznikl za období srpen 2004 – říjen 2006, po které tato kancelář Pavlačový dům spravovala, celkový dluh na nájemném a službách 1.245.000 Kč, přičemž sedmnácti bytům přítom v této době nevzniknul žádný dluh.

Všimněme si zde dvou důležitých zjištění. Zaprvé, ačkoli dluh za nájem a služby v období od srpna 2004 do října 2006 výrazně narostl, celkový dluh se mezi lety 2004 a 2005 *snížil*. Nájemníci Pavlačového domu museli tedy významně splácet své starší dluhy. Ze srovnání uvedených informací vyplývá, že „dlužníky“ nelze bezprostředně a automaticky spojovat s označením „neplatiči“. Zadruhé je důležitým zjištěním skutečnost, že sedmnácti bytům nevznikal po dobu dvou let *žádný* dluh. V této kapitole budeme diskutovat souvislost mezi ekonomickým jednáním a prostředím, ve kterém se odehrává, přesněji řečeno několik faktorů, které významně ovlivňovaly možnosti obyvatel Pavlačového domu platit nájemné a kontrolovat a splácet eventuální dluhy. V následujících odstavcích se zaměříme na faktory

⁴⁷ Celková výše dluhu na nájemném a službách za rok 2006 bude známa 31.7.2007.

technické infrastruktury, infrastruktury služeb a na širší politický kontext, ve kterém tyto faktory fungují.

První okolností, která výrazně ovlivňuje možnost ekonomické racionality a brzdí účinnost systému organizujícího placení a dluhy, je absence takové specifické infrastruktury, která by činila viditelnou a měřitelnou spotřebu služeb. Dluhy obyvatelů Pavlačového domu za bydlení, pokud nepočítáme penále a úroky, dosahují většinou desetitisícových, výjimečně statisícových částek. Tyto dluhy nevznikly pouze neplacením holého nájemného, které ani v těch nejlepších bytech nepřevyšovalo 1.000 Kč měsíčně. V případě Pavlačového domu přispěla významně k zadlužení absence přehledu a kontroly reálných výdajů na služby. „Voda tam tekla proudem po schodech, nezavírali kohoutky ve společných sprchách,“ slyšeli jsme mnohokrát v rozhovorech v souvislosti se stavem domu, vznikem dluhů a nezodpovědném chování Romů. Zde se nabízí analogie k situaci, kterou prošla česká společnost začátkem 90tých let. Tak jako tehdy naučily většinu ne-Romů „ekonomické racionalitě a hospodárnosti“ měřiče spotřeby vody a tepla v každé domácnosti, tak technická konstrukce Pavlačového domu se společnými sprchami pro každé patro a neexistence vodoměrů pro jednotlivé byty, umožnila obyvatelům Pavlačového domu zůstat „ekonomicky iracionální a nehospodární“. To, co v Pavlačovém domu scházelo, byla infrastruktura disciplinujících vodoměrů.⁴⁸

Zatímco absence technické infrastruktury ovlivňovala možnosti splácet závazky „negativně“, setkali jsme se i s takovou infrastrukturou, která organizovala ekonomickou racionalitu „pozitivně“: s infrastrukturou spravování domu a služeb. Zde se zdá být důležitým zlomovým bodem změna realitní kanceláře spravující dům. Tato navíc probíhá v době, kdy ve Vsetíně dochází i k pevnějšímu etablování terénní sociální práce. Tyto dvě změny nejspíš přispěly k tomu, že v Pavlačovém domě bylo podle informací od A+G realitní kanceláře celkem sedmáct bytů, které měly v době jejího spravování domu nulový dluh. Způsob placení nájemného byl u těchto domácností různý:

- celá měsíční platba byla hrazena pravidelně ze sociálního odboru MěÚ Vsetín – 6 bytů;
- platba byla hrazena přes SIPO – 1 byt;
- téměř celá částka byla hrazeno přes SIPO, pouze nedoplatky služeb byly hrazeny ze sociálního odboru MěÚ Vsetín – 4 byty;
- platby byly částečně hrazeny přes SIPO, částečně ze sociálního odboru MěÚ Vsetín – 2 byty;
- téměř vše bylo hrazeno ze sociálního odboru MěÚ Vsetín, včetně splátek dluhu – 2 byty;
- téměř vše bylo hrazeno ze sociálního odboru MěÚ Vsetín, zbytek byl hrazen do pokladny správce domu – 1 byt;
- téměř vše bylo hrazeno hotově do pokladny správce domu, zbytek ze sociálního odboru MěÚ Vsetín – 1 byt.

V rozmanitosti způsobů placení se nicméně vyjevuje jedna cesta, která především umožňuje včasné platby za nájem a služby, a to možnost strhávání plateb přímo ze sociálních dávek (přičemž se zde nejedná o státní dávku „příspěvek na bydlení“). Institut zvláštního příjemce dávek, který toto umožňuje, existoval sice již delší dobu, ale teprve v roce 2002 vydává Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR metodický pokyn, který jednoznačně říká, že město může ve správním řízení nařídit strhávání plateb na nájemné a služby ze sociálních dávek.⁴⁹ Na

⁴⁸ Celkové náklady na vodné a stočné byly rozpočítávány mezi jednotlivé partaje s ohledem na počet členů domácnosti.

⁴⁹ Před zrušením Okresních úřadů bylo rozhodnutí o strhávání plateb ze státní sociální podpory v kompetenci Okresních úřadů.

tuto možnost poprvé upozorňuje Okresní soud v Děčíně ve svém judikátu vydaném 4.2.2000, týkajícím se možnosti výpovědi z nájmu v obecním bytě. Ve svém Rozhodnutí mimo jiné píše, že:

Jestliže si nájemce, který je jinak příjemcem opakovaných dávek sociální péče, neplní platební povinnosti z titulu nájemního vztahu (...) může příslušný orgán sociálního zabezpečení v souladu s § 102 odst. 3 zák. č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů, správním rozhodnutím ustanovit zvláštního příjemce (pronajímatele či správce bytového fondu) pro část výplaty dávky sociální péče (peněžitého příspěvku) poskytované nájemci tak, aby se výplatou dávky dosáhlo účelu, kterému má dávka sloužit.

Ve zdůvodnění tohoto rozhodnutí potom Okresní soud v Děčíně uvádí, že to nejsou pouze orgány sociálního zabezpečení, ale také obce, kdo mají za povinnost vyhledávat sociálně potřebné občany a „účinně jim pomáhat překlenout jejich sociální situaci“ (zdůraznění autoři textu). Pokud si sociálně potřební neplatí nájemné, mohou být pronajímatel (obec) nebo správcovská organizace ustanoveni zvláštním příjemce těchto dávek sociální péče.

Judikát Okresního soudu v Děčíně a jeho zdůvodnění tak poukazuje na skutečnost, že pouhá přítomnost či absence diskutovaných faktorů, technické infrastruktury a infrastruktury služeb, sama o sobě příliš mnoho neznamená. To, co výrazně ovlivňuje možnosti a způsoby jejich využívání, je také politická vůle zúčastněných aktérů. Zatímco zmíněný soudní nález tematizuje ochranné opatření pro *sociálně potřebné nájemníky*, určující figuru politiky MěÚ Vsetín představují restriktivní opatření vůči *nájemníkům neplatičům*.

Explicitní odkaz na tuto politiku poprvé zaznamenáváme v souvislosti s „programem nulové tolerance“ vyhlášeným městem v září 2004.⁵⁰ Tento trend je pak ještě posílen počátkem roku 2005, kdy vstoupila v platnost novela občanského zákoníku, která již soudům neumožňuje, aby městu přikázaly poskytnutí náhradního bytu vystěhovaným nájemníkům a podle níž mají tito nájemníci právo pouze na přístřeší. Snad to je v důsledku několikamilionové dlužné částky, kterou vsetínská občanská dluží městu, že v politice města pozorujeme tento posun k ochraně „zájmů města“. V tomto ospravedlnění a vysvětlení politiky města, které se nám zdálo zakládat argumenty našich informátorů, však vidíme problém spočívající v tom, že restriktivní projekty typu zmiňované politiky nulové tolerance, jsou ve svém důsledku namířeny nejvíce proti lidem disponujícím nízkým kulturním a finančním kapitálem. Taková politika podle nás problémy chudých v této společnosti neřeší, ale spíše je odsouvá a tím je i prohlubuje.

Jiná racionalita

Poslední důležitou skutečností, o které se domníváme, že také přispěla ke vzniku dluhů obyvatel Pavlačového domu je to, co bývá většinou nahlíženo jako ekonomicky iracionální jednání Romů, a co my bychom raději diskutovali jako zvláštní typ racionálního ekonomického jednání.

K vysvětlení této jiné ekonomické racionality je třeba vzít v potaz nejenom výše představený systém splácení a vymáhání dluhů, ale také širší strukturu a rozpoznatelnost dluhů, dlužníků a věřitelů. Vedle dluhů na nájemném a službách vůči městu a za elektřinu vůči ČEZu, jsou zde ještě dluhy vůči těm, kteří Romům pomáhají překlenout tíživou finanční situaci nebo kteří jim umožňují pořízení věcí obecně považovaných za zbytečné zboží. Mezi tyto poslední věřitele nepatří jen nejrůznější finanční společnosti, ale ve Vsetíně mnohdy i členové vlastní rodiny.

⁵⁰ http://www.mestovsetin.cz/vismo/dokumenty2.asp?id_org=18676&id=158976&query=nulov [Navštíveno 15.2.2007]

Domníváme se (konkrétní poznatky o tom však nemáme), že ekonomické jednání Romů z Pavlačového domu mohlo být výrazně ovlivněno právě strukturou šancí a povinností na tomto úvěrovém trhu. Problém nemusí být nutně v tom, že Romové „nemají peníze“ nebo „neumějí hospodařit“, ale v různě v čase rozprostřených naléhavostech splácení již existujících dluhů. Poukazuje na to i jedna z úřednic MěÚ Vsetín, která přichází s touto problematikou do styku. Romové se podle ní začnou zajímat o splácení dluhu až tehdy, když jim reálně hrozí exekuce, jsou zvyklí platit pod tlakem, když už určitou platbu nelze déle odkládat. Takováto situace nastává třeba právě tehdy, když reálně hrozí možnost soudního vystěhování z pronajatého bytu a ocitnutí se „na ulici“. Hromadné splácení dluhů se například odehrálo na přelomu září a října 2006, když starosta Jiří Čunek přišel mezi obyvatele Pavlačového domu a oznámil jim, že na Poschle nebude bydlet nikdo, kdo nesplatí dluhy za elektřinu. Právě skutečnost, že Romové byli ve velmi rychlé době, řádově několika desítek hodin, schopni v naprosté většině sehnat požadovanou částku a své dluhy uhradit, utvrdilo mnohé z těch, s nimiž jsme během výzkumu přišli do styku, v přesvědčení, že „mezi Romy je peněz dost“.

Tomuto „splácení pod tlakem“, na které poukazovali i naši další informátoři (nejčastěji prostřednictvím zobecňujících výroků typu „Romové peníze mají“ a „musíte na ně tvrdě“), můžeme také rozumět jako ekonomickému chování zasazenému do širšího systému různých půjček, kdy tyto půjčky netvoří pouze závazky a pohledávky mezi jednotlivými fyzickými osobami nebo půjčky od finančních společností či obchodníků, ale právě i odkládané platby na nájemném. Důležité přitom je si uvědomit, že tyto různé půjčky představují odložené peníze, jejichž úroky či penále běží s různou rychlostí. Platí se pak pouze ty, které je bezpodmínečně nutné splatit. Podle názoru Roberta Rafaje, právníka MěÚ Vsetín, může při tomto splácení pod tlakem hrát roli i kalkulace dlužníků s promlčením dluhu nebo se zapomenutím na něj.

To, co činí „splácení pod tlakem“ pro většinu ne-romského okolí nepřijatelným, je dáno především propojením nekontrolované zadluženosti se spotřebou toho, co bývá považováno za zbytné zboží. Kupovat si věci, které jsou považovány za zbytné, v situaci, kdy máme dluhy, znamená být morálně vinen. V tomto ohledu se pak zadluženost stává morálním proviněním. Např. Robert Rafaj komentuje takovéto jednání slovy: „Sociální dávky by měly být používány pouze pro věci nezbytné potřeby. Je krajně nemravné, aby si tito lidé kupovali tak nákladné věci z peněz daňových poplatníků, když tito poplatníci si v mnohých případech nemohou tyto věci koupit.“

Právě skutečnost slabého propojení reálného ekonomického jednání Romů s vyžadovaným etickým jednáním je tím, co je tolik provokující, pobuřující a nepochopitelné. Aby se tato spotřeba stala srozumitelnou, musíme poodstoupit od toho, co ji činí tak pobuřující: musíme ji oddělit od jejího morálního rozměru. Ve spojení s porušením mravní normy není toto dlouhodobé ekonomické jednání vysvětlitelné jako racionální. Tento vztah mezi ekonomickým jednáním a morálkou spíše funguje obráceně: ekonomickým chováním je pečováno o vlastní mravní status. Avšak pokud chceme tomuto jednání porozumět, nemůžeme tvrdit opak, totiž že by naše vlastní ekonomické chování mohlo aktivně podrývat morální étos, k němuž se vztahujeme, že by vůči němu mohlo být takto kontraproduktivní. Pokud tedy oddělíme morální diskurs viny, na který ne-Romové v souvislosti s ekonomickým chováním Romů tak často odkazují, od konkrétních strategií na přítomnost orientované ekonomické racionality, které nalézáme např. právě u Romů, nabízí se čtyři možné odpovědi na otázku po možnostech, příčinách či souvislostech „života v dluzích“.⁵¹

⁵¹ Na základě dat, které máme ze Vsetína k dispozici, nemůžeme naše pokusy o vysvětlení ekonomického jednání Romů propojovat s odkazem na jejich konkrétní mravní normy a závazky. Pro obecné nastínění

První odpověď říká, že právě proto, že jsou Romové tolik zadluženi, mohou tolik utrácet. Nákup např. elektroniky v řádu desítek tisíc korun již v částce, kterou mnozí z nich dluží a o níž vědí, že jí nikdy nebudou moci splatit, představuje zanedbatelnou položku.

Druhá odpověď odkazuje na strukturální podmínky a obecné tendence na finančním trhu. Finanční společnosti, které umožňují prodej zboží na splátky, sice vědí, že mnozí lidé odebrané zboží s největší pravděpodobností nesplatí, ale zároveň také vědí, že jsou pro případ nesplácení pojištěny. Dlouhodobá návratnost peněz je tedy vyvážena vysokým obratem zboží.

Třetí odpověď, kterou nabízíme, se opírá o poznatky z terénního etnografického výzkumu Yasara Abu Ghoshe. Ten usuzuje, že během nákupu na splátky a tak i „života na dluh“, si Romové také kupují čas, kterým oddalují stigmatizující život závislý na dávkách sociální podpory. Na této tezi je pak především důležité to, že je v příkrém rozporu s všeobecně rozšířenou představou, sdílenou např. i Jiřím Čunkem, o radostném životě Romů žijících ze sociálních dávek a závislých na státu.

Poslední odpověď, kterou zde chceme v tomto případě specificky ve vztahu k placení za bydlení diskutovat, souvisí s existencí různých závazků uvnitř jedné domácnosti, tedy s morálními vztahy existující uvnitř romských kolektivit. Vztah mezi nájemcem a pronajímatelem, eventuálně mezi dlužníkem a věřitelem, je jen málokdy ostře bipolární. Podobně jako si mohou nájemníci vybrat prostředníka, skrze nějž jednotlivé platby hradí (realitní kancelář, odbor sociálních věcí MěÚ Vsetín, Česká pošta), a kanál, jímž transakci uskuteční (splátka v hotovosti, platba přes SIPO, strhávání ze sociálních dávek), a lze tedy hovořit o mnohosti různých aktérů na straně pronajímatele, kteří zprostředkovávají na „jeho straně“ cestu jednotlivé platby až ke konečnému připsání platby na bankovní účet, můžeme předpokládat i existenci různých aktérů, kteří zprostředkovávají platby i na straně nájemce.

Pokud se chceme podívat na to, jak dluhy-závazky za placení nájemného a služeb reálně vznikají, musíme na chvíli opustit právně-legalistický přístup. Jednotlivé závazky vůči městu nemají totiž jen ti, na které je psána nájemní smlouva, ale také jednotliví členové společné domácnosti vůči sobě navzájem. Právě zde, v jednotlivých domácnostech, se rozhoduje o tom, kdo a jakým dílem bude přispívat na placení příslušných částek za nájem, elektřinu či dalších služby. Pokud však dojde ke změně obsazení jednotlivých domácností – což se, jak potvrzují poznatky některých úředníků MěÚ Vsetín, děje docela často – potom se spolu s pohybem jejich jednotlivých členů pohybují i tyto závazky. Problém, se kterým se potom majitelé nájemní smlouvy potýkají, spočívá v tom, že tak, jako jsou legitimní jejich závazky vůči městu, tak jsou legitimní i jejich pohledávky vůči (bývalým) členům domácnosti.⁵² Tato neviditelnost „skutečných dlužníků“ je tedy daná tím, že cirkulace vybírání a zúčtování poplatků nutně

diskuse tohoto problému odkazujeme alespoň na v češtině publikovanou knihu Michaela Stewarta *Čas Cikánů* (Stewart, Michael. 2005. *Čas Cikánů*. Brno: Barrister & Principal.) a především pak na sborník Sophie Day, Evthymios Papataxiarchis, Michael Stewart, eds. 1999. *Lilies of the Field. Marginal People Who Live for the Moment*. Boulder & Oxford, Westview Press.

⁵² Při popisu tohoto mechanismu vycházíme ze zkušeností úředníků MěÚ Vsetín a našich kolegů, kteří se zadlužeností mezi Romy dlouhodobě zabývají, především pak Yasara Abu Ghoshe. Přesto však zdůrazňujeme, že zde popisujeme schematický model, přičemž není zcela jasné, jestli to, o čem píšeme jako o legitimních pohledávkách majitelů nájemní smlouvy vůči členům domácnosti, je skutečně takto z jejich pohledu vnímáno. Stejně tak bychom mohli uvažovat o existenci očekávání, že členové domácnosti hradí příslušné poplatky přímo městu jako majiteli bytu. Pokud by tomu bylo opravdu tak, pak by se legitimita identifikací jednotlivých aktérů vztahu dlužník - věřitel, rozpoznatelných nájemníky a městem, rozcházel ještě více, než naznačujeme.

neodpovídá reálnému pohybu osob v jednotlivých domácnostech a systému jejich vzájemných závazků.⁵³

Identita, která je bývalým obyvatelům Pavlačového domu a Romům nejenom ve Vsetíně velmi často připisována, je identita „dlužníků a neplatičů“. Toto propojení „dlužníků“ a „neplatičů“ splývá zcela samozřejmě a neproblematicky. V této kapitole jsme se snažili ukázat, že tomu tak vůbec nemusí být a že tomu tak skutečně není ani v mnoha případech bývalých obyvatel Pavlačového domu. Tito lidé jsou sice zadlužení (a někteří dokonce nesmírně), ale to ještě neznamená, že by své dluhy nespláceli vůbec a že by holý fakt jejich zadluženosti dokládal jejich ekonomickou iracionalitu.

⁵³ Tato neviditelnost „reálných dlužníků“ ze strany města však neznamená, že by o nich město nevědělo. Povědomí města o těchto interních vztazích v rodinách se odráží například v Pravidlech pro přidělování městských bytů platných do 30. listopadu 2006, podle kterých nemohla být žadatelem o byt osoba žijící v domácnosti, jejíž členové měli vůči městu dluh. (30. listopadu 2006 schválila Rada města na návrh Pracovní skupiny změnu pravidla, podle kterého jsou nyní při podání žádosti o byt a prodlužování nájemních smluv za dlužníky vůči městu Vsetín považováni pouze nájemci a společní nájemci obecních bytů. Cíl této změny byl především ten, aby se hendikep zadlužení nedědil v rodinách z rodičů na děti.)

Kdo je vsetínským občanem?

Petra MAJEROVÁ, redaktorka: Spousta lidí si říká, no jo, on ten starosta Čunek vyhrál proto, protože zahrál přesně na tu notu těch voličů, že prostě odstěhuje ty Romy.

/.../

Jiří ČUNEK, starosta Vsetína: Tahák měl být to, že už jsou pryč a že už tady, že jsme to dokončili úplně. Ale nám se to nepodařilo stihnout. Nicméně i kdybych řekl, že to je pravda, tak je to snad špatné? Vždyť politik má dávat lidem, má ukázat, že něco udělal. A já chci ukázat těm svým lidem v tomto městě, že to umíme, a dokonce to teďka chci ukázat i celé České republice. (TV Nova, 1.11.2006, Na vlastní oči, *Starosta vystěhoval Romy do plechových kontejnerů*)

Kateřina Jacques upozornila později v otázkách Václava Moravce (5.11.2006) na to, že starosta Čunek vyjádřením „své lidi“ mínil ne-romské občany města, jako kdyby Romové za občany města nepovažoval, a označila to za problematické. Jiří Čunek, který byl také hostem debaty, se proti této interpretaci ohradil; za své občany považuje i bývalé obyvatele Pavlačového domu, což dokazuje právě ten fakt, že je i přes rozhodnutí soudu nevystěhovali na ulici.

Jedním z hlavních motivů a zdůvodnění „řešení Poschla“ bylo podle vedení vsetínské radnice postavit Romové na roveň ne-romským občanům města, v tom smyslu, že se k nim radnice bude chovat stejně nekompromisně jako k ostatním neplatičům. Tato rétorika je součástí širší koncepce prezentované v médiích Jiřím Čunkem, podle které je třeba upravit podmínky poskytování sociální podpory, např. svázáním dávek sociální podpory s prováděním veřejně prospěšné práce.

Jak v reakci na Kateřinu Jacques potvrdil Jiří Čunek, „řešení Poschla“ takové rovné zacházení nepřinesla, a to v tom směru, že radnice podle Jiřího Čunka (a také podle vyjádření mnoha úředníků MěÚ Vsetín v rozhovorech s námi) s Romové v tomto případě zacházela nadstandardně. Zatímco ne-romští neplatiči jsou vystěhováváni „na ulici“, pro Romové byly postaveny nové domy. I když má v tomto případě jít o občanské „zvýhodnění“ Romů (minimálně v tom smyslu, že radnice vydala na výstavbu cca 20 milionů korun z vlastního rozpočtu), všimněme si, že nejde o *afirmativní* akci, která by Romům otvírala šanci změnit své postavení ve společnosti, ale vzhledem k charakteru a umístění výstavby naopak spíše o akci *konfirmativní*, která posiluje okrajové společenské postavení Romů a udržuje je stranou sociálních sítí a potažmo sociálního kapitálu města.

Přes individualistickou rétoriku rovného zacházení lze ve výročí některých představitelů města (a s ohledem na jeho vysokou mediální přítomnost především Jiřího Čunka) v souvislosti se vsetínskými Romové i jednání s nimi ukázat, že Romové (jejich hlasy, zájmy a práva) jsou nejčastěji až ti druzí (třetí, čtvrtí...) na pořadu dne. Jak v kontextu regionálního média prohlásil Jiří Čunek, i v případě výstavby na Poschle se vlastně myslelo především na ne-romské občany Valaška:

Toto řešení jsme zvolili v nouzi jen proto, aby se nám po městě a po celém Valašsku nepotulovaly stovky bezprizorních Romů obtěžujících své spoluobčany. (MF DNES - jihovýchodní Morava, 6.10.2006, *Čunek: Poschla je řešení z nouze*)

V následujícím textu diskutujeme několika případům toho, jak se utváří občanský status a možnosti politického jednání Romů ve Vsetíně.

Praktiky občanské diskriminace a vylučování

V souvislosti s úvahami o výstavbě na Poschle dala radnice v roce 2004 zpracovat dvě odborné studie environmentálních podmínek v lokalitě, která měla zmapovat míru znečištění a

odhadnout nutné náklady na jeho odstranění. Studie společnosti AQ-test naměřila v souvislosti s bývalou skládkou velmi významnou míru znečištění zemin, které bylo řádově vyšší než průměrné znečištění zemin v Ostravě, sloužící jako standard velmi znečištěné průmyslové lokality. Závěr druhé studie zněl takto:

Průzkum přípovrchové vrstvy zemin potvrdil celoplošný výskyt znečištění arzénem a benzoapyrenem v koncentracích řádově přesahujících příslušné toxikologické limity RBC a v průměru srovnatelné s již ověřeným znečištěním náplně skládky v hloubkách 1 m p.t.

Na základě výrazného překročení toxikologických limitů pro zeminy byla v souladu se závěry studie konstatována nepřijatelná úroveň rizika na lokalitě a potvrzena nezbytnost realizace nápravných opatření v rozsahu nastíněném ve studii.

Již od roku 1996 stály ovšem na Poschle holobyty (zkolaudované jako přechodné bydlení), ve kterých bydlelo několik romských rodin. Autoři studie si byli této skutečnosti vědomi a připojili proto následující odstavec:

V kontextu takto formulovaných závěrů je nutné upozornit na přítomnost trvale bydlících osob v těsném sousedství lokality. Tyto osoby jsou nevyhnutelně vystaveny trvalé expozici škodlivin ve formě vzneseného prachu a vzhledem k volné přístupnosti areálu a skládky je zvláště dětská populace ohrožena i expozicí z přímého dermálního kontaktu se znečištěnou zeminou. Realizace plánovaných nápravných opatření se tedy jeví jako nevyhnutelná a urgentní i bez ohledu na uskutečnění plánované výstavby bytovek.

Přes tento apel se podle nám dostupných informací nápravná opatření uskutečnila až v létě 2006, těsně před výstavbou kontejnerových domů a až do tohoto data bydlelo nadále v holobytech na Poschle oněch několik romských rodin. Radnice zde Romy žijící na Poschle vědomě vystavuje vysokému zdravotnímu riziku a jedná jako s občany, kteří se k informaci o znečištění a s ním spojenými zdravotními riziky nedostanou, a i kdyby ano, tak nebudou schopni se dovolat nápravy.⁵⁴

V této souvislosti je také zajímavé upozornit na dvojí odlišný přístup Okresní resp. Krajské hygienické stanice jako účastníka řízení při schvalování holobytů (v roce 1996 a 1999) resp. kontejnerové výstavby (v roce 2005 a 2006) na Poschle. Zatímco v prvním případě nevyjádřila Okresní hygienická stanice námitky a se stavbou bezpodmínečně souhlasila (snad i vzhledem k tehdejší legislativním podmínkám), Krajská hygienická stanice v roce 2005 při schvalování změny územního plánu a v roce 2006 při vydání rozhodnutí o umístění stavby a stavebního povolení věnovala tomuto řízení daleko větší pozornost. Odpovědná pracovnice Krajské hygienické stanice požadovala po stavebníkovi předložení celé řady odborných posudků hodnotících míru zátěže rizikovými faktory přírodních a životních podmínek na obyvatele dané lokality, přičemž své požadavky formulovala v řadě případů v širším pojetí a s odkazem na přísnější interpretaci zákona.⁵⁵ V reakci na její požadavky se dokonce změnilo umístění

⁵⁴ Jestliže by v době jejich vzniku v létě 2004 bylo s těmito odbornými posudky seznámeno pouze úzké vedení města (o průběhu vyhodnocení těchto posudků vedením radnice nic nevíme), na jaře 2005 bylo na jejich existenci a závěry upozorněno v dopise dvou obyvatel osady Tataláky, který jsme dostali k dispozici od mluvčí MěÚ Vsetín, i Zastupitelstvo města.

⁵⁵ V prvním případě šlo o měření pachové zátěže, která primárně nespadá do kompetence Krajské hygienické stanice (v rámci hodnocení zdravotních rizik z hlediska prevence negativního ovlivnění zdravotního stavu obyvatelstva se však daný orgán zabývá i hodnocením tohoto faktoru). V druhém pak o interpretaci hlukových limitů, které se liší u staré a nové komunikace – Krajská hygienická stanice prosazovala interpretaci v tom smyslu, že novou výstavbou v blízkosti komunikace se mění charakter této komunikace a hluk by tak měl být posuzován podle přísnějších limitů pro nové komunikace. Spor o interpretaci této normy se podle informace odpovědné pracovnice v současnosti řeší na Ministerstvu dopravy.

objektu (z parcely přímo na skládce na parcelu vedlejší) a její přístup tedy zřejmě přispěl ke zlepšení environmentálních podmínek výstavby.

Další velmi problematický zásah do občanských práv představovala forma vystěhování několika rodin z Pavlačového domu za hranice Zlínského kraje. Právními aspekty tohoto případu se v současnosti zabývá Kancelář veřejného ochránce práv a my je v této zprávě necháváme stranou. Přesto chceme v souvislosti s tímto přesunem poukázat na dvě zajímavé skutečnosti, které se přímo týkají občanské kompetence Romů.

První moment potenciálního oslabení občanské kompetence spojený s přesunem části rodin za hranice kraje spočíval v tom, že tito lidé mohli po přesunu skutečně daleko obtížněji uplatnit své volební právo. Vzdálení 150 km od Vsetína byli tito vsetínští voliči značně hendikepováni a k volbám se nakonec dostali jen za přispění romské organizace Roma Vidnava, která jejich cestu finančně podpořila (což Jiří Čunek, který jim pár dní před volbami připravil ono překvapení s místem jejich nového bydliště, učinit odmítl).

Voličský hendikep Romů vystěhovaných za hranice kraje přitom upoutává zvláštní pozornost v souvislosti s tím, jak silně odvozuje Jiří Čunek politickou legitimitu svých kroků od většinové podpory a volebních výsledků. O tom svědčí např. následující epizoda:

Sebevědomím hýřící starosta však už předem zdůraznil, že kdyby jej strana vyzvala k vystoupení a rezignaci na senátorský mandát, podvolil by se. Okamžitě by se však přihlásil do nových voleb jako nezávislý a nepochybuje, že by vyhrál. Jeho řešení potíží s Romy totiž prý podporuje 80 procent populace.

Ještě před vystoupením na konferenci předvedl Čunek, jak se takové kauzy využívají k sebepropagaci. Skupině novinářů pustil nahlas hovor s paní, která mu právě telefonovala, aby ho povzbudila. „Dobře jste udělal. Znáš ten dům, kde Cigáni všechno zdevastovali,“ ozývalo se z mobilu, který starosta nastrčil před mikrofony.

(MF DNES, 4.11.2006, *Lidovci tleskali Čunkovi za to, jak vyřízl vřed*)

Druhý zajímavý moment v souvislosti se stěhováním několika rodin za hranice kraje je výběr osob, které se budou stěhovat. Podle informací od terénní sociální pracovnice představovaly hlavní kritéria zadluženost, početnost rodiny a její problematičnost (problémy se školní docházkou, trestná činnost, nevhodné chování, problematické soužití s ostatními rodinami).

Romské rodiny, které se nakonec stěhovaly, také předem vyjádřily zájem „jít do baráčku“, i když nevěděly, kam se stěhují, ani co se týkalo místa, ani podoby a stavu domu.⁵⁶ Deklarované kritérium zadluženosti nebylo vždy naplněno (některé za hranice kraje vystěhované rodiny dluhy neměly) a kritérium velikosti rodin bylo poměrně arbitrární (pro účely stěhování a v jeho důsledku došlo ke sloučení několika nukleárních rodin, např. rodiny matky a jejích dcer). Výběr rodin, v němž měla poslední slovo Rada města, obsahoval tedy značný stupeň volnosti.

V polovině září 2006 proběhlo v souvislosti s rozhodováním o tom, kdo půjde mimo kraj, jednání na MěÚ Vsetín, kterého se účastnil starosta, místostarosta, vedoucí odboru sociálních věcí, zástupce terénních pracovníků, zástupci Diakonie a Josef Mikulec. Pracovnice sociálního odboru přinesla na toto jednání materiál se seznamem dluhů jednotlivých obyvatel Pavlačového domu. Podle jednoho z účastníků tohoto jednání bylo nikoli naplněným, ale všemi pochopeným cílem této schůzky identifikovat nejzadluženější a nejproblémovější rodiny, které by měly město opustit. Na naši otázku po bližší charakterizaci této problémovosti odpovídá, že šlo o ty, kteří měli „konflikty s ne-Romy“, „konflikty na úřadech a s pracovníky

⁵⁶ Výjimkou byl podle pracovnice Diakonie Karol Kandáč, který předem viděl fotografie pro něj zakoupeného domu.

odboru sociální péče“ a „konflikty s ostatními Romy“. Podobně jako na jiných schůzkách, které se během jara a léta mezi pracovníky MěÚ Vsetín odehrály, ani tentokrát nepadlo žádné konkrétní a zdokumentované rozhodnutí.

V této souvislosti je zajímavé, že za hranice kraje se stěhovaly i dvě výrazné osobnosti romské komunity ve Vsetíně: Karol Kandrač (zvolený Romy v roce 2005 do Pracovní skupiny pro spolupráci s Romy) a Milan Ščuka (vedoucí tanečního souboru Balvaj; vystupoval jako zástupce Romů při jednáních se zástupci Rady vlády). Podle toho, co jsme slyšeli jak od terénních sociálních pracovníků, tak od pracovnice Diakonie, oba byli osobnostmi problematickými – v tom smyslu, že s nimi nebylo jednoduché vycházet a jejich podpora v romské komunitě nebyla nijak jednoznačná. Když jsme byli jako výzkumníci v lednu 2007 ve Vsetíně, zaslechli jsme v souvislosti s prvními příznaky „neposlušnosti“ na Poschle třeba následující stížnost: přijeli Jeseničáci (Karol Kandrač) a navádějí a šíří se odbojná nálada. Jakkoli problematičtější ať už ve vztahu k úřadům a institucím nebo ve vztahu k romské komunitě, Karol Kandrač tu znovu dokazuje, že dovede „působit“, mobilizovat Romy, reprezentovat určitá stanoviska a zájmy – čili působit jako politický aktér. Nemůže být právě takové působení součástí definice „problematicčnosti“, jež představovala jedno z kritérií výběru pro stěhování za hranice kraje?

Pro tvrzení, že by vystěhování Karola Kandrače a Milana Ščuky ze Vsetína bylo cílenou snahou kohokoli, nemáme žádné doklady a aktéři, kteří se procesu výběru Romů účastnili, s tím nesouhlasí. Romové, kteří se za hranice kraje stěhovali, o to navíc sami projevíli zájem. Skutečností ovšem je, že starosta Jiří Čunek dost přímo označil stěhované Romy za nežádoucí osoby. Následující výroky cituje místní tiskovina Jalovec:

Část Romů přestěhujeme z pavlačáku do plechových kontejnerů na kraji města. Ostatní, pro které tam místo nebude, vystěhujeme jinam. Nebude to v žádném případě do jiné obce či města na Valašsku. Mám ho totiž příliš rád, než abych mu takto ublížil.
(Jalovec, 25.7.2006, *Čunek chce vystěhovat Romy z Valašska*)

Ať už částečně zamýšleným či zcela nezamýšleným efektem stěhování rodin za hranice kraje v každém případě zůstává skutečnost, že Karol Kandrač a Milan Ščuka už ve Vsetíně nebydlí. Romská občanská komunita ve Vsetíně je o tyto dva, jakkoli problematické, „aktéry“ chudší.

Jak jsme viděli na zmíněných případech, vliv jednání, které s Romy zachází jako s občany, o které „my“ nestojíme, může být velmi různorodý: od pravděpodobně velmi negativního vlivu na zdraví a tedy další životní šance Romů (holobyty na neupravené skládce) po protireakci občanské mobilizace uvnitř komunity (podpora cesty k volbám ze strany Roma Vidnava). Dalším možným výsledkem je pokus o subverzi, který je ihned pochopen jako doklad „nepřířizpůsobivosti“ Romů, tak jak to ukazuje následující situace.

Starosta Vsetína Jiří Čunek romské rodiny ve čtvrtek odpoledne upozornil, že kdo svůj byt do pátečního večera kompletně nevyklidí, musí počítat s následky. „Záměrně jsem neupřesnil jakými, abych je alespoň trochu vystrašil,“ řekl Čunek. Výstraha se ujala, Romové ale byty vyklidili zcela jiným způsobem, než radní očekávali. „Řada rodin si do nových bytů pořídila nový nábytek a staré skříně či postele už nepotřebovali. Nechtělo se jim ale nosit těžké věci po schodech, tak je prostě vyházeli z pavlačí dolů. A tam to nechali být. Závazek, že byty budou do osmnácti hodin prázdné, tak přece splnili. A my už jim nemáme šanci dokázat, že vyhozená skříně nebo kredenc je právě jejich,“ dodal Jiří Čunek.
(MF DNES - jihovýchodní Morava, 14.10.2006, *Vsetínští Romové stěhovali. Házeli nábytek z pavlačí*)

Starosta, jak sám s pýchou přiznává, se snaží Romy „trochu vystrašit“ záměrně neupřesněnou informací. Chová se k nim tedy v lepším případě jako otec k dětem, v horším případě jako „civilizovaný Evropan“ k příslušníkům „domorodého kmene“; Romové jsou zde ti, kteří nejsou schopni sami o sobě a za sebe rozhodovat a vůči nimž je třeba zaujímat paternalistický postoj. Romové „příkaz“ uposlechnou, zároveň ho ale i švejkovsky podvrací. Ani Jiří Čunek ani novinář ovšem jejich vtíp neocení a článek, jak už je patrné i z jeho názvu, vyznívá jako zpráva potvrzující „nepřízřivosť“ Romů. Tímto se dostáváme také k roli médií.

Média

Jestliže jako podmínku občanství a občanské kompetence chápeme i možnost vyslovit své názory a zviditelnit své perspektivy ve veřejném prostoru, potom k oslabení občanství vsetínských Romů přispěl i způsob, jak byl studovaný případ nejčastěji reprezentován v médiích. Pro účely tohoto šetření jsme systematicky sledovali deník Mladá Fronta DNES, včetně jeho regionální mutace jihovýchodní Morava, celostátní a regionální televize, celostátní a regionální rozhlas, Moravskoslezský deník, Zlínský deník, Šumperský a jesenický deník a Vsetínské noviny, vše v rozsahu leden 2006 – leden 2007. Způsob, kterým různá média o případu referovala, se výrazně lišil.

Celostátní média se většinou snažila o obecnější pohled na tento případ, který ho vyjímal z úzce místního kontextu a zařazoval do širších souvislostí problému soužití Romů a ne-Romů v České republice. Poměrně velký prostor věnovala i protestům proti jednání vsetínské radnice. Regionální média ve Zlínském kraji, kromě regionální mutace Mladé Fronty DNES, se případu věnovala velmi málo. Regionální Šumperský a jesenický deník se tématu začal věnovat po vystěhování několika romských rodin ze Vsetína na Jesenicko. V tomto případě převládalo odsouzení kroku vsetínské radnice, které bylo velmi často spojeno se zviditelněním životní situace a perspektivy vystěhovaných rodin. Z hlediska zahrnutí Romů mezi místní vsetínské občany je klíčový způsob, jakým případ reprezentovala regionální mutace Mladé Fronty DNES – jihovýchodní Morava, především skrze osobu vsetínského novináře Jana Filgase, a místní tiskoviny Vsetínské noviny a Jalovec.

Všechna tato média dávají velký prostor perspektivě radnice, specificky starosty Jiřího Čunka na studovaný případ a šířeji na romskou problematiku na Vsetíně. Zatímco však regionální mutace Mladé Fronty DNES uvádí, alespoň v souvislosti s výstavbou na Poschle, také kritické názory a hlasy samotných Romů, místní média Vsetínský deník a Jalovec systematicky představují a posilují negativní reprezentaci Romů. Pokud už v nich Romové vystupují jako aktéři, potom v záporných rolích těch, kteří něco ničí nebo si něco nárokují. Články v těchto médiích jsou téměř bezvýhradně napsány z perspektivy vsetínské „většinové společnosti“.

Podívejme se blíže na Vsetínské noviny vydávané radnicí s podtitulem „čtrnáctideník občanů města Vsetína“.⁵⁷ Zde jsou tituly článků či textů jakkoli souvisejících s romskou tematikou, které byly zveřejněny v deseti vydáních dostupných na internetových stránkách radnice mezi začátkem srpna 2006 a 24. lednem 2007.

⁵⁷

http://www.mestovsetin.cz/vismo/zobraz_dok.asp?u=18676&id_org=18676&id_ktg=1027&p1=2929&p2=&p3 [navštíveno 15.2.2007].

datum vydání	titulek	upřesnění, event. „citace“
11.8.2006	„Pavlačák“ u polikliniky bude brzy srovnán se zemí (1)	
8.9.2006	„Pavlačák“ u polikliniky opět v plamenech“: o řešení romské otázky se zajímal i ombudsman (2)	
22.9.2006	-	
6.10.2006	Romové dostanou další šanci pracovat (3)	
20.10.2006	Pavlačák už mizí z mapy města (4)	
3.11.2006	-	
16.10. 2006	Občané stojí za svým starostou (5)	Zpráva o petici na podporu postupu starosty Jiřího Čunka v romské problematice.
	Pavlačák zmizel nahradí jej parkoviště (6)	
	Charita vzdělává romské děti již třetím rokem (7)	
	Politika a Romové (8)	Oznámení o konání besedy s Karlem Holomkem, pořádané Diakonií ČCE Vsetín.
1.12.2006	Neplatili nájem, skončili na ulici (9)	„Vsetínská radnice nečiní, ač to tak z některých tendenčně zaměřených reportáží v televizi vypadá, rozdíly mezi neplatíci z řad romské komunity a „bílémi“.
	Dokumentem k integraci (10)	Oznámení o konání přehlídky dokumentárních filmů s romskou tématikou, pořádaná Diakonií ČCE Vsetín.
	Poděkování zlínskému kraji (11)	Příspěvek na program pro děti ze základní a mateřské školy Vsetín, Turkmenská Tanec - můj život.
	Ohlédnutí za výstavou Šumný Vsetín (12)	Výstava pořádaná Diakonií ČCE Vsetín spolu s odborem školství a kultury města Vsetín. „Podařilo se zapojit i romské děti ze školy Vsetín-Turkmenská...“ ⁵⁸
15.12.2006	Starostu Čunka podpořilo 7 tisíc lidí (13)	Zpráva o petici na podporu postupu starosty Čunka v romské problematice
	Dokumentem k integraci (14)	zpráva o konání přehlídky dokumentárních filmů s romskou tématikou, pořádaná Diakonií ČCE Vsetín.
	Diakonie ČCE srdečně zve na přednášku o vánočních tradicích a zvycích v romských rodinách (15)	
	Neziskové organizace ve Vsetíně (16)	Seznam organizací s kontaktem, kontaktní osobou a informací o oblasti činnosti, který zahrnuje též romské organizace nebo organizace zaměřující se na romskou komunitu.
12.1.2007	Romská problematika na webu (17)	„Pracovníci vsetínské radnice zpracovali powerpointovou prezentaci, která vypovídá o řešení problematiky nepřizpůsobivých občanů v letech 1998 až 2006, tedy v období, kdy stál v čele města Jiří Čunek.“

⁵⁸ Základní škola se speciálním programem navštěvovaná především Romskými dětmi.

Na tomto jednoduchém výčtu si lze všimnout několika zajímavých věcí, které odkazují k tomu, jak je těmito novinami implicitně definován občan města Vsetína. Podívejme se nejdříve na devět textů, které představují redakční články (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 9, 13). Za prvé jsou v titulech všech těchto článků Romové pasivní, nejsou aktéry, ostatní pro ně něco dělají („Romové dostanou další šanci pracovat“, „Charita vzdělává romské děti již třetím rokem“). Za druhé jsou všechny tyto články psány z pohledu vsetínské „většinové společnosti“ – jde především o to, že „Pavlačák bude srovnán se zemí“, méně už o další osud jeho obyvatel. Tato určující perspektiva se projevuje také ve skutečnosti, že zatímco o Pavlačovém domě jsou v novinách čtyři články (1, 2, 4, 6), z nichž jeden (6) se věnuje dalšímu využití parcely po demolici domu, tématu života lidí na Poschle se nevěnuje ani jeden text. Zájem o problém pro noviny končí spolu s demolicí Pavlačového domu a zřízením parkoviště. Konečně za třetí, jsou dva (5, 13) z devíti článků věnovány výhradně tématu místní podpory jednání starosty Jiřího Čunka vůči Romům a další článek (9) hned v perexu odmítá „tendenčně zaměřené reportáže“ proti vsetínské radnici ve spojitosti s jejím postupem vůči obyvatelům Pavlačového domu.

Dalších osm textů tvoří avíza či oznámení, přičemž mluvčími většiny z nich je Diakonie ČCE Vsetín. V těchto textech, až na jednu výjimku, vystupují Romové ve velmi odlišné roli: jsou autory dokumentárních filmů a jejich postavami, nositeli tradic, účastníky výuky tance. Výjimku tvoří pouze oznámení radnice o powerpointové prezentaci, které ztotožňuje „romskou problematiku“ s problematikou „nepřízřivobivých“.

V této souvislosti je třeba zmínit, že zaměstnanci nestátních neziskových organizací si tuto nepřítomnost Romů v médiích, popřípadě jejich pasivní a záporné líčení a reálné negativní důsledky takové mediální ne/reprezentace uvědomovali. Na jednání Pracovní skupiny se opakovaně objevují podněty napsat do místního tisku „článek týkající se Romů v pozitivním smyslu“ a někteří její členové takové texty publikují.

Diakonie: Občanské uschopňování a paternalismus

Jak ukazuje předchozí dílčí analýza, Vsetínské noviny, tento radnicí vydávaný „čtrnáctidenník občanů města Vsetína“, jak zní jejich podtitul, nevytvářejí takový veřejný prostor, ve kterém by se k těmto občanům města Vsetína počítali i Romové, zvláště pak ti z Poschly. Jejich přesun na Poschlu a život tam, není pro noviny tématem, jejich perspektiva není ve veřejném prostoru novin reprezentována, Romové jsou definováni z perspektivy někoho jiného. Prolomit takovou definici a vyloučení se zřetelně snaží Diakonie ČCE Vsetín. Jak jsme viděli v těchto několika málo oznámeních, usiluje o vstup Romů do sdíleného veřejného prostoru, chce jim dát hlas skrze film, kresbu, besedy. Nepoměr v rozsahu novinového papíru, který je věnován vytlačování Romů z „občanské společnosti“ a naopak jejich zviditelňování a propojování, je výrazný a do značné míry zřejmě také reprezentuje stav věcí mimo stránky novin.

I přes tuto jasnou snahu Diakonie přistupovat k Romům jinak, než je obvyklé a jinak, než to činí radnice, je v jednání Diakonie – v následujícím úryvku ztělesněné jejím ředitelem Danem Žárským – vůči Romům přítomný prvek paternalismu, který jsme výše popsali u starosty Jiřího Čunka. Projevilo se to hned při první návštěvě jednoho z nás ve Vsetíně, když si zaznamenal tuto scénu:

Už cestou jsme potkali skupinku mladých Romů, která se s Žárským zdraví, na chodbě domu (a i ve všech dalších situacích, kdy ten den s Žárským potkávám Romy) je to podobné. Oni „Dobrý den“ a vykání, on nejčastěji „Ahoj“ a tykání. Spolupracovník našťestí není doma, najednou mi není příjemné, že bych měl být ten, kdo se jde podívat, jak žijí „slušní Romové“ [žijí si pěkně, vše čisté a uklizené, čisté děti, čisté lidé, čisté chodby, čistá podlaha, čistá okna]. Odcházíme a nějaký mladík se ptá, jestli jdeme do města, že by nás svezl.

„Co říkáte na moje auto?“ ptá se dál Žárského a ukazuje na bílou Audinu, která stojí v místě, kde se chodník vedoucí od domu napojuje na silnici.

„Dobré. Ale víš co se mi nelíbí? Že stojíš tady na chodníku. Že tady nemohu projít, že musím okolo, po blátě. A minule, to jsi stál tady takhle,“ říká Žárský a ukazuje rukou na vyježděný plac hned vedle. „Tady se nedá projít.“

Kluk na to kouká, mlčí a pak říká: „No jo, ale to bych musel stát na tom bahně.“ A pak ukazuje na další auta, která stojí opodál.

„Ty mně nevadí,“ říká Žárský, „tam já projdu. Ale tady neprojdou. A přijdeš zítra na film? Přejď do kina“, uzavírá Žárský smířlivě.

Scéna jak ze školy. Vykání-tykání; napomínání a kárání; snaha odvést pozornost i na jiné možné provinilce; nabídnutí laskavé tváře na závěr. Během večera se to ještě několikrát opakovalo, včetně závěrečného pozvání do kina.

Později, na Poschle: Všude plno malých dětí, všude plno mladých lidí. Žárský říkal, že na Pavlači žilo asi 300 osob, z toho 150 dětí. Tohle je pro mne největší překvapení celého dne: množství dětí ve věku do šesti let. O tom MF DNES nepsala.

Žárský se zdraví s lidmi, prohodí vždy pár slov, vysvětluje mi domovní řád. Jdeme do druhého domu. Nad šmouhami na zdi pokrčí čelo, zdvihne obočí a prohodí, že toto by tu být nemělo. Stěny jsou evidentně již několikrát přemalovávány. Musí to být speciálním, ohnivzdorným nátěrem, takže to je drahé. Ale nechat šmouhu na zdi by znamenalo ji tolerovat.

Na chodbách obou domů se suší prádlo. To by tam také nemělo být (bezpečnostní požární předpisy, už tak úzká chodba musí být volná), ale tolerují to. Byty jsou malé (cca 35m²) a alespoň do doby, než z dalších kontejnerů nezřídí společnou sušárnu, tak to tak nechají být.

V posledním patře Žárský načapá kuřáka. Kouřit lidé mohou jenom u sebe doma nebo venku. Nachytaný nešťastník se hájí: kouří přeci u otevřeného okna, ruku s cigaretou drží venku a kouř také vydechuje ven. Žárský se mračí a dobrácky jej kárá, že takto to nejde, jak by to vypadalo, kdyby tady každý kouřil. „Víš, jak by tu bylo zahuleno?! Přejď zítra na film.“

Tyto scény poukazují na skutečnost, že udržování paternalistického přístupu k Romům, skrze které se reprodukuje jejich podřízené postavení a identita v rámci „naší“ společnosti, se odehrává v každodenním jednání a styku, nikoli jen ve styku s „úřady“. Zároveň také ukazuje, jak je obtížné vyhnout se takovému přístupu i pro ty, kteří skrze mnohé své aktivity usilují o změnu postavení Romů a posílení jejich občanské kompetence ve společnosti (film, na který Dan Žárský zval Romy do kina, natočili tito bývalí obyvatelé Pavlačového domu o svém životě a vztahu k „Pavlači“ právě z iniciativy Diakonie). První scéna pak ukazuje i to, jak jsou do takto rozehraných vztahů vtahováni „nově příchozí“, v tomto případě výzkumník, který se má jít podívat, „jak žijí slušní Romové“ a stát se tak spoluarbitrem jejich slušnosti.

Nakonec chceme upozornit na roli, kterou v občanském uschopňování Romů hraje (či může hrát) Pracovní skupina pro spolupráci s Romy fungující od léta 2005. Praktiky vázané na vylučování jsou, jak jsme ukázali výše, velmi často spojeny s institucemi města a jeho představiteli; praktiky zviditelňování a propojování naopak téměř výlučně s neziskovým sektorem. Pracovní skupina představuje v tomto směru zajímavou výjimku, protože institucionalizuje politickou reprezentaci Romů ve vztahu k městu. Váha návrhů a argumentů, které Pracovní skupina předkládá, je ale stále předmětem vyjednávání s městem. Mnozí její členové se o reálném vlivu Pracovní skupiny na rozhodování Zastupitelstva či vedení města vyjadřovali poněkud váhavě a z druhé strany i Rada města se na svém zasedání 14. března 2006 vyjádřila v tom smyslu, že „bere na vědomí předloženou zprávu o činnosti Pracovní skupiny pro spolupráci s Romy v roce 2005 a neztotožňuje se s jejími závěry“. Pracovní skupina v současné chvíli iniciuje celou řadu praktických jednání v oblasti romské problematiky, ale co se týče vytváření prostoru pro ustavování občanské kompetence Romů a legitimizaci jejich zájmů ve vztahu k institucionálním strukturám města, představuje stále slabý nástroj.

Místní pozice a opozice a role státní správy

V souvislosti se sběrem informací o Pavlačovém domě a výstavbě na Poschle jsme usilovali o setkání se zástupcem Vsetínské investiční, příspěvkové organizace města, která od srpna 2004 spravovala Pavlačový dům po technické stránce a podílela se též na zabezpečování výstavby na Poschle. Dostali jsme kontakt na Josefa Mikulce, s nímž jsme si domluvili schůzku na městském úřadu, ke které on přizval též místostarostu Gajduška. Ten dále přizval komunitní koordinátorku na Poschle Danielu Cincibusovou, která nakonec přišla ještě se dvěma svými spolupracovnicemi z projektu Technických služeb Vsetín na podporu zaměstnávání Romů. Na konci setkání se na radnici objevil ještě ředitel Diakonie Vsetín Dan Žárský, který se pozdravil slovy „jak se vede, bratře“ s místostarostou Gajduškem a Danielou Cincibusovou pak vzal autem na Poschlu, kde měla brzy začít schůze domovních důvěrníků. Vznik tohoto kolektivního setkání stejně jako jeho podoba ukazovaly jakousi rodinnou atmosféru či komplicitu, která mnohé aktéry studovaného případu spojuje. V průběhu rozhovoru se navíc ukázalo, že Josef Mikulec nemá vůbec žádnou formální vazbu ani na radnici ani na Vsetínskou investiční a v celé kauze se podle svých slov angažuje pouze v roli přítele pana místostarosty.⁵⁹

Místní vazby a možnosti kritiky

Množství neformálních vazeb i překryvů formálních pozic v rámci radnice a mezi zástupci radnice a neziskových organizací se projevilo v mnoha rozhovorech, které jsme vedli nebo na ně bylo přímo poukázáno. Abychom zmínili jen některé, ředitel Diakonie je blízkým přítelem starosty Jiřího Čunka, který je zároveň členem představenstva Diakonie; ředitelka Charity byla tehdejší zastupitelkou za KDU-ČSL a nyní po odchodu Jiřího Čunka se má stát starostkou města; ředitel organizace ELIM, je členem sociální komise města.

Existence těchto formálních i neformálních propojení zajímavým způsobem koresponduje se způsobem, jak spolu tyto lidé komunikovali (alespoň při těch několika málo příležitostech, kdy jsme měli možnost být při tom) a jak také odpovídali na otázky položené v rozhovoru s námi. Jejich argumentace nebyla založena na odkazech k dokumentaci, odborným zprávám či zápisům z jednání zastupitelstva, ale především na odkazech ke sdíleným představám o Romech a zkušenostech s nimi. Odpovědi byly daleko více narativní než v úzkém slova smyslu argumentační. Namísto věcné argumentace a analýzy se aktéři spoléhali na samozřejmé sdílené předporozumění. Jakkoliv může existence neformálních vazeb přispívat k pružnější komunikaci a spolupráci, může na druhou stranu tuto komunikaci a spolupráci uzavírat do interních kódů odvíjejících se od sdílených „samozřejmých“ předpokladů a zkušeností. Formulace a řešení problému se tak odehrává v úzce vymezené sociální síti, namísto toho, aby se stávaly předmětem veřejné rozpravy.

Na další potenciálně problematický aspekt propojení aktérů zabývajících se ve Vsetíně romskou otázkou upozorňuje ve svém textu zaměstnankyně Diakonie Vsetín Marta Doubravová:

...pro neziskové organizace představuje finanční podpora z městského rozpočtu důležitý a obtížně nahraditelný zdroj financí, které umožní dofinancovat dotace a granty z jiných zdrojů; terénní sociální pracovníci jsou zaměstnanci města. Terénní pracovníci, ale především neziskový sektor se tak dostávají do výrazného střetu zájmů. S jistou dávkou nadsázky se dá říci, že jsou

⁵⁹ Josef Mikulec se např. podílel na hledání možných domků pro Romy za hranicemi Zlínského kraje.

„vydíratelní“. Ona někdy zdůrazňovaná nestrannost a nezávislost neziskových organizací se náhle zmenšuje.⁶⁰

Perspektivu Marty Doubravové potvrdil starosta Jiří Čunek v rozhlasové debatě ČRo – Brno 8. listopadu 2006 (Otázky a odpovědi - Zlínský kraj, *Stěhování vsetínských Romů*), kde se v souvislosti s neziskovými organizacemi vyjádřil takto:

...na Vsetíně je to zhruba tak, že čtyři pracovníky má město, tedy ty romské, oni jsou to romští poradci, myslím, že jsou spíše romskými komunikátory, což je dobře, protože v zásadě zprostředkovávají jim ten "vnější svět" a zase podávají ty informace zpátky. Pak je jedenáct lidí, kteří pracují v Diakonii, což je dohromady patnáct plus čtyři, jsou v Charitě, to znamená, to jsou neziskové, ty neziskové organizace, které my jsme podpořili a dali jim vlastně vzniknout právě proto, abychom s tou komunitou pracovali, a to už je čtyři roky. (Zdůraznění autoři textu.)

Komplicita vytvářená neformálními vazbami spolu s finanční závislostí zúčastněných aktérů na podpoře vedení města nás staví před klíčovou otázkou, jaký prostor může mít na místní úrovni kritická opozice. Terénní sociální pracovníci i neziskové organizace, především Diakonie, se především v souvislosti s výstavbou na Poschle dostávali do sporných situací.

Na jednu stranu většina z nich s touto výstavbou v podstatě v principu nesouhlasila a domnívali se, že město by mělo hledat jiná řešení (nebo alespoň kombinaci různých řešení včetně Poschly). Na druhou stranu se na plánování Poschly průběžně podíleli – již v roce 2005 zpracovali terénní sociální pracovníci návrh bytové a občanské vybavenosti a od jara 2006 podávali spolu s Diakonií průběžné návrhy na úpravu plánů výstavby. Diakonie se také nakonec rozhodla vzít na sebe roli komunitního koordinátora financovaného z peněz města. Terénní pracovníci a zástupci neziskových organizací zdůvodňují svoji účast na „řešení Poschla“ především dvěma argumenty. Za prvé vnímali město jako silného aktéra, který prosadí své řešení bez ohledu na jejich nesouhlas, a tak podílení se na „řešení Poschla“ je pro ně prostředkem, jak v zájmu Romů a svých klientů konkrétní podobu této výstavby a režim správy bydlení alespoň dílčím způsobem ovlivnit. Za druhé by bez určitého smíru s městem a jeho podpory mohli sociální a komunitní práci s Romy obtížně uskutečňovat.

Role *principiálních* kritiků „řešení Poschla“ tak „zbyla“ na aktéry spojené s uskutečňováním vládní politiky integrace (představitel Rady vlády, krajskou koordinátorku Jiřinu Bradovou) či další aktéry státní správy či celostátní politiky.

Samospráva a státní správa

I toto napětí ve vztahu vsetínské radnice a představitelů státní správy v oblasti romské integrace mělo ovšem svoji historii. V průběhu vyjednávání o řešení bytové situace Romů z Pavlačového domu se snažili mobilizovat státní správu na svoji stranu v podstatě všichni zúčastnění. Když byli terénní sociální pracovníci v březnu 2005 osloveni vedením města, aby vypracovali návrh bytové a občanské vybavenosti na Poschle, uspořádali setkání s účastí krajské koordinátorky ve Zlíně a členy Rady vlády, kteří jim zřejmě pomohli formulovat a ve vztahu k městu ustát odmítavé stanovisko k rozsáhlé výstavbě na Poschle (zároveň ale terénní sociální pracovníci vypracovali i požadovaný návrh vybavenosti). Podobně se státní správu pokoušeli mobilizovat na svoji stranu i samotní obyvatelé domu č.p. 1336: „Z vlády přišlo usnesení, aby se romské

⁶⁰ Doubravová, Marta. 2006. Z mizérie do Mizérie? Nebo k lepším zítřkům? In A Mušinka, ed. *Stará tehelňa. Súčasný stav a možnosti riešenia*. Prešov: Krajské centrum pre rómské otázky Prešov, Centrum antropologických výskumov Prešov, Ústav regionálnych a národnostných študií PU Prešov. Str. 144-153.

kolonie nestavěly. Radnice by proto měla Romům postavit nebo koupit byty v jiných místech města," vyjádřil stanovisko Romů Milan Ščuka (MF DNES – jihovýchodní Morava, 6.5.2006, *Romové se musí vystěhovat*).

Pro svoje rámování případu se ovšem snažilo státní správu získat i vedení vsetínské radnice, a to v tom směru, aby byla romská otázka ve Vsetíně definována jako součást celostátního problému (neexistence účinné koncepce romské integrace), eventuálně aby Rada vlády zajistila financování integračních aktivit. Takové rámování problému bylo pro město velmi výhodné, protože ono samo vlastně při řešení selhat nemůže, selhat může jen stát. Město pak pouze reaguje na lépe či hůře nastavené strukturální podmínky. Příznačné je v této souvislosti vyjádření jihomoravského hejtmána Stanislava Juránka, podle kterého „v Evropě existují sice lepší řešení, než měl Jiří Čunek, ale žádné z nich není na úrovni komunální, ale nejméně na úrovni celostátní, pokud nepřesahuje hranice země“ (MF DNES – jižní Morava, 25.11.2006, *„On není populist“*).

Zápisy z jednání v době před počátkem výstavby na Poschle pořízené vsetínskou radnicí nevyprávějí o konfrontačním stylu setkání mezi samosprávou a státní správou. Podle tehdejší vedoucí Sekretariátu zmocněnce vlády ČR pro lidská práva PhDr. Kateřiny Jacques probíhala jednání mezi Radou vlády a vsetínskou radnicí v lepší atmosféře než v mnoha jiných městech a obcích. Proto byla podle ní také nabídnuta v roce 2004 starostovi Jiřímu Čunkovi účast v twinningovém programu ve Španělsku, kterou využil. Kanceláři Rady vlády se jevil jako jeden z těch komunálních politiků, na jejichž postup by tato zahraniční zkušenost mohla mít praktický vliv. Vsetínská radnice však podle Kateřiny Jacques udělala posléze právě to, před čím ve Španělsku varovali, čili sestěhování Romů do etnicky homogenní a od města oddělené lokality. A právě tady se vztah vsetínské samosprávy a státní správy (alespoň ve veřejném prostoru) prudce změnil.

Ze strany Rady vlády zazněla otevřená kritika postupu vsetínské radnice. Vedení radnice naopak kritizovalo státní správu a zpochybnilo jakýkoli užitek z předchozích vzájemných jednání. Slovy starosty Jiřího Čunka: „My to řešíme už osm let. A jaksi vládní zmocněnci všichni předtím, kteří byli, ano, s panem Jařabem jsem byl i na té studijní cestě do Španělska a tam všechny poznatky a všechny kontakty s Úřadem vlády mě jenom utvrdily o tom, že nikdo v této republice, tedy především stát starostům vůbec nepomůže ani nepomáhá“ (ČT 24, 5.11.2006, *Otázky Václava Moravce II: Vystěhování vsetínských Romů*).

Jak v rozhovoru s námi zdůraznila Kateřina Jacques, odpovědné orgány státní správy skutečně nebyly ani v současnosti nejsou vzhledem ke svým omezeným zdrojům schopny navrhnout ani uskutečňovat praktická a místně specifická řešení soužití romských komunit ve městech a obcích. To, co nabídnout mohly, byla obecná koncepce a expertíza či zahraniční zkušenosti. Problematika romské integrace v její praktické podobě tak v případech mnoha měst a obcí visí ve vzduchu mezi samosprávou, která často nemá politickou vůli a v místních podmínkách ani politickou podporu pro řešení vstřícná k romské komunitě, a státní správou, která má příliš omezené finanční i lidské zdroje, než aby jednala na místní úrovni.

Místní kritici „řešení Poschla“ od nich však přece jen očekávali více než obecnou expertízu, symbolickou podporu a pozornost vymezenou několika jednodenními návštěvami ve Vsetíně. Byla to především návštěva Jana Jařaba v červenci 2004, která vzbudila jejich očekávání, že se při své kritice „řešení Poschla“ a ve snahách jednat proti tomuto vývoji budou moci opřít o praktičtější podporu ze strany Rady vlády. Skutečnost, že žádný architekt do Vsetína později nepřišel, pro ně symbolizuje to, že byli „opuštěni“. Kritika za to, že nezabránili „řešení Poschla“, by podle terénních pracovníků, se kterými jsme mluvili, měla směřovat nejen na

místní aktéry, ale také na Radu vlády. Podle jejich vnímání tomu zabránit mohli – nebo alespoň se o to mohli a měli aktivněji snažit.

Žádoucím propojení komunální a celostátní úrovně a s nimi spojených zájmů a občanských hodnot může jistě napomoci v programovém prohlášení vlády ohlašované zřízení Agentury pro integraci Romů. Příklad Vsetína však ukazuje ještě na další potenciálně klíčové aktéry v řešení romské problematiky, kterými jsou neziskové organizace na místní úrovni. Potenciál jejich vlivu na změnu životních podmínek i postavení Romů ve veřejném prostoru je významný, ale prakticky omezený jejich poměrně značnou finanční závislostí na podpoře radnice. Nedostatek jejich nezávislosti na samosprávě – ať už způsobený reálně omezenými možnostmi nebo malou iniciativou ze strany neziskových organizací – pokládáme za klíčovou překážku pro rozvoj tohoto potenciálu. Místní zakořeněnost neziskových organizací může důležitým způsobem vyvažovat sklon k technokratickým a k místním podmínkám málo vztaženým řešením, který charakterizuje centrálně řízené agentury. Dlouhodobé působení neziskových organizací otevírá navíc možnost postupné *politické* proměny veřejného prostoru směrem k větší citlivosti potřebné nejen k rozpoznání problémů a potřeb romských komunit, ale také k jejich ocenění jako členů této společnosti ztělesňujících alternativní hodnoty a životní styly nebo podoby sounáležitosti.

Závěrem: Ghettoizace

Jedna z otázek, která v diskuzích o souvislostech přestěhování vsetínských Romů z Pavlačového domu na Poschlu zaznívala nejčastěji, byla otázka, zda tímto krokem nedochází k vytvoření ghetta. Starosta města Jiří Čunek rozháněl obavy ze vzniku romského ghetta Na Poschle už v červnu 2006: „Budou mít pro bydlení nastaveny takové podmínky, aby měli sami zájem je neničit a udržovat v dobrém stavu“ (MF DNES – jihovýchodní Morava, 23.6.2006, *Zdravotníci oslavují, pavlačový dům zmizí*). Podobně se začátkem října 2006 vyjadřoval i Dan Žárský: „Věřím, že tady žádné ghetto nevznikne, uděláme pro to maximum“ (MF DNES – jihovýchodní Morava, 6.10.2006, *Čunek: Poschla je řešení z nouze*).

Uvedené citace i časté zmínky o ghettu, které jsme zaznamenali v rozhovorech s pracovníky MěÚ Vsetín, nestátních organizací a státních institucí, pracují s představou ghetta, které je charakteristické vysokou mírou chudoby, kriminality, rozšířením drogové závislosti; s představou prostoru, jehož obyvatelé tvoří integrální součást společnosti. Tento obraz je však matoucí. Jednak totiž pracuje se silnou exotizací – ghetto je v něm vždy radikálně jiné, než námi obývaný prostor, je jeho inverzí na rovině hodnot, norem, sociálního řádu i pořádku. Jednak se tento obraz příliš soustředí na nějaký setrvalý stav, situaci, která už nastala, bez toho, aby v něm byla naznačena cesta, jak k tomuto stavu došlo.

V této kapitole se nechceme primárně zabývat tím, nakolik Poschla je či není ghettem, popř. kdy jím bude nebo nebude. To, co nás zajímá, je *proces ghettoizace*, vytlačování jedné etnické skupiny do uzavřených zón s nízkou možností návratu. Tento proces ghettoizace není vázán na rozhodnutí o Poschle, ale tomuto rozhodnutí předchází. V této kapitole ukazujeme, jak je ghettoizace zapracována do řady dalších, na rozhodnutí o Poschle nezávislých postupů a politik města.

Pro porozumění tomu, jakým způsobem a proč se dnešní obyvatelé kontejnerových domů na Poschle ocitli v pavlačovém domě č.p. 1336 a jaké mají šance na bydlení ve Vsetíně mimo lokalitu Poschla, musíme nejprve porozumět alespoň formálním pravidlům rozhodování o přidělování nájemních bytů obyvatelům Vsetína.⁶¹ Město Vsetín nabízí dvě cesty, jak mohou jeho občané získat nájemní smlouvu v bytě ve vlastnictví města. První cestou je získání bydlení na základě pořadí v seznamu žadatelů o byt (pořadníku), druhou pak přímé a adresné přidělení bytu Radou města. Oba dva způsoby byly využity i v případě obyvatelů Pavlačového domu a oběma se budeme nyní zabývat.

Přidělování bytů na základě seznamu žadatelů o byt

O přidělování bytů na základě pořadníku se rozhoduje podle „Pravidel pro přidělování bytů, která jsou ve vlastnictví města Vsetína“. Tato Pravidla, podepsaná Jiřím Čunkem coby starostou a Ing. Jaromírem Kudlíkem jako místostarostou města Vsetína, nabyla účinnosti dnem 1.6.2001.

Aby mohl být uchazeč zapsán do seznamu žadatelů o byt, musí splňovat několik podmínek. Předně, členství v pořadníku si musí zájemci o byt aktivně každý rok obnovovat, přičemž Rada města pak schvaluje pořadník vždy na půl roku. Dále mezi podmínky, které musí žadatel splňovat, patří i to, že nemá on nebo některý z jeho spolubydlících vůči městu Vsetín žádné

⁶¹ Při analýze ghettoizace narážíme na limity možností našeho přístupu k tématu. Pokud je výzkum postaven na analýze dokumentů, popisujících formální pravidla a výzkumných rozhovorech (navíc s aktéry, kteří jsou, byť nepřímě, pod dlouhodobým mediálním a politickým tlakem), o neformálních vyjednáváních a postupech se můžeme dozvědět jen v omezené míře.

dluhy (čl. 3, bod 1, písmeno c) Pravidel), doložení čestného prohlášení o tom, že v posledních dvou letech nespáchal přestupek nebo nebyl pravomocně uznán vinným ze spáchání přestupku proti veřejnému pořádku, občanskému soužití nebo proti majetku (§ 47-50 z.č. 200/1990Sb. o přestupcích ve znění pozdějších předpisů) a souhlas s ověřením těchto skutečností na odboru správních agend MěÚ Vsetín (čl. 3, bod 1, písmeno g) Pravidel). Do pořadníku také nemůže být zapsán občan, který v dosud užívaném bytě neplatí nájemné nebo hrubě porušuje dobré mravy v domě nebo jinak závažným způsobem porušuje podmínky nájemní smlouvy. Navíc mezi rozhodující kritéria pro zařazení žadatele do seznamu patří i kritérium zaměstnanosti. Tato a další kritéria jsou pak hodnocena v rámci bodovacího systému. Pokud je žadatel bez zaměstnání déle než jeden rok, což lze říci o naprosté většině nájemníků Pavlačového domu, je jim z dosavadního součtu strženo osm hodnotících bodů (čl. 7, bod 2, písmeno f) Pravidel). V kontextu dalších pravidel bodování to představuje značný hendikep - pouze pár příkladů pro ilustraci: pracovní poměr nebo nezaměstnanost do jednoho měsíce je hodnoceno pěti kladnými body; každý rok, který je čekatel na byt evidován v pořadníku jedním kladným bodem; spoluobývání bytu se sedmi a více osobami, které v něm mají nahlášeno trvalé bydliště, je hodnoceno dvěma kladnými body.

Přestože se několika romským rodinám podařilo na základě tohoto pořadníku získat městský byt, jedná se pouze o pár výjimek, které spíše upozorňují na snížení šancí než na jejich dostupnost. Tu ilustruje třeba skutečnost, že v roce 2001 byl romské rodině byt podle pořadníku přidělen v Pavlačovém domě, ve kterém bylo v té době již dalších dvacet bytů obývaných Romy. Kritéria přidělování bytů jsou implicitně nevýhodná pro všechny ty, kteří jsou nekvalifikovaní a (i z tohoto důvodu) dlouhodobě nezaměstnaní. Naprostá většina obyvatelů pavlačového domu č.p. 1336, kterých se týkalo říjnové stěhování, měla při takto nastavených kritériích výrazně snížené šance.

Adresné přidělování bytů

V domě č.p. 1336 na Smetanově ulici bylo z celkově obsazených padesáti čtyř bytů obýváno třicet šest bytů rodinami, které zde dostaly náhradní ubytování poté, co MěÚ Vsetín přistoupil buď k rekonstrukci jejich dřívějších domů (celkem šlo o dvacet čtyři bytů), nebo přímo k jejich asanaci (takto bylo obsazeno dvanáct bytů).

Plán rekonstrukce jednotlivých domů a jejich modernizace schvaluje Zastupitelstvo. Nejprve musí být podán návrh na rekonstrukci domu. Tato iniciativa může vycházet od vlastníka zastoupeného Radou Města, ale také realitní kanceláře, která dům spravuje. Takto tomu bylo i v případě Pavlačového domu, spravovaného Realitní kanceláří A+G, která se tímto chtěla nepřímou chránit před případnými právními komplikacemi, které by pro ni mohly vyplynout v souvislosti se špatným stavem objektu (informace z osobního rozhovoru s paní Adámkovou a panem Gargulákem, majiteli RK A+G).

Pokud Rada města tento návrh přijme a vydá „pokyn ke zpracování návrhu“, rozjede se mašinérie dalších dílčích kroků po dvou, jak ještě uvidíme, ne zcela separátních liniích. První linie, kterou měl dříve na starosti investiční odbor MěÚ Vsetín, dnes příspěvková organizace města Vsetínská správní a investiční, je stavebně technická a týká se zpracování projektu a jeho financování. Druhá linie, v kompetenci odboru sociálních věcí MěÚ Vsetín, je sociální a v jejím rámci se rozhoduje o tom, kam bude který z nájemníků přesunut. V obou případech schvaluje postup Rada města.

Zde, v Radě města, se také rozhoduje, zda se volné obecní byty budou čekatelům na byt přidělovat podle pořadníku nebo zda dostanou přednost lidé z domů určených k rekonstrukci nebo asanaci. Informace o tomto rozhodnutí jde následně zpět na odbor sociálních věcí, resp.

do jeho bytové komise, která dále rozděluje a přiděluje jednotlivé volné byty konkrétním nájemníkům.

Podle jednoho z úředníků MěÚ Vsetín, která má právě tuto agendu na starosti, byli v době, kdy město ještě volné byty mělo, standardně na MěÚ Vsetín zváni občané, jichž se rekonstrukce domu či jeho asanace týkala. Zde byli seznámeni s plánem rekonstrukce a pravděpodobnou adresou náhradního bydlení. V případě, že někdo projevil zájem o specifickou lokalitu, snažilo se mu město vyhovět. V okamžiku, kdy MěÚ Vsetín začal řešit poslední doposud nerekonstruovaný dům ve městě, dům č.p. 1336, však město už žádnými volnými byty nedisponovalo.

Bytová komise nemá přímo rozhodující pravomoc, její funkce je spíše kontrolní a iniciativní. Vyjadřuje se k jednotlivým případům, ale pouze na té rovině, že Radě přidělení bytu doporučuje, nedoporučuje, popř. dává ke zvážení. V každém případě však platí, že ve Vsetíně nelze přidělit žádný městský byt bez toho, aby se konkrétním nájemníkem nezabývala Rada města. V souvislosti s domem č.p. 1336 doporučila bytová komise Radě města na svém jednání 13.2.2006 „schválit nepřidělování bytů na základě schváleného bytového pořadníku pro rok 2006 do doby vyřešení domu č. 1336.“ (Dodatek k jednání pro Radu, 28.2.2006). Rada města toto doporučení schválila a takto, na základě pozastavení platnosti pořadníku, nikoli na základě úspěšně absolvovaného bodového hodnocení, došlo pak k přidělení bytů v centru města sedmi romským rodinám z Pavlačového domu.

Případ obsazování domu č.p. 409

Abychom zodpověděli otázku, jak se stalo, že Pavlačový dům obývali právě ti, kteří již žádnou možnost výběru neměli, musíme se vrátit zpět k tomu, co již zaznělo v úvodní části věnované vývoji celého případu. Zde jsme popsali, jakým způsobem docházelo k sestěhovávání posledních nájemníků Pavlačového domu. Důležitý referenční bod mnoha rozhovorů, které jsme vedli, tvořil obraz postupného vybydlování domů a bytů ve Vsetíně místními Romy. Zničené domy byly postupně určeny k rekonstrukci nebo k asanaci a jejich nájemníkům se nabízelo nové bydlení. Těm, kteří byli rozpoznáni jako „méně přizpůsobiví“ (takto se nejčastěji rozumí těm, jejichž děti mají problémy se školní docházkou nebo kteří provozují trestnou činnost, jejichž chování je vnímáno jako nevhodné a soužití s ostatními rodinami jako problematické), bylo nabídnuto náhradní bydlení v bytech druhé kategorie, ostatním v bytech kategorie první. Tyto byty, přidělené jako „náhradní bydlení“, se potom stávají novým trvalým bydlištěm,⁶² přičemž o tom, zda budou mít nájemníci v nově přidělených bytech smlouvy na dobu neurčitou či určitou, rozhoduje Rada města.

Celý postup můžeme ilustrovat na případě rozhodování o osudu nájemníků domu č.p. 960 na Jiráskově ulici. Právě bývalí nájemníci z tohoto domu obsadili v roce 2004 jedenáct bytů v Pavlačovém domě č.p. 1336 a právě s jejich příchodem mnozí informátoři spojují eskalaci problémů, které v Pavlačovém domě již delší dobu postupně narůstaly. Pavlačový dům tak přebírá spolu s novými nájemníky i symbolickou nálepku Domu hrůzy.

V roce 2004 mělo město Vsetín dva domy, ve kterých značnou část nájemníků tvořili Romové – dům č.p. 960 na Jiráskově ulici a dům č.p. 1336 na Smetanově ulici – a jeden nově zrekonstruovaný dům se čtrnácti byty první kategorie na Jiráskově ulici, dům č.p. 409. Rozdělení nově zrekonstruovaných bytů v domě č.p. 409 ukazuje proměnlivost rozhodování o

⁶² Jedinou výjimku představuje případ rekonstrukce domu s pečovatelskou službou v roce 2004, kdy se všichni jeho nájemníci po rekonstrukci vrátili do původního domu.

přidělování městských bytů – ať již jako „náhradního bydlení“ nebo na základě pořadníku –, ale také limity tohoto rozhodování.

Město se tenkrát rozhodovalo mezi dvěma alternativami. Buď byty na Jiráskově č.p. 409 přidělit čekatelům na byt registrovaným v pořadníku – tedy těm, kteří jsou schopni každoročně potvrdit svůj zájem o přidělení městského bytu a nemají vůči městu žádné dluhy – nebo tyto byty nabídnout obyvatelům domu č.p. 960, kteří mají s placením nájmu městu problémy a zároveň obývají i dům označovaný pro svůj špatný technický stav, zanedbanost a nečistotu jako Dům hrůzy.

Prvotní myšlenka byla, aby se bydlení v domě č.p. 409 nabídlo, v souladu s praxí obvyklou i v jiných případech, pouze „těm lepším“ nájemníkům domu č.p. 960, tedy těm, kteří městu alespoň platili pravidelně nájem. Problém ale spočíval podle slov jedné z úřednic MěÚ Vsetín v tom, že „ti ‚lepší‘ (tedy ti, kteří platí nájem a nemají vůči městu dluhy; pozn. autoři) se tam už skoro nenašli“. Město se tedy nakonec rozhodlo nabídnout nově zrekonstruované byty I. kategorie v domě č.p. 409 nikoli obyvatelům „Domu hrůzy“, ale nájemníkům z Pavlačového domu, kteří naplňovali tato očekávání města o bezdlužnosti a se kterými „nebyly žádné problémy“. Obyvatelé Domu hrůzy – a s nimi i pak Hrůza, chtělo by se říct – se pak přesunuli do uvolněných bytů v Pavlačovém domě.

„Takže chtě nechtě se nám ty podmínky na 1336 zase zhoršily. Ty „lepší“ z té 1336 jsme dali na tu Jiráskovu 409. Aby bylo vidět, že ti lepší mají šanci,“ říká úřednice města.

Celý případ rozhodování o tom, kdo budou a kdo nebudou nájemníci Jiráskovy č.p. 409, ukazuje jeden důležitý mechanismus, který se v průběhu řešení bytové problematiky města Vsetín stává stále zřejmější. Ukazuje se, že čím více šancí dostávají ti „lepší“, tím méně jich mají ti „horší“. Čím víc se mohou stát „lepší“ „lepšími“, tím spíše se „horší“ stávají „horšími“.

Při rozhodování o řešení bytů pro nájemníky domu č.p. 960 navrhli terénní sociální pracovníci na zasedání bytové komise, aby byl dům č.p. 409 obsazen podle tzv. integračního kvocientu jedna ku deseti. Bytová komise to však nepřijímá a předkládá Radě města návrh na to, aby se byty rozdělili mezi „lepší“ Romy Pavlačového domu a čekatele na byt registrované na předních místech pořadníku v poměru 1:1. Rada města však rozhoduje, že dům č.p. 409 bude celý obsazen Romy z Pavlačového domu.

Integrační kvocient

Problémem při přidělování bytů Romům není pouze dostatek nebo nedostatek bytů, ale to, co zaměstnanci MěÚ Vsetín označují jako „integrační poměr“ nebo „integrační kvocient“. Tento kvocient je zkonstruován na základě dobrých zkušeností, „toho, co se osvědčilo“ a je jakýmsi ukazatelem, kdy může být integrace Romů do tzv. většinové společnosti úspěšná.⁶³ Tento integrační kvocient je aktuálně nastaven na poměr 1:10, tedy jedna romská rodina v domě na deset rodin ne-romských.

Jak jsme viděli v případě obsazování domu č.p. 409, integrační kvocient nepředstavuje v každodenním rozhodování o bytové politice vždy silného aktéra. Jde o *nástroj integrace* zkonstruovaný a užívaný především sociálními pracovníky, kteří jeho prostřednictvím naplňují své představy o tom, co se za „úspěšnou integrací“ skrývá, a v situaci, kdy o přidělování jednotlivých bytů rozhoduje Rada města, může být i naprosto ignorován. To však neznamená,

⁶³ Integrační kvocient, který je používán jako příklad dobré praxe, odkazuje i na příklad úspěšné integrační politiky, se kterou se Jiří Čunek seznámil během studijní cesty do Španělska v červenci 2004, uskutečněné v rámci španělsko-české spolupráce v evropském projektu Twinning-Light.

že jde o aktéra, který nemá vůbec žádnou moc. V rozhovorech, které jsme s představiteli vsetínské radnice a jejími zaměstnanci vedli, stejně jako v jejich mediálních vyjádřeních se odkazem na existenci tohoto kvocientu argumentuje docela často. Integrační kvocient se zde zařazuje, vedle odkazu na geografickou polohu města, nedostatek volných bytů a strukturální omezení možnosti financování výstavby bytů s příspěvím ze státního rozpočtu, do obecného „diskursu nemožnosti“. Byť starosta Jiří Čunek i všichni ostatní „vědí“, že nejlepší řešení romského bydlení představuje rozmístění Romů po různých lokalitách ve městě (a potažmo omezení jejich koncentrace na jednom místě), stejně tak „vědí“, že právě toto není z důvodu existence integračního kvocientu buď vůbec možné nebo alespoň velmi ztížené. Následující dvě situace to dobře ilustrují.

26. července 2004 proběhlo ve Vsetíně jednání se zmocněncem pro lidská práva a dalšími představiteli státu, Zlínského kraje a města Vsetína. Na tomto setkání upozornil vládní zmocněnec pro lidská práva Jan Jařab, že Rokytnice, jedna z částí města Vsetína, se mu zdá být mnohem příhodnější lokalitou pro výstavbu bydlení pro Romy, než již v té době městem zvažovaná Poschla. Jak se uvádí v zápisu z tohoto jednání pořázeném tiskovou mluvčí MěÚ Vsetín Evou Stejskalovou, starosta Jiří Čunek oponoval, že „podle něj není v silách města, aby vybuodovalo 1000 bytů, aby mohlo naředit romské rodiny mezi rodiny z většinové společnosti“. (Zápis z jednání s vládním zmocněncem pro lidská práva Janem Jařabem, 30.7.2004)

Druhý příklad odkazuje ke konci července 2006, kdy terénní sociální pracovníci informují krajskou romskou koordinátorku ve Zlíně Jiřinu Bradovou o blížícím se stěhování obyvatel Pavlačového domu. Ve svém dopise vyjadřují kromě nejistoty ohledně dalšího vývoje situace i obavu, že poté, co bylo poskytnuto bydlení sedmi rodinám z Pavlačového domu v centru města, Rada již nejspíš žádné bydlení v širším centru Romům z domu č.p. 1336 právě s odkazem na integrační kvocient nenabídne.⁶⁴

První příklad ukazuje, že nejde jen o výstavbu bytů pro samotné Romy, ale je nutné počítat i s výstavbou pro ne-Romy, jenom tak může být integrační kvocient naplněn. Druhý příklad pak poukazuje na to, že existence a důležitost integračního kvocientu je aktualizována vždy, když se zvažují možnosti bydlení Romů ve městě mezi ne-Romy. Poté, co se zjistí, že integrační kvocient nelze zcela naplnit, zbývají již pouze dvě možnosti: buď za cenu oslabení váhy tohoto integračního kvocientu nabídnout bydlení mezi ne-Romy takovému počtu Romů, který překračuje nastavenou laťku, nebo, také za cenu porušení tohoto úzu, přistoupit na „řešení Poschla“. Mechanismy, které tato rozhodnutí podporují, se nyní pokusíme popsat.

Bytová politika města stojí na zásadě: kdo platí řádně nájem a nemá dluhy, tak má při rekonstrukci domu nárok na byt stejné kategorie. Kdo nájem neplatí, ten jde do bytů nižší kategorie (pokud jsou k dispozici) nebo je vystěhován na ulici.⁶⁵ Tyto zásady jsou univerzálně aplikovány bez ohledu na etnicitu nájemníků. Integrační kvocient však vnáší etnicitu do hry, a jak se domníváme, představuje skrytý diskriminační prvek. Příkladá totiž etnicitě nájemníků/žadatelů o byt větší důležitost než jejich schopnosti plnit závazky, které pro něj ze smluvního vztahu s městem jako majitelem bytu vyplývají. Na jednu stranu jsou byty přidělovány podle pořadníku a pokud se uvolní byt v domě, kde žádný Rom ještě nebydlí, popř. je jich tam „málo“, upřednostní se z pořadníku právě romská rodina před ne-romskou. Pokud by však měl být Romovi přidělen byt v domě, kde již žije Romů „více“, lze odkázat na princip integračního kvocientu. Protože se však město snažilo privatizovat byty po celých domech, tak také byty,

⁶⁴ Emailová korespondence ze dne 28.7.2006, předmět: Situace ve Vsetíně.

⁶⁵ Tuto politiku lze interpretovat jako rozšíření Programu nulové tolerance vyhlášeným městem v září 2004 (http://www.mestovsetin.cz/vismo/dokumenty2.asp?id_org=18676&id=158976&query=neplati%C4%8Di, navštíveno 13.2.2007).

kteře městu zůstaly, jsou soustředěny v několika málo domech (v privatizovaných domech vlastní město pouze šest bytů, které se v době, kdy šel dům do privatizace, nepodařilo prodat) a integrační kvocient je tak téměř nemožné naplnit. Výsledkem je pak to, že integrační kvocient, který má být prostředkem začlenění Romů do tzv. většinové společnosti, Romy z této společnosti vylučuje a udržuje v etnické separaci. Vidíme, že má-li být Romům někde přístup omezen, mobilizuje se argument integračního kvocientu. A má-li jim být naopak přístup umožněn, pak je třeba na existenci integračního kvocientu pozapomenout.

Záludnost integračního kvocientu spočívá v tom, že není nikde formulován jako závazné pravidlo, kterým se musí město řídit a představuje pouze jeden z mnoha pomocných ukazatelů, jehož prostřednictvím město vykonává svou bytovou politiku. V této záludnosti se skrývá jeho síla i slabost, které se odvíjejí od relativní síly aktérů, jenž ho mobilizují. Integrační kvocient se stává silným v okamžiku, kdy na něj odkazují členové Rady města, např. starosta Jiří Čunek (vzhledem k reálné nemožnosti „rozptýlit“ Romy ve městě nebo nemožnosti vystavět odpovídající množství bytů, které by odpovídaly nastavenému poměru, nelze zvolit jiné řešení, než řešení „mimo město“, čili Poschlu). Naopak pokud se na něj odvolávají např. terénní sociální pracovníci (vzhledem k potřebě Romy „rozptýlit“ se musí zvolit jiné řešení než Poschla), jeho síla se oslabuje. Skutečnost, že integrační kvocient není nikde formalizován, umožňuje, aby zůstal nezávazným a nevymahatelným; činí jej kdykoli snadno (pozitivně či negativně) použitelným i překročitelným tím, kdo má moc své stanovisko reálně prosadit.

Integrační kvocient zde vystupuje jako nástroj dvou různých integračních politik. Pokud integrační kvocient mobilizujeme jako prostředek podpurné politiky vůči Romům, pak je „řešení Poschla“ tou nejhorší variantou, jaká mohla být uskutečněna. Pokud však integrační kvocient mobilizujeme jako prostředek ochrany „klidu a pořádku“ v místech obývaných ne-Romy, pak tím, že „napomohl“ výstavbě domů na Poschle, zcela splnil svou funkci. Pro samotnou mimo město stojící Poschlu je z tohoto hlediska integrační kvocient zcela bezvýznamným kritériem.

Cesta z ghetta - Otevírání a uzavírání cesty z Poschly

V emotivní scéně natočené během posledních dnů domu č.p. 1336 na Smetanově ulici, volá Karel Kandrač - jeden z těch, kteří byli později vystěhováni mimo Zlínský kraj - na své sousedy: „Nevěřte sladkým řečem, odtamtud se nedostanete!“

Ať již bude mít pravdu nebo ne, faktem zůstává, že jde o názor vyřčený s takovou razancí a jednoznačností, se kterou jsme se v souvislosti s šancemi na vystěhování se z Poschly mezi úředníky a představiteli MěÚ Vsetín stejně jako mezi zaměstnanci nestátních organizací neseťkali. Naopak jsme se setkali s obecně deklarovanou vůlí pracovníků sociálního odboru MěÚ Vsetín pomáhat Romům zpět „na cestě do města“. Žádný z těchto příslibů ovšem nenabyl písemné podoby, ani se zatím nepromítl do jasně daných podmínek, za kterých může být Romům z Poschly znovu přidělen byt „ve městě“. Jakékoli kroky v tomto směru potřebují především politickou podporu Rady města, která má ve věci přidělování městských bytů ve Vsetíně rozhodovací (a rozhodující) pravomoc.

Celý tento proces postupného sestěhování Romů do Pavlačového domu a vystěhování z něj ukazuje, jak dílčími a na sobě mnohdy nijak přímo nezávislými kroky různých aktérů dochází k postupné *ghettoizaci*. Na začátku této kapitoly jsem napsali, že jednoznačně netvrdíme, že Poschla je ghettem. To ale ještě neznamená, že současná reálně praktikovaná bytová politika ve Vsetíně (tedy nikoli představy o její ideální podobě a stavu, ke kterému by měla vést) nemá k tomu, aby se Poschla ghettem skutečně stala, výrazně nakročeno.

Pro ghetto totiž není charakteristické, možná v rozporu se všeobecnými představami, že se v něm soustřeďují „patologické“ jevy a že v něm dochází k „sociálnímu rozkladu“, jak se často říká. Za „patologickými jevy“ se často skrývá podryvání hodnot „většinové společnosti“ – tedy něco, co je vnímáno jako útok na samotný posvátný základ sociálního řádu – a „sociální rozklad“ bývá často spatřován tam, kde nejsme bez hlubšího vnoření se do určitého „světa“ schopni žádný řád nalézt. V ghettu nenacházíme anomii, rozklad a absenci sociální struktury, ale spíše anti-strukturu. Ghetto bychom tak měli rozumět spíše jako jakémusi institucionalizovanému sociálnímu a prostorovému útvaru, který vzniknul vnějšími strategickými tlaky (očekáváním veřejnosti, aplikací konkrétního politického programu) či strukturálními podmínkami (systémem dotací, bytovou politikou, dělbou práce a politické odpovědnosti vůči různým voličům mezi představiteli státní správy a samosprávy), tak vnitřními mechanismy, pravidly, vazbami a vzájemnostmi, které sdílí obyvatelé ghetta jen a pouze jako obyvatelé ghetta.⁶⁶

„Případ Poschla“ ve svém dlouhodobém vývoji - z nějž, jak připomínáme, jsme zde schopni detailněji prezentovat pouze poslední léta - svědčí o tom, že cesta ke ghettoizaci jako „nedobrovolnému, stálému a úplnému sídelnímu odloučení založeném na kastovníctví jako základně pro rozvoj vedlejší (a podřízené) sociální struktury“,⁶⁷ je ve Vsetíně již nastoupena.

To, jestli budou oplechované, z kontejnerů postavené domy na Poschle udržovány čisté a nezničené, není v tomto ohledu až tak důležité. Tyto aktivity a tematizace pořádku a pracovní i mravní disciplíny, které jsou přítomny jak ve výrocích úředníků města, jeho představitelů i zaměstnanců nestátních organizací, zastírají podstatu věci: čím déle bude Poschla etnicky homogenní a sociálně exkluzivní špatnou adresou a čím více se bude prodlužovat doba pobytu na Poschle bez toho, že by její obyvatelé měli před sebou viditelnou, dosažitelnou a uskutečnitelnou šanci se z Poschly odstěhovat, tím více bude Poschla „skutečným ghetttem“.

⁶⁶ To je ovšem něco, na co nám naše šetření nemohlo dát ze své povahy odpověď a o čem nevíme vůbec nic.

⁶⁷ Loïc D. Wacquant: *Three Pernicious Premises in the Study of the American Ghetto*. International Journal of Urban and Regional Research. Volume 21, Number 2, June 1997. Str. 341-353.

IV. Přílohy

Příloha 1: Chronologický přehled událostí

V případě, že zde zmiňované události podrobněji diskutujeme v části *Tematické interpretace*, uvádíme odkaz na příslušné strany textu.

rok	Pavlačový dům č.p.1336	výstavba na Poschle	relevantní souvislosti
1951			příchod Romů na Vsetín – první vlna
1962			příchod Romů na Vsetín – druhá vlna
1973			příchod Romů na Vsetín – třetí vlna
1986	stavba polikliniky v blízkosti domu, str. 15 stížnosti nájemníků na špatnou kvalitu bydlení (hluk, plíseň), str. 15		
1992	dům přechází do vlastnictví města (ve správě RK Ivany Dohnálkové), str. 39-41		
1996		vystavěny první holobyty na Poschle, str. 34, 50	začátek privatizace bytů ve vlastnictví města (před začátkem privatizace 3.937 bytů ve vlastnictví města), str. 32-33
1997	teplifikace domu		
1998	nastěhování většího počtu romských rodin (4 byty), str. 64-65 zjištěn špatný stavebně technický stav domu (konstrukce pavlačí)		v období 1996-1998 privatizováno 1.594 bytů komunální volby, jejichž výsledkem je radnice v čele s Jiřím Čunkem
1999	nastěhování většího počtu romských rodin (3 byty), str. 64-65		privatizováno 587 bytů
2000	nastěhování většího počtu romských rodin (9 bytů), str. 64-65		privatizováno 282 bytů
2001	nastěhování většího počtu romských rodin (8 bytů), str. 64-65 odborná studie znovu potvrzuje zhoršující se stav Pavlačí		privatizováno 440 bytů
2002	nastěhování většího počtu romských rodin (9 bytů), str. 64-65		začíná se ustavovat terénní sociální práce
2003	nastěhování většího počtu romských rodin (3 byty), str. 64-65 plán na celkovou rekonstrukci domu a dostavbu pátého podlaží (neuskuteční se)	první zmínky o možné výstavbě na Poschle ze strany vedení města	v oblasti práce s Romy začíná působit Charita Vsetín a Diakonie ČCE Vsetín

rok	Pavlačový dům č.p.1336	výstavba na Poschle	relevantní souvislosti
2004	<p>nastěhování většího počtu romských rodin (14 bytů), str. 64-65</p> <p>RK Ivany Dohnákové odstupuje od smlouvy s městem, správa domu přechází pod A+G realitní kancelář (srpen), str. 41</p>	<p>Zastupitelstvo města dává souhlas s pořízením změny územního plánu Vsetína nutné pro výstavbu na Poschle (6.4.) město nechává vypracovat Posouzení environmentálních podmínek na Poschle od firmy AQ test (květen), str. 50</p> <p>další studie AQ test (červenec), str. 50</p>	<p>asanace domu č.p. 960 na Jiráskově s velkým počtem romských obyvatel, str. 63-64</p> <p>jednání se zmocněncem pro lidská práva Janem Jařabem a dalšími představiteli státu, Zlínského kraje a města Vsetína o budoucnosti obyvatel Pavlačového domu, kde je Poschla jednou z alternativ (26.7.)</p> <p>terénní sociální pracovníci předkládají Zastupitelstvu seznam možných alternativních lokalit k výstavbě na Poschle: železniční vlečka Jasenice, Zbrojovka Jasenice a VaK Rokytnice (14.9.)</p>
2005	<p>od března 2005 podává město soudní žaloby na vyklizení bytů, str. 41</p> <p>možnost získání dotace od Zlínského kraje na elektroinstalaci a opravu sprch, odmítnutá posléze Radou města (9.7.)</p>	<p>město Vsetín podává žádost o dotaci Státního fondu rozvoje bydlení (19.1.)</p> <p>Rada města bere na vědomí záměr výstavby „Obytného komplexu Poschla“ a schvaluje podání žádosti na Státní fond rozvoje bydlení (1.2.)</p> <p>4. dubna 2005 odbor výstavby, územního plánování a dopravy MěÚ zahájil Vsetín projednání návrhu změny č.22 územního plánu Vsetína (4.4.): zveřejnění projednávaného materiálu bylo vyvěšeno na úřední desce Městského úřadu Vsetín od 22.4. do 25.5. a veřejné projednání návrhu se konalo dne 5.5.</p> <p>Státní fond rozvoje bydlení schvaluje dotaci (duben)</p> <p>petici obyvatel osady Tataláky poblíž Poschly proti plánované výstavbě (duben)</p> <p>změna územního plánu Vsetína vstupuje v platnost obecně závaznou vyhláškou (3.8.)</p>	<p>setkání terénních sociálních pracovníků se starostou, kde jim bylo sděleno, že „Poschla téměř jistá“ (únor/březen)</p> <p>setkání terénních sociálních pracovníků se zástupci NNO, zabývajících se prací s Romy, zástupci Romů, se zástupci Zlínského kraje a některými zastupiteli Města Vsetína, kde je vysloven nesouhlas s rozsáhlou výstavbou na Poschle (7.3.)</p> <p>jednání zástupců Úřadu vlády, radními Města, neziskovými organizacemi pracujícími s romskou komunitou a zástupci Romů na MěÚ Vsetín (25.4.)</p> <p>první setkání Pracovní skupiny pro spolupráci s Romy (18.7.)</p> <p>výjezdní zasedání Výboru pro spolupráci se samosprávami a naplňování Koncepce romské integrace a krajských koordinátorů pro romské záležitosti (20.9.)</p>

rok	Pavlačový dům č.p.1336	výstavba na Poschle	relevantní souvislosti
2006	<p>Rada rozhoduje o zbourání Pavlačového domu (28.2.)</p> <p>obyvatelé Pavlačového domu s dluhy dostávají soudní rozsudky o vystěhování (duben/květen), str. 43</p> <p>Rada města přiděluje šesti nájemníkům Pavlačového domu náhradní byty ve městě (16.5.)</p> <p>v regionálních novinách Jalovec se objevuje zpráva o plánu na vystěhování části Romů za hranice kraje (25.7.), str. 52</p> <p>starosta žádá jednoho z terénních pracovníků, aby sestavil seznam lidí z Pavlačového domu, kteří by se byli ochotni přestěhovat na vesnici mimo Vsetín (27.7.)</p> <p>vydán demoliční výměr (13.9.) začíná stěhování z Pavlačového domu na Poschle (10.10.)</p> <p>stěhování deseti rodin (celkem asi 84 osob) do Olomouckého kraje (13.10.)</p> <p>odstranění stavby (polovina října)</p>	<p>vydáno rozhodnutí o umístění stavby (28.5.)</p> <p>zveřejněny informace o veřejné zakázce na Obytný soubor Poschla a radnice vydává oficiální prohlášení o tom, že na okraji města v lokalitě Poschla postaví dva třípodlažní montované domy (21.6.)</p> <p>vydáno stavební povolení (19.7.)</p> <p>město Vsetín rozhoduje o přidělení veřejné zakázky firmě Warex spol. s r.o. (28.7.)</p> <p>podepsána smlouva mezi městem Vsetín a firmou Warex spol. s r.o. (14.8.) a na Poschle se záhy objevuje těžká technika</p> <p>uzavřena smlouva o dotaci mezi SFRB a městem Vsetín (3.10.)</p> <p>Rada schvaluje přidělení bytů a náhradních bytů</p> <p>v kontejnerových domech č.p. 2082 a 2083 na Poschle z důvodu asanace domu č.p. 1336, a to na dobu určitou jednoho měsíce (3.10.)</p> <p>Rada stanovuje nájemné ve výši 80 Kč/m²/měsíc (3.10.)</p> <p>výstavba dokončena (4.10.)</p> <p>Rada schvaluje přidělení prostory bývalých holobytů na Poschle Diakonii ČCE, která tam zakládá své komunitní centrum (14.11.)</p>	<p>v období 2002-2006 privatizováno asi 300 bytů</p> <p>Rada města schvaluje na návrh Bytové komise „pozastavit přidělování bytů na základě schváleného bytového pořadníku na rok 2006 do doby vyřešení domu 1336“ (28.2.)</p> <p>zveřejněna petice zdravotníků vsetínské polikliniky požadující urychlené řešení neúnosné situace (5.5.)</p> <p>první předvolební článek, ve kterém je Jiří Čunek představen jako jeden z kandidátů do Senátu Parlamentu ČR (17.8.)</p> <p>pracovníci Kanceláře Veřejného ochránce práv provedli místní šetření ve věci stavebně-technického stavu pavlačového domu ve městě Vsetín. Šetření nezjistilo pochybení (1.9.)</p> <p>objevuje se první zmínka o Jiřím Čunkovi jako o možném předsedovi KDU-ČSL (19.9.)</p> <p>Jiří Čunek připustil, že by se na prosincovém sjezdu KDU-ČSL mohl ucházet o pozici šéfa strany (23.10.)</p>

Příloha 2: Pavlačový dům č.p. 1336

Pavlačový dům č.p. 1336.
Romové a klienti blízké polikliniky se potkávají před Pavlačovým domem.

Pavlačový dům č.p. 1336.
Parkoviště mezi Pavlačovým domem a poliklinikou.

Pavlačový dům č.p. 1336.
Blízké sousedství domu a polikliniky (foceno během návštěvy Jana Jařaba v červenci 2004).

Příloha 3: Poschla

Poschla.
Celkový pohled na Poschlu,
vlevo v popředí upravená
plocha bývalé skládce.

Poschla.
Parkoviště vedle obytných
domů, v pozadí prostory
bývalých holobytů, dnes
komunitní centrum Diakonie
ČCE.

Poschla.
Pohled do společných prostor v
domě.

Příloha 4: Seznam rozhovorů

Městský úřad Vsetín

JUDr. Lubomír Gajdušek, 1. místostarosta (a člen Pracovní skupiny pro spolupráci s Romy)
Ing. Eva Stejskalová, tisková mluvčí MěÚ
Mgr. Alena Beková, vedoucí odboru sociálních věcí (a členka Pracovní skupiny pro spolupráci s Romy)
Zdena Gabrišová, referentka bytového úseku, jednatelka bytové komise
Ing. Jan Plšek, vedoucí odboru sociální prevence
Gabriela Juřínková, DiS., terénní sociální pracovníce (a členka Pracovní skupiny pro spolupráci s Romy)
Marian Tulej, terénní sociální pracovník
Ing. arch. Renata Hrbáčková, vedoucí odboru výstavby, územního plánu a dopravy
Alena Šuláková, referentka vymáhání pohledávek Útvaru interního auditu
Mgr. Robert Rafaj, právník Útvaru interního auditu
Josef Mikulec, „neformální poradce“ Lubomíra Gajduška

Vsetínská správní a investiční

Ing. Vladimír Bartoň, ředitel
Ing. Petr Šulák, technik správy majetku
Josef Šťastný, vedoucí útvaru investic a rozvoje

Diakonie ČCE, středisko Vsetín

Ing. Dan Žárský, ředitel (a člen Pracovní skupiny pro spolupráci s Romy)
Mgr. Marta Doubravová, vedoucí ROMA klubu a Nízkoprahového zařízení pro děti a mládež
Mgr. Anna Hříbková, vedoucí Výukového a motivačního centra
Mgr. Daniela Cincibusová, komunitní koordinátorka

Charita Vsetín

Jana Škrobáková, DiS., vedoucí Centra pro romské matky a děti
Denisa Janušová, sociální asistentka Centra pro romské matky a děti (a členka Pracovní skupiny pro spolupráci s Romy)

ELIM, křesťanská společnost pro evangelizaci a diakonii, organizační jednotka Vsetín

Ing. Jiří Růžička, ředitel

Krajská hygienická stanice Zlínského kraje, územní pracoviště Vsetín

MUDr. Marta Orolinová, vedoucí územního pracoviště, členka Zastupitelstva města Vsetína, v letech 2002-2006 členka Rady města
Ing. Eva Urbanovská, referentka státní správy
Mgr. Václav Kočí, zástupce vedoucí územního pracoviště

Městská policie Vsetín

Bc. Nikolaj Martinák, ředitel

A+G Realitní kancelář

Jarmila Adámková, spolumajitelka

Lubomír Gargulák, spolumajitel

Úředníci krajské samosprávy, zástupci státní správy

PhDr. Renáta Köttnerová, krajská koordinátorka pro národnostní menšiny Olomouckého kraje
Jiřina Bradová, krajská koordinátorka pro národnostní menšiny Zlínského kraje (a člen Pracovní skupiny pro spolupráci s Romy)

Jan Rác, člen Rady vlády pro záležitosti romské komunity

Mgr. Kateřina Valachová, vedoucí odboru věcné působnosti Kanceláře Veřejného ochránce práv

PhDr. Kateřina Jacques, vedoucí Sekretariátu zmocněnce vlády ČR pro lidská práva (2004-2006)

Jan Jařab, MSc., vládní zmocněnec pro lidská práva (2001-2004)

Mgr. Czeslaw Walek, ředitel Kanceláře Rady vlády pro záležitosti romské komunity

Mladá Fronta DNES

Jan Filgas, redaktor MF DNES a editor regionální přílohy MF DNES - jihovýchodní Morava

Obyvatelé bývalého pavlačového domu č.p. 1336

Milan Ščuka

Růžena Kandračová

Petr

Vojta

Karel

Lukáš

Dušan

Pinda

...a další

O autorech

Jakub Grygar, Ph.D. je sociální antropolog, absolvoval doktorské studium sociologie na Fakultě sociálních věd UK. Pracuje jako odborný asistent na katedrách sociologie Fakultě sociálních studií MU v Brně a Fakultě sociálních věd UK v Praze. Zabývá se politickou a urbánní antropologií, etnickými procesy a migrací.

grygar@fss.muni.cz

Mgr. Tereza Stöckelová je socioložka, v současnosti dokončuje doktorské studium na Fakultě sociálních věd UK. Spolupracuje se Sociologickým ústavem AV ČR. Výzkumně se věnuje především vytváření, roli a legitimitě různých typů vědění v soudobých společnostech.

tereza.stockelova@soc.cas.cz